

**UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA UPRAVO**

**DIPLOMSKO DELO  
UNIVERZITETNEGA PROGRAMA UPRAVA – I. STOPNJA**

**GOSPODARSKA KRIZA IN SPREMENJENA  
EKONOMSKA VLOGA VLADNEGA  
SEKTORJA**

**Irina Trishina**

**Ljubljana, avgust 2010**

**UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA UPRAVO**

**DIPLOMSKO DELO  
UNIVERZITETNEGA PROGRAMA UPRAVA – I. STOPNJA**

**GOSPODARSKA KRIZA IN SPREMENJENA EKONOMSKA VLOGA  
VLADNEGA SEKTORJA**

Kandidatka: Irina Trishina  
Vpisna številka: 04035547

Mentor: doc. dr. Primož Pevcin

Ljubljana, avgust 2010

# IZJAVA O AVTORSTVU

Diplomskega dela

Podpisana Irina Trishina,

študentka z vpisno številko 04035547, sem avtorica diplomskega dela z naslovom:

Gospodarska kriza in spremenjena ekonomska vloga vladnega sektorja

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela,
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu,
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Ur. list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za upravo v skladu z njenimi pravili,
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za upravo,
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki »Dela FU«.

Diplomsko delo je lektorirala: Ksenija Pečnik, prof. slov. jezika.

Ljubljana, 23. 8. 2010

Podpis avtorice: \_\_\_\_\_

## POVZETEK

Vprašanje o položaju in vlogi države v sodobnem gospodarstvu zaseda osrednje mesto tako v teoriji kot tudi v praksi. V svetu ekonomije in politike je v začetku 21. stoletja prišlo do resnih sprememb, ki so bistveno spremenile vlogo države, analizi katere so namenjena dela različnih slovenskih in tujih avtorjev iz preteklih in sedanjih generacij. Finančna kriza in gospodarska recesija sta pokazali ranljivost nacionalnih gospodarstev in posledično svetovnega trga. V pogojih novih gospodarskih razmer so vpliv države na gospodarski razvoj, njen odnos z zasebnim sektorjem kot tudi vloga države pri podjetniški dejavnosti še posebej pomembni.

Kompleksnost boja proti krizi je v veliki meri posledica dejstva, da niti na nacionalni niti na mednarodni ravni ni bilo pripravljenih ukrepov protikrizne politike, ki bi lahko odgovorili na izzive, značilne za novo fazo razvoja globalnih finančnih trgov. Protikrizna politika v zadnjih desetletjih, ki je poudarjala boj proti inflaciji in »ozdravitev« javnih financ, je bila brez moči pri nudenju odgovorov na problem »slabih« sredstev, odlivov kapitala iz razvijajočih se trgov in ostrega padca domačega povpraševanja. V teh okoliščinah so nacionalne vlade pri oblikovanju protikrizne politike pogosto sledile načelu poskusov in napak, pri čemer so si prizadevale najti najbolj učinkovita orodja za boj proti recesiji in hkrati za usklajevanje svojih prizadevanj na mednarodni ravni.

Glede na to lahko opazimo, da se je negotova gospodarska oživitev, ki jo je bilo moč zaslediti že sredi leta 2009 v različnih državah, v veliki meri začela zahvaljujoč intervenciji države, kljub nekaterim njenim neskladnostim in neuspehom. Pri tem pa vsekakor ni mogoče dvomiti, da so ti ukrepi in s tem povezano relativno krajše trajanje akutnega obdobja krize pomagali preprečiti resno destabilizacijo družbeno-političnih razmer v vodilnih državah sveta.

Ključne besede: finančna kriza, gospodarska kriza, državni intervencionalizem, vladni sektor, javne politike.

## SUMMARY

The question of the position and role of state in the modern economy occupies a central place both in theory and in practice. In the world of economics and politics in the early 21st century there were serious changes, which significantly changed the role of the state. The work of various Slovenian and foreign authors from past and present generations are dedicated to their analysis. The financial crisis and economic downturn have demonstrated the vulnerability of national economies and, consequently, the global market. In terms of new economic situation, state influence on economic development, its relationship with the private sector as well as the role of government in business activities showed up to be particularly important.

The complexity of the fight against the crisis is largely due to the fact that neither at the national nor at the international level, there were no anti crisis action policies prepared that could respond to the challenges inherent in new phase of development of global financial markets. The anti crisis policy in recent decades that has stressed the fight against inflation and the "healing" of the public finances, has been powerless in providing answers to the problem of "bad" assets, capital outflows from emerging markets and a sharp fall in domestic demand. In these circumstances, national governments in formulating anti crisis policies often followed the principle of trial and error, and have struggled to find the most effective tools to combat the recession and also to coordinate their efforts at the international level.

In view of this we can see that the uncertain economic recovery, which was noticed already in mid-2009 in different countries, largely started thanks to the intervention of the state, despite some of its inconsistencies and failures. So, it certainly cannot be doubted that these measures and the associated relatively shorter period of acute crisis, helped to avert a serious destabilization of the socio-political situation in the leading countries in the world.

Keywords: financial crisis, economic crisis, national interventionism, government sector, public policies.

# KAZALO

<b>1 UVOD</b> .....	1
1.1 Opredelitev področja in opis problema .....	1
1.2 Namen, cilji in osnovne trditve .....	1
1.3 Omejitve diplomskega dela .....	2
1.4 Predvidene metode raziskovanja .....	2
<b>2 EKONOMSKA VLOGA VLADNEGA SEKTORJA</b> .....	4
2.1 Teorije regulacije .....	4
2.2 Objektivna potreba po državni regulaciji .....	6
2.3 Bistvo makroekonomske regulacije .....	7
2.4 Položaj in funkcije države v tržnem gospodarstvu .....	8
2.5 Vloga države in trga pri premagovanju posledic sedanje finančne krize .....	10
<b>3 AKTUALNA FINANČNO-GOSPODARSKA KRIZA</b> .....	14
3.1 Glavni razlogi za nastanek krize .....	14
3.1.1 Notranji vzroki za krizo .....	14
3.1.2 Zunanji vzroki za krizo .....	16
3.1.3 Posebnosti sedanje krize .....	17
3.2 Opis poteka aktualne krize v izbranih državah oziroma ekonomskih prostorih .....	19
3.2.1 Države EU .....	19
3.2.2 Izbrane azijske države: Japonska, Kitajska in Indija .....	23
3.2.3 Rusija .....	27
3.2.4 Slovenija .....	29
<b>4 PREGLED IZVAJANJA PROTIKRIZNIH UKREPOV PO IZBRANIH DRŽAVAH OZIROMA EKONOMSKIH PROSTORIH</b> .....	32
4.1 Protikrizni ukrepi ZDA .....	32
4.2 Protikrizni ukrepi EU in evroobmočja .....	36
4.3 Protikrizni ukrepi izbranih azijskih držav: Japonske, Kitajske in Indije .....	40
4.3.1 Protikrizni ukrepi Japonske .....	40
4.3.2 Protikrizni ukrepi Kitajske .....	42
4.3.3 Protikrizni ukrepi Indije .....	44
4.4 Protikrizni ukrepi Rusije .....	46
4.5 Protikrizni ukrepi Slovenije .....	49
4.6 Primerjalna analiza protikriznih ukrepov .....	52
<b>5 ZAKLJUČEK</b> .....	55
<b>LITERATURA</b> .....	58
<b>VIRI</b> .....	60
<b>PRILOGE</b> .....	69

## KAZALO PRILOG

- Priloga 1: Letne stopnje realne rasti BDP v letih 2007–2009 za izbrane države (v %)
- Priloga 2: Letne stopnje inflacije v letih 2007–2009 za izbrane države (v %)
- Priloga 3: Letne stopnje brezposelnosti za izbrane države v letih 2007–2009 (v %)
- Priloga 4: Letni uvoz blaga za izbrane države v letih 2007–2009 (v mrd. dolarjev)
- Priloga 5: Letni izvoz blaga za izbrane države v letih 2007–2009 (v mrd. dolarjev)
- Priloga 6: Rast industrijske proizvodnje na letni ravni za izbrane države v letih 2007–2009 (v %)

## SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

BDP	Bruto domači proizvod
ECB	Evropska centralna banka
EU	Evropska Unija
FRS	Federalni rezervni sistem
VB	Velika Britanija
ZDA	Združene države Amerike



# 1 UVOD

## 1.1 OPREDELITEV PODROČJA IN OPIS PROBLEMA

Svetovna gospodarska kriza je poudarila pomen vprašanja, ki je bilo vedno odločilnega pomena, in sicer, kje so meje državne intervencije v gospodarstvo. Država in trg sta ključna elementa (relativno neodvisna in hkrati medsebojno povezana) socialno-ekonomskega sistema, med katerima poteka tako interakcija kot tudi proces dopolnjevanja drug drugega. V sodobnih študijah se vloga države v gospodarstvu ne analizirala več z vidika nasprotovanja trgu, temveč z vidika ugotavljanja učinkovitega sodelovanja med njima. Nedopustno je dajati prevelik ali premajhen pomen trgu kot tudi podcenjevati ali precenjevati vlogo države. Potrebno je najti pretehtano in čim bolj racionalno kombinacijo teh dveh pomembnih motorjev gospodarskega razvoja. To je zelo težka naloga, pravilna rešitev katere je bistvenega pomena.

Trenutno o vlogi države in njenem obsegu prisotnosti v gospodarstvu obstajajo ne samo različna, ampak celo diametralno nasprotna stališča. Kot teoretična in metodološka podlaga za takšen pojav služijo temeljni koncepti, ki so predstavljeni v klasični in sodobni literaturi domačih in tujih znanstvenikov.

V sodobnem svetu in sodobni ekonomski teoriji obstaja veliko razlogov za pozornost, obrnjeno k optimizaciji ekonomske vloge države. Zlasti dejstvo svetovne razširitve tržnih načel postavlja vprašanje o spremenjenem vedenju države (vlade) tako na nacionalni kot tudi na svetovni ravni. Kakšno vlogo bi morala imeti država (vlada) v sodobnem tržnem gospodarstvu? Katere vrste gospodarskih dejavnosti se lahko zaupajo zasebnemu sektorju in katere bi morale ostati v pristojnosti države? Kot vemo, se razprave o teh vprašanjih dogajajo že desetletja. Tem razpravam pa se niso mogle izogniti niti države s tržnim gospodarstvom.

Kot vemo, obstaja veliko tržnih nepopolnosti, kot sta na primer monopol in slaba obveščенost, za regulacijo katerih skrbi država, vendar se vladna zaskrbljenost najbolj kaže v času krize. Državna pomoč gospodarstvu je najbolj koristna v času krize, poleg tega je celo neizogibna, njena vloga pri regulaciji vseh procesov pa se močno povečuje.

Tako država, čeprav je prisiljena aktivno intervenirati v delovanje finančnega sektorja, kadar pride do krize, na tej stopnji ne sme misliti samo na odraz kratkoročnih groženj, ampak tudi na dolgoročni načrt vrnitve vodilne vloge zasebnemu sektorju. Torej za vlado to predstavlja pomemben izziv, saj se mora primerno odzvati na gospodarsko krizo. Zato je zelo pomembna natančna preučitev vzrokov, ki so bili povod za sedanjo gospodarsko krizo, in njenih posledic, saj vlade lahko le na takšen način pravilno ukrepajo.

## 1.2 NAMEN, CILJI IN OSNOVNE TRDITVE

### Namen

Tema je bila izbrana na podlagi mojega zanimanja za aktualno gospodarsko dogajanje, saj sem želela raziskati zame takrat še povsem novo področje. Pomembna vprašanja, na katera sem želela dobiti odgovore, so bila predvsem: kakšna je vloga državne oziroma vladne regulacije v sodobnem tržnem gospodarstvu, kakšen je zgodovinski razvoj ekonomske teorije s področja državne intervencije, zakaj in na kakšen način se vloga države v času sedanje krize povečuje, kakšni so bili vzroki za sedanjo globalno-finančno krizo, kdaj so se pojavili prvi znaki prihajajoče katastrofe, kakšen je odziv vlad

posameznih vodilnih držav sveta kot tudi Slovenije na krizno situacijo. Tako bom analizirala širše posledice krize za svetovno regulacijo finančnega sektorja in gospodarstvo, predstavila poglobljene ukrepe za njeno reševanje, s pomočjo katerih se posamezne države sveta borijo za preprečitev ali vsaj omilitev njenih posledic. Ne nazadnje bom poudarila še pomen in nujnost vladne intervencije v gospodarstvo v času aktualne krize.

## **Cilji**

Za cilj sem imela pregledati literaturo s področja ekonomske teorije o vlogi države in stopnji njene prisotnosti v gospodarstvu. Ker pa v svetu ni države z razvitim gospodarstvom, ki bi delovala brez intervencije vlade pri reševanju ključnih socialno-ekonomskih procesov, sem želela raziskati, upoštevajoč posledice sedanje finančno-gospodarske krize, kakšna je optimalna raven intervencije vlade v gospodarstvo. Prav tako sem želela opredeliti notranje in zunanje vzroke za nastanek sedanje finančne krize in njene posledice, prikazati načine reševanja posledic krize po svetu ter, posledično, na podlagi analize in primerjave protikriznih ukrepov določenih držav opredeliti, kje je razlog za razlike v politiki boja proti krizi primerjanih držav. Prav tako bom prikazala vlogo in ukrepe za boj proti krizi centralnih bank v kriznih razmerah.

## **Osnovne trditve**

V svojem diplomskem delu želim dokazati slednje hipoteze:

- države, katerih finančni trgi so manj regulirani s strani njihovih vlad, so utrpeli hujše posledice krize kot tiste države, ki imajo močno vladno politiko;
- vse države, ki jih je prizadela finančno-gospodarska kriza, so okrepile svojo vlogo regulatorja, predvsem na finančnih trgih kot tudi v davčni upravi, pri oblikovanju pravil in institutov ter sprejemanju zakonodaje;
- finančna kriza je gospodarsko recesijo še bolj poglobila in podaljšala, pri čemer je bil finančni sistem v evropskih državah še bolj prizadet kot v ZDA.

## **1.3 OMEJITVE DIPLOMSKEGA DELA**

V diplomskem delu se bom omejila na analizo teorij s področja ekonomske vloge države in odnosa med vladnim in zasebnim sektorjem, na analizo sedanje finančno-gospodarske krize, na njene posledice, ki jih je pustila v različnih državah sveta, na protikrizne ukrepe vlad ter na kratek opis ukrepov, ki so jih uvedle centralne banke držav. Omejila se bom le na makroekonomske dejavnike, saj bi s predstavitvijo mikroekonomskih dejavnikov presegla meje diplomskega dela. Omejevale me bodo vsakodnevne nove informacije, ki se nanašajo na drugi del diplomske naloge, ki govori o aktualnem dogajanju v svetu – finančno-gospodarski krizi.

## **1.4 PREDVIDENE METODE RAZISKOVANJA**

V svoji diplomski nalogi bom izvedla makroekonomsko raziskavo, saj bom preučevala obnašanje različnih gospodarstev in njihovih vlad v času finančno-gospodarske krize ter njihovo ekonomsko vlogo v luči trenutnega gospodarskega dogajanja.

Pristopi, ki jih bom uporabila v svojem diplomskem delu, so:

- zgodovinska metoda, s pomočjo katere bom opisovala ekonomsko vlogo države skozi zgodovino,
- deskriptivna metoda, ki mi bo v pomoč pri opisovanju značilnosti trenutne finančne krize, notranjih in zunanjih vzrokov za njen nastanek ter njen potek,
- metoda kompilacije mi bo pomagala pri povzemanju spoznanj, stališč, ugotovitev in sklepov drugih avtorjev in različnih institucij, tako domačih kot tudi tujih,
- metoda komparacije, s katero bom opravila primerjalno analizo protikriznih ukrepov,
- metoda analize in sinteze za oblikovanje lastnih spoznanj in zaključka,
- metoda indukcije, ki mi bo omogočala postavljanje splošnih zaključkov o nujnosti uravnoveženosti vlog države in trga, in dedukcije, ki mi bo v pomoč pri oblikovanju splošnih stališč v posamične oziroma konkretne sklepe.

V diplomski nalogi bom različne ocene in podatke, strokovna in znanstvena mnjenja ter stališča pridobivala iz slovenske, ruske in angleške strokovne literature, poročil, revij, časopisja, člankov in elektronskih baz podatkov.

## 2 EKONOMSKA VLOGA VLADNEGA SEKTORJA

### 2.1 TEORIJE REGULACIJE

»V razvitih vodilnih tržnih gospodarstvih so se v zgodovini pogosto pojavljale različne ekonomske teorije ena ob drugi, od katerih je imela v določenem obdobju prednost ena, v naslednjem druga. Ker je ekonomija ena od družbenih znanosti, velja zanjo krožna cirkulacija, kar pomeni, da ekonomske teorije pridejo, izginejo in se potem lahko spet pojavijo« (Štiblar, 2008, str. 60). Začnem lahko pri predstavnikih merkantilizma, ki so zagovarjali aktivno intervencijo države<sup>1</sup> v gospodarsko aktivnost in dogajanje na trgu. Proces prvotne akumulacije kapitala ni bilo mogoče izvajati brez podpore države. Predstavniki poznejšega obdobja – fiziokrati niso imeli enakega pogleda na vlogo države v gospodarstvu kot merkantilisti. Fiziokrati so namreč izpostavljali zahtevo po svobodi, predvsem svobodi trgovine. Glavna skrb države s stališča fiziokratov je varstvo t. i. naravnega prava<sup>2</sup>, ki temelji na zasebni lastnini.

Klasična šola politične ekonomije, ki se je razvila v času industrijske revolucije, je izražala interes industrijske buržoazije. Le-ta je podvrгла pregledu teorije njenih predhodnikov, še posebej, teorijo merkantilstov – ideologov trgovskega kapitala. Po mnenju Adama Smitha (v: Heilbroner, 2008 str. 85) »država mora izpolnjevati tri funkcije: zaščititi družbo pred nasiljem in vdorom drugih neodvisnih družb; zaščititi, kolikor je mogoče, vsakega člana družbe pred krivičnostjo in zatiranjem s strani drugih članov ali vzpostaviti dober sodni sistem; vzpostaviti in vzdrževati nekatere javne strukture in institucije, ki ne morejo biti v interesu posameznikov ali majhnih skupin in stroški katerih ne morejo biti pokriti s strani posameznikov«.

Predstavniki neoklasične smeri, ki so ustvarili teorijo tržnega ravnovesja in oblikovali smernice za optimalen način upravljanja, so bili za samoregulacijo tržnega sistema. Po njihovem mnenju je državna pomoč gospodarstvu nepotrebna in celo škodljiva. V gospodarstvu, ki lahko doseže polni obseg proizvodnje in polno zaposlenost, lahko vladni ukrepi le škodujejo njenemu učinkovitemu delovanju. Logika neoklasicistov nas pripelje do zaključka, da je najbolj sprejemljiva takšna ekonomska politika, ki ne temelji na državni intervenciji.

V teoriji je potrebo po državni regulaciji gospodarstva prvi obdelal John Maynard Keynes, zato ekonomsko šolo, ki zagovarja aktivnejšo vlogo države, imenujejo keynesijanstvo, v prakso pa politiko dviga potrošnje države prvi vpeljal Franklin Delano Roosevelt v ZDA (to je bil t. i. Rooseveltov New Deal). Takrat je ameriška vlada oblikovala zakonodajo, ki naj bi preprečila zlome<sup>3</sup> gospodarstva v bodoče: zvezno jamstvo za bančne depozite varčevalcev, zvezne programe zavarovanja cen kmetijskih pridelkov, regulacijo trga delnic, socialno varnost, zavarovanje za čas brezposelnosti itd.

Tako je v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja prevladoval keynesijanski pristop, kjer je imela država močno vlogo v gospodarstvu. Njihov zadnji pomemben ukrep je bila Kennedyjeva

---

<sup>1</sup> Besedi »država« in »vlada« v svojem diplomskem delu uporabljam kot sinonima.

<sup>2</sup> »Naravno pravo, *lex naturalis*, je načelo ali splošno pravilo, ki ga odkrije razum, po katerem je človeku prepovedano storiti kar koli, kar lahko ogrozi njegovo življenje ali ga prikrajša za sredstva, da si ga ohrani. Vsebina naravnega prava je takšno ravnanje, ki je razumno – človeka vodi k ohranitvi in kvaliteti življenja« (Novak, 2003, str. 6).

<sup>3</sup> Nanaša se na veliko gospodarsko krizo v letih 1929–1933, iz katere so pot omogočili ukrepi države, predvsem dejstvo, da je ameriška vlada prevzela aktivnejšo vlogo v stabiliziranju gospodarstva in je s svojim povpraševanjem in potrošnjo nadomestila izpad zasebne potrošnje in investicij ter tako pripeljala gospodarsko aktivnost iz krize.

politika dohodkov v ZDA v začetku 60. let, po kateri, kot pravi Štiblar (2008, str. 61), je »država z intervencijo poskrbela za dogovor med kapitalisti in delavci: prvi so zagotovili zmerno rast plač, drugi pa so se odpovedali stavki. Podobno politiko narodnega soglasja in zmerne državne intervencije je v času po drugi svetovni vojni vodila večina evropskih razvitih držav. Sovjetska zveza je po drugi strani uveljavljala marksistični ekonomski sistem in politiko usmerjala s pomočjo centralnega plana. To so uveljavljale tudi druge države socialističnega bloka, prva leta po drugi svetovni vojni tudi Jugoslavija«.

V 70. letih 20. stoletja se je zgodil preobrat v ekonomski doktrini, kjer se je v akademskih krogih ZDA razvila polemika med monetaristi (čikaška šola liberalizma) in fiskalisti (keynesijanska šola pomembnejše vloge državne proračunske politike v uravnavanju gospodarstva, ki je bila zasidrana na MIT, Harvard).<sup>4</sup> »Če je do tedaj, torej vse od velike gospodarske krize pa do konca 60. let, v praktični ekonomski politiki prevladoval fiskalizem, je potem vodilno vlogo prevzel monetaristični pristop in obvladoval sceno skoraj 40 let, vse do sedanje svetovne finančne krize in gospodarske recesije« (Štiblar, 2008, str. 61).

Na prelomu 70. v 80. leta je bila keynesijanska teorija in takratna na njej osnovana politika podvržena kritiki neokonservativne smeri, predvsem s strani monetaristov. Slednji so poudarjali, da imajo keynesijanske ideje inflacijski karakter. Dejansko je v tem času inflacija<sup>5</sup> postala primarni problem zahodnega gospodarstva, za kar so neokonservativci obtožili keynesijansko politiko. »Upor« proti Keynesu je vodil ameriški ekonomist in nobelovec Milton Friedman, ki je obnovil osnovne ideje klasika ekonomije Adama Smitha ter kritiziral idejo vladne regulacije. Alternativno Friedman vidi v svobodi konkurence in podjetništva. Posebej ostro je Friedman nasprotoval poseganju države v uravnavanje količine denarja v obtoku, saj takšno poseganje lahko povzroči le še večje težave in neuskkljenost.

Zagovorniki neoliberalnega koncepta verjamejo, da je potrebno opustiti keynesijansko prociklično regulativo ter preiti na strogo regulacijo denarja v obtoku, ne glede na konjunkturo. Pripadniki neoliberalne smeri nasprotujejo povečevanju javnofinančnih odhodkov, saj menijo, da je najboljša, kar lahko država naredi, da zmanjša lastne prihodke in odhodke ter zniža davke (glej Žuravljova, 2001).

Tako je kriza keynesijanstva prebudila neoklasično smer ter hkrati privedla do njenega nadaljnega razvoja. Razlika med eno in drugo smerjo je v različnih odgovorih na ključno vprašanje, ki se glasi: Kdo je sposoben hitreje, bolj učinkovito in ceneje prilagoditi gospodarstvo neuravnoteženim razmeram – trg ali država? (po Žuravljova, 2001).

Izhajajoč iz vsega zgoraj zapisanega, pridemo do zaključka, da državna ureditev dopolnjuje in vnaša popravke v tržni mehanizem. Tukaj bi omenila še Paula Samuelsona (Samuelson v: Vidjapina, 1999, str. 50), ki pravi, da »upravljati gospodarstvo v odsotnosti obeh (države in trga) je tako, kot bi poskušal ploskati z eno roko«. Vendar pa moramo, ko govorimo o državni regulaciji oz. o vladnih ukrepih v gospodarstvu, postaviti vprašanje o dovoljeni meji te intervencije. To je zelo pomembno, saj če država preseže to mejo, četudi iz dobrih namenov, pride do deformacije tržnega mehanizma. V tem primeru prej ali slej pride do trenutka, ko govorimo o denacionalizaciji gospodarstva. Vendar je treba opozoriti, da v ekonomski teoriji obstajajo različna mnenja o sprejemljivih mejah vladne intervencije. Odgovor na to vprašanje se bo razlikoval glede na to, kdo nam bo odgovarjal: pripadnik

---

<sup>4</sup> Monetaristi z liberalističnim pogledom na gospodarstvo so v ZDA republikanci, fiskalisti pa demokrati.

<sup>5</sup> »Inflacija pomeni splošen dvig cen izdelkov in storitev v gospodarstvu (pojav rasti cen). Pravzaprav je inflacija stopnja, po kateri se cene izdelkov in storitev povečujejo ter posledično kupna moč denarja pada« (Finančnislovar.com, Inflacija, 2010a).

keynesijanske smeri ali zagovornik neoklasične teorije. Toda v vsakem primeru moramo imeti v mislih, da mora država ekonomske regulatorje, kadar se jih poslužuje, uporabljati previdno, ne da bi pri tem zmanjšala tržne spodbude, saj med njimi ni idealnega ekonomskega regulatorja, ki ne bi ob tem, da daje pozitiven rezultat na enem področju, negativno vplival na drugo.

## 2.2 OBJEKTIVNA POTREBA PO DRŽAVNI REGULACIJI

Glede na vse zgoraj povedano ugotavljam, da ima državna intervencija v gospodarske procese dolgo zgodovino. Bistvo te intervencije, njena nujnost, sprememba velikosti vpliva, je odvisna od stopnje gospodarskega razvoja ter številnih drugih dejavnikov. Država ves čas tako ali drugače posega v gospodarske procese, vendar je stopnja teh intervencij v različnih obdobjih drugačna.

Nadaljnji razvoj tržne države v določeni fazi ustvarja nove pojave v gospodarstvu: ciklično naravo proizvodnje, visoko stopnjo monopolizacije in internacionalizacije, večje socialne in gospodarske zahteve do rezultatov proizvodnje. To močno omejuje možnosti za regulacijo, ki jih ima sam tržni mehanizem, in sicer zato, ker:

- tržni mehanizem v teh pogojih sam ne more prenesti takšnih negativnih pojavov na makroekonomski ravni kot dolgotrajna recesija, visoka raven dolgoročne inflacije, previsoka raven brezposelnosti;
- tržni mehanizem sam po sebi ne more zagotoviti zadovoljstva vseh nastalih potreb, saj se odziva le na tiste potrebe, ki jih zazna na trgu kot plačilno sposobno povpraševanje;
- tržni mehanizem sam ne more odpraviti ali vsaj ublažiti negativnih stranskih učinkov, kot so polarizacija prebivalstva glede na raven dohodka in neenakomeren razvoj posameznih regij. Ti negativni učinki se lahko kompenzirajo samo prek posebnega mehanizma države.

Tako gospodarstvo vsake države zahteva regulacijo gospodarskih procesov ter usklajevanje ukrepov gospodarskih subjektov, in prav zato je potreben gospodarski mehanizem na makroekonomski ravni. Danes se državi daje osrednja vloga pri oblikovanju nacionalne valute, policije, pravosodnega sistema, država prav tako preko zakonov vpeljuje »pravila igre«, tj. sistema normativnih aktov, ki urejajo dejavnosti udeležencev trga, varuje lastninske pravice.

Menim, da se je vloga države povečala, kar se kaže preko:

- rasti odhodkov in prihodkov države v BDP;
- povečanja javnega sektorja;
- prerazporeditve večjega dela nacionalnega dohodka preko državnega proračuna;
- regulacije nekaterih dejavnosti na makro ravni.

Objektivne okoliščine narekujejo stopnjo delovanja države, vendar ne sme priti do čezmerne javnofinančne intervencije na trgu, saj lahko potem pride do zmanjšanja učinkovitosti gospodarstva. Vloga trga je v tem, da slednji preko cene zagotavlja informacijo vsakemu proizvajalcu (cena, stroški, dobiček, kaj in koliko proizvajati).

Uspeh tržnega mehanizma je možen ob upoštevanju svobodne konkurence, kadar je število kupcev in prodajalcev dovolj veliko, ne more nobeden vplivati na ceno, med njimi ni mogoče doseči dogovora, blago, ki je precej enostavno in homogeno, se prodaja v velikih

količinah, potrošniki imajo zanesljive informacije o tržni konjunkturi, ceni, zagotavlja vstop novih podjetij v industrijo, ne obstaja monopol, oligopol.

Mehanizem svobodne konkurence je deloval do 20. stoletja. V novih pogojih je tržni mehanizem negotov. Pojavljajo se t. i. tržne nepopolnosti, kar pomeni, da cenovni mehanizem ne deluje pravilno. To je mogoče pojasniti z:

- obstojem različnih vrst monopolov, ki izkrivljajo tržni mehanizem;
- obstojem eksternalij (zunanjih učinkov), ki niso sposobne ujeti tržnih mehanizmov. Eksternalije se pojavijo zaradi netočne opredelitve premoženjskih pravic, kadar lahko ena oseba škoduje drugim brez kakršnih koli finančnih posledic zanjo. Eksternalije so lahko tako negativne (onesnaževanje zraka) kot tudi pozitivne, tj. imajo pozitivne zunanje učinke (temeljne raziskave). Da bi država odpravila negativne posledice, mora sprejeti posebne ukrepe, ki vključujejo omejitve, prepovedi ter dodatne pristojbine.

Naj še navedem ugotovitev Johna Kennetha Galbraitha (2004), ki je zapisal: »Naš sistem je zapleten sistem tržne spodbude, vladnih uredb in politične demokracije. To je sodobna država, ki skrbi za socialne potrebe, v kateri vlada aktivno intervenira v gospodarske procese zato, da bi zmanjšala in stabilizirala njihove posledice.« Država bi morala delovati manj tam, kjer trg dobro deluje sam, brez njenega poseganja, in aktivno delovati tam, kjer se nanj ni mogoče zanesti. Glavna naloga države je ustvariti stabilen makroekonomski okvir, brez katerega je težko doseči družbeno-gospodarsko blaginjo države.

## **2.3 BISTVO MAKROEKONOMSKE REGULACIJE**

Danes je za sodoben trg značilna opazna udeležba države v procesih, ki potekajo na trgih. Za trg so značilni antisocialne težnje in dejanja, ki vodijo do kršitev ne le na mikro-, ampak tudi na makroravni in posledično k finančnim, gospodarskim, energetske in drugim kriznim pojavom in procesom. Izkušnje iz preteklosti so pokazale, da jih omejuje le državna regulacija. Državna regulacija tržnega gospodarstva je ciljno usmerjena na vplivanje vlade na mikro- in makroekonomske procese razvoja ekonomike s ciljem, da bi ohranila njeno stabilnost ali jo »obrnila« v pravo smer za družbo. V sistemu državne regulacije razlikujejo med praktičnimi in znanstvenimi izkušnjami. Praktične izkušnje pomenijo skupek posebnih ukrepov za izvedbo vladnega nadzora. Teoretični vidik pa je sistematično znanstveno raziskovanje motivov, dejanj, ukrepov, usmerjenih k spodbujanju učinkovitejšega nacionalnega gospodarstva. Med znanstvene pristope spadajo izdelava modelov in napovedi. Pomembna naloga z znanstvenega vidika je oblikovanje gospodarskega mišljenja.

Izhajajoč iz bistva, se opredeljujejo cilji vladne regulacije. Ekonomska znanost na globalni ravni preučuje osnovni višji cilj regulacije in uporabnost ciljev. V kateri koli državi se mora višji cilj pomikati k doseganju maksimiranja dobrobiti družbe. Vendar je realizacija tega cilja mogoča le preko doseganja vmesnih ciljev, ki vključujejo gospodarsko rast, polno zaposlenost, stabilnost ravni cen in stabilnost nacionalne valute, zunanje ravnotežje.

V sistemu ekonomskih ciljev se zagotavljanje gospodarske rasti šteje za vodilno nalogo. Njena rešitev je povezana z absolutnim in relativnim povečanjem bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP). Z gospodarsko rastjo je povezan še en pomemben cilj – izpolnjevanje ciljev polne zaposlenosti. Bistvo tega cilja je, da se doseže maksimalno možno in dolgoročno gledano trajnostno rabo celotnega aktivnega prebivalstva. Problem se da rešiti z ustvarjanjem novih delovnih mest in drugimi metodami za boj proti brezposelnosti. Paket teh ukrepov v državi se imenuje politika zaposlovanja. Stabilnost

cen in nacionalne valute je pogoj za stabilnost gospodarstva, zato doseganje preučevanega cilja predstavlja pomembno orientacijo pri ukrepih vlade.

Rešitev teh treh omenjenih ciljno usmerjenih nalog pomeni dosežek v nacionalnem gospodarstvu makroekonomskega ravnovesja in ustvarja ugodnejše pogoje za doseganje gospodarskega ravnotežja. Podpirajo jo sistem vladnih ukrepov na področju mednarodne trgovine, meddržavnega gibanja kapitala, delovne sile, uravnoteženja plačilne bilance. Pomembnost postavljenih ciljev in njihovo zaporedje v državi se opredeljuje glede na različne okoliščine notranjega in zunanjega reda.

## **2.4 POLOŽAJ IN FUNKCIJE DRŽAVE V TRŽNEM GOSPODARSTVU<sup>6</sup>**

Država je v sodobnem svetu močan subjekt prerasporeditve BDP. Razloček države kot gospodarskega subjekta od drugih gospodarskih subjektov je v njeni regulativni funkciji in možnih vplivih na gospodarski sistem s ciljem urediti delovanje tako proizvajalcev kot potrošnikov. Država je politična realnost, ki zgolj s pomočjo gospodarskih spodbud lahko spremeni obnašanje vseh gospodarskih subjektov, in to v predvidljivo smer.

Iz prej povedanega je mogoče ugotoviti, da udeležba vlade pri odločanju o produkciji ni potrebna, saj bo to odločitev sprejel trg sam. Prav tako ni potrebe, da bi vladne institucije kontrolirale kakovost produkcije, saj bo konkurenca izločila manj sposobne, tiste, ki proizvajajo manj kakovostne izdelke oziroma imajo višje stroške.

Zahodna ekonomska teorija je v zadnjih desetletjih posvečala veliko pozornosti raziskovanju vzrokov<sup>7</sup> neučinkovitosti trga, ki zahtevajo posredovanje in prisotnost vlade. Prvih šest se nanaša na pogoje, v katerih trg morda ni Paretovo učinkovit, preostali pa na situacije, ko je vladna intervencija upravičena, kljub temu da je gospodarstvo na eni točki Paretove krivulje optimalne alokacije resursov.

### **Nekonkurenčna tržna struktura**

Trditev, da tržni mehanizem vodi do učinkovite izrabe resursov, predpostavlja, da na trgu produkcijskih tvorcev in trgu proizvodov obstaja konkurenca. Nekonkurenčna struktura produkcije je lahko rezultat majhnega števila podjetij v panogi, kar pa ne pomeni nujno monopola ali oligopola. Lahko je istočasno prisotnih več podjetij, ki bi vstopila na trg, če bi se obstoječa podjetja monopolno obnašala; ali podobno – obstoj bližnjih substitutivnih izdelkov, ki se lahko uporabijo namesto nekonkurenčnega izdelka.

Konkurenco lahko zmanjšujejo tudi različne institucije, ki podeljujejo licence in patente. Ovire za vstop na trg so lahko tudi ekonomije obsega, ko stroški produkcije na enoto proizvoda upadajo s povečanim obsegom produkcije. Na trgih, kjer se pojavljajo prej omenjene situacije, mora vlada s svojimi politikami ali z lastno produkcijo povečati stopnjo konkurenčnosti. Odstraniti mora ovire prostemu vstopu novih podjetij na trg; povečati število proizvajalcev in potrošnikov ter poskrbeti za njihovo polno obveščenost.

### **Alokacijska funkcija vlade**

Vlada mora biti aktivna v funkciji alokacije resursov med proizvodnjo zasebnih in javnih dobrin in v določitvi asortimenta javnih dobrin. Vlade z alokacijskimi politikami vplivajo na razpoložljivost dobrin za uporabo v zasebnem in javnem sektorju, spreminjajo način uporabe produkcijskih tvorcev in vplivajo na cene produkcijskih dejavnikov in proizvodov.

<sup>6</sup> Povzeto po B. Ferfila, *Ekonomski vidiki javnega sektorja*, 2007, str. 33–44.

<sup>7</sup> O nekaterih sem govorila že prej.



## **Eksternalije**

Dodatne vplive, eksternalije, spet lahko uspešno nevtralizira le vladna aktivnost. V številnih primerih produkcija zasebnih dobrin povzroča stranske učinke, ki povzročajo dodatne stroške ali dodatne koristi. Za negativne eksternalije vlade oblikujejo ustrezno regulacijo (emisijske standarde, načine prečiščevanja) in lahko tudi kaznujejo, za pozitivne eksternalije pa nagrajujejo in tako posameznike osveščajo o negativnih in pozitivnih učinkih njihove dejavnosti.

## **Nepopolnost trga**

Trgi so lahko nepopolni zaradi konkurenčne strukture, lahko pa tudi zaradi asortimenta proizvodov. Popolni trg mora zagotavljati proizvodnjo za vse dobrine in storitve, za katere bi bili stroški proizvodnje manjši kot cena, ki so jo potrošniki pripravljeni plačati. Če zasebni trgi ne uspejo, govorimo o nepopolnih trgih. Vrsta ekonomistov je prepričanih, da so zasebni trgi še zlasti neučinkoviti pri zagotavljanju zavarovanja in posojil in da je tu potrebna prisotnost vlade.

## **Informacijska funkcija vlade**

Informacijska funkcija vlade temelji na domnevi o nepopolni informiranosti potrošnikov, ker jim ponudniki na trgu določenih informacij ne posredujejo. Zato je vlada aktivna pri reguliranju informacij, ki jih morajo proizvajalci sporočiti potrošnikom.

## **Stabilizacijska funkcija vlade**

Z makroekonomskimi ukrepi vlada uresničuje svojo stabilizacijsko funkcijo. Najbolj očitni znaki, da je trg nepopoln, so občasna obdobja visoke brezposelnosti in počasne ali celo negativne rasti BDP, ki so se po drugi svetovni vojni močno omilila, kar je bila zasluga tudi vladnih stabilizacijskih politik.

Nepopolnost trga ne pomeni vedno, da je potrebna intervencija države. Predvsem mora vlada oblikovati ekonomske politike, ki izboljšujejo delovanje tržnega gospodarstva in zasledujejo cilje polne zaposlenosti, stabilnosti cen, uravnoveženosti plačilne bilance in sprejemljive stopnje gospodarske rasti.

V okviru stabilizacijske funkcije vlade so pogosto potrebni ekspanzionistični ukrepi, ki povečujejo povpraševanje, ali pa restriktivni ukrepi (v primeru inflacije), ki zmanjšujejo povpraševanje.

Če združimo nizko stopnjo gospodarske rasti in visoko stopnjo inflacije, dobimo »stagflacijo«. Prav pogostnost stagflacije v razvitih tržnih gospodarstvih je v zadnjih desetletjih močno načela zaupanje v uspešnost tradicionalnih davčnih in monetarnih stabilizacijskih politik.

Stabilizacijske politike morajo upoštevati tudi dejstvo, da nacionalno gospodarstvo postaja vse bolj povezano s svetovnim, in to tako preko trgovinskih kot kapitalnih tokov. Politike, ki regulirajo gospodarske tokove v matični državi, vplivajo tudi na njene odnose s svetom – na njen izvoz, uvoz, plačilno bilanco.

## **Distribucijska funkcija vlade**

Namen distribucijskih politik je spreminjanje prerazdelitve dohodka v smeri večje enakosti in pravičnosti. Pri tem je najbolj aktualen problem »pravične« distribucije. Različni vidiki

distribucije so običajno najbolj kontroverzno vprašanje pri oblikovanju javnih politik. Vendar se večina ekonomistov vendarle strinja, da je prisotnost države potrebna, pa čeprav samo za pomoč najbolj ogroženim dohodkovnim skupinam.

### **Vlada kot varuh zakonitosti in objektivnega interesa – regulativna funkcija vlade**

Tržno gospodarstvo v veliki meri temelji na lastninskih in pogodbenih razmerjih, ki morajo biti nadzorovana s strani določenih državnih institucij. S tem je povezana posebna oblika vladne prisile, ko posamezniki ne delujejo v svojem objektivnem interesu, v tem smislu vlada lahko deluje kot izdajatelj prepovedi (uporaba in prodaja mamil, orožja itd.) ali kot predpisovalec obveznosti uporabe (osnovnošolska izobrazba, varnostni pasovi itd.). Z regulacijo vlada v določenih situacijah diktira obnašanje ljudi in trga ter izvaja sankcije v primeru neupoštevanja tega. Pogosto lahko vlada doseže iste učinke npr. z davčno politiko in je pri tem fizično bistveno manj omejevalna.

## **2.5 VLOGA DRŽAVE IN TRGA PRI PREMAGOVANJU POSLEDIC SEDANJE FINANČNE KRIZE**

Svetovna finančna kriza je izpostavila dva teoretično-praktična problema. Prvič: kje so meje državne ureditve odprtih, konkurenčnih trgov, In drugič: učinkovitost državnega in tržnega delovanja v gospodarstvu.

Pripadniki »mainstreama«<sup>8</sup> odgovarjajo na ta vprašanja nedvoumno. Njihov odgovor na prvo vprašanje je precej predvidljiv: država se ne sme vmešavati v delovanje zasebnega sektorja, saj bo trg zasebne lastnine v tem primeru občutil precejšen vladni pritisk, pri tem pa bodo kršena načela poštene in enake konkurence. Na drugo vprašanje teoretiki »mainstreama« ne bi odgovorili nič kaj drugače: seveda, bolj učinkovit je zasebni sektor, saj troši lasten denar, kar logično pomeni, da z njim razpolaga bolj učinkovito. Država pa porablja denar davkoplačevalcev in ga redko uporablja na najbolj zadovoljiv način (po Latov et al., 2010).

Če bi te teoretične predpostavke delovale tudi v praksi, do krize ne bi prišlo. Vendar, kot vidimo, se je zgodilo ravno to. Postavlja se vprašanje, kaj se je pravzaprav zgodilo konec leta 2008. Odgovor bi se lahko glasil takole: zgoraj obrazložene teoretične predpostavke bi lahko veljale za odprte konkurenčne trge v drugi polovici 20. stoletja. Toda trgi so dinamični in ob koncu 20. in na začetku 21. stoletja so se drastično spremenili (glej Faith, 2008, str. 53).

V času sedanje finančno-gospodarske krize zasebne gospodarske in finančne družbe kljub svoji ogromni moči niso zmogle nuditi odpora izzivom globoke recesije in depresije, ki so ogrozili najsodobnejši kapitalistični sistem, ne da bi se po pomoč obrnile na državo in njene sposobnosti reguliranja. Po mojem mnenju imajo pripadniki keynesijske šole prav, saj je ponovno nastala potreba po okrepitvi ekonomske vloge države, ki je nujna ne samo za splošni razvoj države, da ne omenjam umika gospodarstva in financ iz krizne situacije, temveč tudi za ohranitev obstoječega sistema.

---

<sup>8</sup> »Trenutno jedro 'mainstreama' je tako imenovana neoklasična teorija – raziskovalni pristop, ki temelji na predpostavki racionalnega človeškega vedenja in ravnovesnem stanju sveta. Ta pristop lahko pojasni, kako svet deluje kot na primer: če je organiziran optimalno za ekonomski subjekt; če je zanj smiselno, da spremeni obstoječi položaj stvari, ker zagotavlja najvišjo raven blaginje. Ta pristop je v osnovi statičen in preučuje parametre nekaterih stabilnih stanj. To ne pomeni, da v neoklasični teoriji ni mogoče raziskati ekonomske spremembe: to je možno, ampak samo v obliki tako imenovane primerjalne statike – primerjave zaporednih ravnotežnih stanj« (Avtonomov, 2006, str. 203).

V pogojih, kadar se procesi globalizacije vmešavajo predvsem v finančni podsistem svetovnega gospodarstva, reguliranje finančnih in poslovnih procesov preko tradicionalnega pojmovanja »trga« postane iluzorno. Tako je bila ameriška vlada, ki je bila tradicionalno usmerjena v liberalno ideologijo v gospodarski politiki, prisiljena pri uresničevanju ukrepov opustiti to tradicijo v korist keynesijenske metodologije, zlasti zato, da izvede nacionalizacijo cele skupine finančnih družb.

Proti takšni politiki so bili predvsem tradicionalisti, tj. neokonservativci v republikanski stranki. Naj še omenim, da je ameriška vlada leta 2008 oblikovala načrt za reševanje finančnega sistema, t. i. »načrt Paulson« (imenovan po ministru za finance Henryju Paulsonu). V skladu z njim je vlada zaprosila kongres, da ji v ta namen dodeli 700 milijard dolarjev. Čeprav je bilo razprav in nesoglasij o tem načrtu precej, je bil po precejšnji korekciji slednji le sprejet. Med tistimi, ki se niso strinjali o smiselnosti takšnega načrta, so bili nekateri pripadniki neokeynesijanske šole, kot je na primer Paul Krugman, profesor ekonomije na univerzi Princeton in dobitnik Nobelove nagrade, ki je v svoji kolumni z naslovom Cash for Trash, objavljeni dne 21. 9. 2008 v časopisu The New York Times krivil ameriško vlado za to, da slednja »želi ne le rešiti problem likvidnosti, temveč želi očitno več plačati v korist velikih bank in njihovih lastnikov, s čimer meče stran denar davkoplačevalcev«

Precej podobno mnenje imata tudi profesor za podjetništvo in finance na čikaški univerzi Luigi Zingales in William Kristol, goreč zagovornik neokonservativne smeri, ki je v svojem članku A Fine Mess, z dne 21. 9. 2008, objavljenem v časopisu The New York Times, zapisal, da «dvomi o tem, da je edino, kar nas loči od finančne panike, podpis kongresa za odobritev 700 milijard dolarjev«. Pri tem pa si je Zingales v članku z naslovom Why Paulson is wrong zastavil vprašanje: »Ali želimo živeti v svetu, kjer so dobički zasebni, izgube pa socializirane?«

Morda so imeli ti argumenti nekaj vpliva na ameriški kongres, ko je ta 29. septembra zavrnil »načrt Paulson«. Tukaj so mnogi republikanski kongresniki videli v sprejetju »Paulsonovega načrta« nič drugega kot možnost za krepitev ameriške različice socializma. Eden izmed republikanskih pripadnikov predstavniškega doma je dejal: »Boljševiška revolucija je obljubila narodu Rusije kruh in svobodo, dala pa jim je samo kruh. Zdaj, ko je ameriški narod pred isto izbiro, izbiramo svobodo!« Čeprav so kongresniki najprej glasovali »proti« takšnemu načrtu, je senat 2. oktobra 2008 vendarle odobril načrt za reševanje finančnega sistema ZDA. Nekaj dni kasneje se je tudi predstavniški dom vrnil k temu vprašanju ter prav tako glasoval v korist »Paulsonovega načrta«. Naj še omenim, da je Krugman leto kasneje spremenil svoje mnenje o možnosti vlivanja denarja v mnoge ameriške banke, saj te, kot pravi, zato da bi se izognile stečajju, potrebujejo precejšnjo infuzijo kapitala na račun davkoplačevalskega denarja, kar se lahko zgodi šele po njihovi začasni nacionalizaciji. Pri tem pa njegovo mnenje ostaja isto v zvezi s podeljevanje bonusov top menedžerjem in ekonomsko politiko vlade, saj to še naprej kritizira (glej Tarasenko, 2009). Podobno mnenje ima tudi Adam S. Posen (2009), ki je v svojem članku Temporary Nationalization Is Needed to Save the US Banking System, z dne 23. 2. 2009, zapisal, kot to že izhaja iz samega naslova članka, da je potrebna začasna nacionalizacija zato, da bi rešili bančni sistem ZDA.

Vsi ti dogodki, ki so se odvijali pred našimi očmi, potrjujejo dejstvo, da današnji trg še zdaleč ni »samoregulacijski sistem« in ne more delovati sam, brez aktivne intervencije države. To je tudi ključna ideja Johna Maynarda Keynesa, ki ga je ločila od liberalnih idej. Kriza je ne le ponovno oživila razprave o smiselnosti posegov države v gospodarstvo, temveč tudi stara nesoglasja o usodi sodobnega kapitalističnega sistema, in sicer, ali lahko ta obstaja brez aktivne vladne intervencije. Sodobni pripadniki neokonservativne smeri, med katere spada tudi prejšnji ameriški predsednik George Walker Bush, menijo,

da je »prisilna državna regulacija« le začasen pojav, ki bo potekel, ko bo krize konec. Nasprotno stališče, ki ga ima večina pripadnikov znanstvene in strokovne družbe ter politična elita (ti so sodobni predstavniki neokeynsianske smeri), precej trdno izhaja iz mnenja o izčrpanosti pozitivnega potenciala velikega kapitalizma kot »samoregulacijskega sistema«. To izvira iz zamisli o nezmožnosti normalnega razvoja sodobnega gospodarskega sistema brez aktivne državne ekonomske intervencije, pri tem v smeri za večjo socialno pravičnost.

Busheva administracija je prejela zeleno luč za reorganizacijo celotnega finančnega in bančnega sistema preko močne državne intervencije. To ne pomeni nič drugega kot vrnitev keynesianizma, diskreditiranega v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja, ko ga je zamenjala (neo)liberalna doktrina kot metodologija ekonomske politike razvitih držav. In čeprav se malokje zasledi ime Keynes, je vsebina vseh ukrepov za boj proti krizi v skladu z njegovimi dobro znanimi priporočili glede uporabe potenciala države kot ekonomske sile, ki se močno vdira v gospodarstvo »svobodnega trga«.

V tem delu bom omenila le dva pomembna dejavnika, in sicer: trgi so postali globalni in precej raznoliki, kar je privedlo do nastanka vse bolj kompleksnih finančnih instrumentov ter posledično zahtevalo povečanje intervencije nad njimi. Razlika med svetovnimi trgi in transnacionalnimi je v dejstvu, da se je pojavilo veliko število suverenih igralcev. Še posebej se je to pokazalo na srečanju skupine predstavnikov »G-20« – dvajsetih največjih gospodarstev na svetu, ki je imela težko nalogo opredeliti novo konfiguracijo svetovnega finančnega sistema in iznajti strožje ukrepe skupinskega nadzora nad njenimi ključnimi elementi (glej Poredoš, 2009).

Kot posledica na globalnem finančnem trgu je vse bolj naraščala špekulativna komponenta. Velik obseg finančnih sredstev in možnosti za njihov hiter nenadzorovan prenos iz primarnih sredstev v izvedene finančne instrumente s trgov vrednostnih papirjev na trge surovin in nazaj sta povzročila neupravičen dvig cen v različnih segmentih svetovnega gospodarstva. Trg je proizvod človeškega znanja, ki je zasnovan z namenom zagotoviti pošteno trgovanje z blagom, storitvami, vrednostnimi papirji. Vendar kadar pride do velike količine dezinformacij o njegovih realnih možnostih, lahko na trgu pride do »stavke«. To se je tudi zgodilo.

Ugotavljam, da so zahtevki za pomoč s strani bank, hipotekarnih in kreditnih ustanov, večjih družb iz realnega sektorja naslovljeni državi in ne njihovim poslovnim partnerjem (najbrž zato, ker slednji v času totalne konkurence lahko prosilca celo pripeljejo do stečaja). Kaj nam to pove?

V sodobnem svetu v kriznih časih upati na »nevidno roko« trga, ki bo dala vse na svoje mesto, pomeni zavajati samega sebe. Sicer načeloma ta »nevidna roka« to lahko stori, vendar se postavljata dve pomembni vprašanji: za kakšno ceno in ali je ta cena sprejemljiva za družbo? To sta težki in zapleteni vprašanji. Načeloma vlada in trg nista antipoda, saj bosta našla rešitev, ki bo omogočala izhod iz svetovne krize z najmanjšimi izgubami. Kot se zdi, bo leto 2009 kot tudi 2010 vneslo še kakšno jasnost v mehanizem premagovanja krize.

Bistveno je imeti v mislih, da nobena država sama ne more premagati kriznih pojavov. Treba je poiskati za vse sprejemljivo kolektivno odločitev. V zadnjih nekaj letih je bila v delih Nobelovih nagradencev za ekonomijo izvedena podrobna analiza nepopolnih trgov. Po eni strani zdaj postaja vedno bolj jasno, da se ti nepopolni trgi (a popolni trgi obstajajo samo v teoriji) še posebej očitno kažejo v času krize. Po drugi strani v skrajnih primerih država igra pozitivno vlogo pri dajanju pomoči trgu kot tudi posameznim družbam, katere je prizadela kriza, saj imajo slednji pomembno strateško vlogo v gospodarstvu in financah posamezne države. Na splošno svetovno gospodarstvo in finance zahtevajo od vlad

posameznih držav precejšnja prizadevanja na področju mednarodne konkurenčnosti in ohranjanja položaja države v globalnem svetu. V vsakem primeru podatki kažejo, da se bosta vloga in položaj države okrepila, medtem ko bo zasebno poslovanje še naprej predstavljalo osrednji element učinkovitega gospodarstva.

Glede učinkovitosti vlade in zasebnega poslovanja v sodobnem svetu bo kriza vnesla nekaj popravkov v prejšnje predstave. Nekdanji predsednik ameriške centralne banke Alan Greenspan se je javno opravičil za svoje prejšnje prepričanje, da lahko večje banke in hipotekarne agencije učinkovito porabljajo sredstva svojih delničarjev ter prosil ameriško vlado za pomoč podjetjem. V ZDA obstajajo tudi drugi pogledi na nastalo situacijo, kar je postalo jasno med razpravo glede »načrta Paulson« v kongresu. Več posameznikov je dejalo, da se podjetjem v težavah – v skladu z načeli tržne ekonomije – ne sme pomagati, da je namen krize odpraviti neučinkovite strukture, preživela pa bodo le najbolj obetavna, učinkovita in inovativno usmerjena podjetja (po Hazbiev, 2009; glej Nezavisimij Foreks Portal, Bush ne spas rinki SŠA, 2008).

Če govorimo o dejanski učinkovitosti države in zasebnega sektorja, moramo razumeti, da imata, prvič, različne naloge, in drugič, zelo malo primerov konkuriranja med državo in poslovnim sektorjem na istem področju. Na primer, v mnogih državah s tržno ekonomijo so železnice večkrat šle skozi postopek nacionalizacije in privatizacije. Posledica privatizacije je bila čez nekaj časa prošnja za državno subvencijo zaradi nerentabilnosti prometa, in to v večjih količinah kot pred spremembo lastništva. Štiblar (2008, str. 145) meni, da »privatizacija, liberalizacija in uveljavljanje konkurenčne prepovedi v razviti Evropi in svetu niso več 'in', saj so bistveno prispevale k sedanji finančni krizi, zato vodilne ekonomske velesile popravljajo njihove posledice«.

Bistveno je, da nadomeščati s proračunskimi sredstvi zasebni kapital v tržnem gospodarstvu ni priporočljivo (glej Martenson, 2009). Naloga učinkovite države je ustvariti pogoje za udobno delovanje zasebnega sektorja. Vloga učinkovitega zasebnega sektorja je ustvariti več BDP, več delovnih mest in v povezavi z državo sodelovati pri razvoju izobraževanja, znanosti, tehnološkega napredka in gospodarske infrastrukture.

## 3 AKTUALNA FINANČNO-GOSPODARSKA KRIZA

### 3.1 GLAVNI RAZLOGI ZA NASTANEK KRIZE

#### 3.1.1 Notranji vzroki za krizo

Finančna kriza<sup>9</sup> v ZDA, ki se je razvila jeseni 2008, se je izredno hitro razširila na evropske in druge države. Ta kriza se je začela še prej, v začetku leta 2007, na trgu hipotekarnih posojil, kjer je imel ključno vlogo pri hipotekarni krizi mehanizem listinjenja<sup>10</sup>, ki je pomagal ustvariti navidezno blaginjo posojilojemalcev v ZDA. Sicer pa je bilo že v letu 2006 razmere na trgu nepremičnin v ZDA težko poimenovati ugodne. Takrat je bilo moč prepoznati padec cen ter zmanjšano število hipotekarnih poslov. Prav tako se je povečala zadolženost pri hipotekarnih poslih, ki so se sklepali z osebami, ki niso bile sposobne vplačati prvega obroka za objekt ali ki niso imeli dokazila o solventnosti.

Sanje vsake ameriške družine je imeti lastno hišo. Za uresničitev teh sanj je bilo treba desetletja varčevati, poleg tega pa še odplačevati najemnino. Potem pa se je porodila ideja: banka da družini dolgoročno posojilo za nakup hiše s parcelo, slednja vplača prvi obrok, s čimer dokazuje svojo plačilno sposobnost in plačuje banki obresti za posojilo, pri tem pa se družina lahko takoj vseli v hišo – sanje postanejo resničnost.

V času gospodarske rasti v zadnjem desetletju v ZDA so cene nepremičnin rasle s tempom, ki je presegal obrestne mere za hipotekarna posojila. Zaradi tega je bilo mogoče hišo, ki je bila kupljena na obroke, čez eno leto prodati dražje, kot je stala pred enim letom skupaj z obrestmi na hipoteko. Pri tem banka ni imela nobenega tveganja, saj v primeru zamude plačila naslednjega obroka banka postane lastnik hiše, pri tem vrne hipotekarnemu imetniku njegove do takrat vplačane obroke, vendar brez obresti.

V pogojih naraščajočih cen na hiše je politika dajanja hipotekarnih posojil zagotavljala povečanje dobička v bančnem sektorju in spodbujanje nadaljnega širjenja te vrste poslovanja. Zato da bi lahko nadaljevali s širjenjem hipotekarnega trga ter pridobivanjem čim večjega števila novih kupcev, so banke omilili zahteve za pridobitev posojila – niso več zahtevale prvega vplačila pa tudi ne dokazila o solventnosti družine.

V tem poslu pa so največ zaslužili topmenedžerji bank, ki so prejeli ogromne plače in dodatke zaradi odobravanja delničarjev bank, ki so bili hvaležni za rast dividend in vrednosti delnic banke na borzah.

---

<sup>9</sup> Ko govorimo o finančni krizi govorimo o resni motnji v normalnem delovanju finančnega sistema, ki ima dolgoročne posledice in se kaže predvsem preko inflacije, poslabšanja plačilne discipline podjetij, nihanja deviznih tečajev, padca cen vrednostnih papirjev, povečanja razlik med državnimi prihodki in odhodki. V ekonomski literaturi obstajajo različne opredelitve finančne krize. Na primer, kot meni znani ameriški ekonomist Raymond Goldsmith, je finančna kriza akutno, hitro poslabšanje, ki označuje konec gospodarskega cikla, poslabšanje vseh ali večine finančnih kazalnikov, kot so cene delnic, nepremičnin in drugega premoženja, pojav komercialne insolventnosti in propad finančnih institucij. Michael Bordo pravi, da je finančna kriza sestavljena iz naslednjih elementov: zmanjšane ponudbe denarja, spremembe v pričakovanjih, plačilne nesposobnosti nekaterih finančnih institucij, kot so banke, poskusov prenesti katero koli premoženje (npr. vrednostne papirje) v gotovino (po Nagornaja, 2003, str. 25–26).

<sup>10</sup> »Listinjenje oziroma oblikovanje finančnih instrumentov je izvedeno iz osnovnega posla. Z oblikovanjem novih vrednostnih papirjev se dana posojila prepakirajo in se prodajo drugim. Le-ti so koristni (imajo dodano vrednost) le, če olajšajo prenose prihrankov od neto varčevalcev na neto koristnike posojil (potrošnike). Vse drugo je umetna nadgradnja, slepljenje, ki nima širše družbene koristi, posameznikom pa omogoča, da 'lovijo v kalnem'« (Štiblar, 2008, str. 85).

Vendar se je rast ameriškega gospodarstva upočasnila, z njo pa se je ustavilo letno povečanje vrednosti nepremičnin. Zgodila se je napovedana zasičenost tega trga. Ena izmed posledic je bilo zrušenje hipotekarnega trga, ki je tesno povezan z zavarovalnim, posredniškim in poslovnim svetovanjem v storitvenem sektorju. V realnem gospodarskem sektorju pa so negativne posledice najprej občutile gradbena industrija in industrija gospodinjstev ter druge, ki skupaj predstavljajo pomemben del gospodarstva in trga delovne sile ZDA. Okužbe, do katerih je prišlo na teh področjih gospodarstva, pa so povzročile to svetovno finančno krizo, o kateri govorimo danes.

Imetniki prihrankov na banki so zaradi strahu, da jih bodo izgubili, začeli prihranke dvigovati – na takšen način so jemali banki likvidnost. Naj omenim, da si sodobnega poslovanja danes ni mogoče predstaviti brez dostopa do kreditov. Ko so banke ostale brez denarja, ga niso več mogle posojati oziroma so ga posojale le tistim, ki so bili vredni zaupanja. V zvezi s tem je bila za pridobitev posojil prikrajšana večina podjetij, ki dejansko brez posojil ne morejo obstajati. Tista podjetja, ki pa so pridobila kredite še pred tem, jih niso več zmogla odplačevati, saj se jim je zaradi vsesplošnega manjšega investiranja zmanjšal obseg poslovanja. Zaradi tega dejstva so bila podjetja prisiljena najprej zmanjšati obseg poslovanja, nato pa odpuščati oziroma celo iti v stečaj. Padec povpraševanja je pripeljal do zmanjšanja prodaje, nižjih plač ali celo odpuščanj, nestabilnosti na kapitalskih trgih in tudi do negativne gospodarske rasti. Glede na to, da negativno gospodarsko rast, ki je merjena z zmanjševanjem celotnega BDP v državi dve četrtletji zapored<sup>11</sup>, ekonomisti imenujejo recesija, ni presenetljivo, da je večina držav zapadla v recesijo.

Likvidnost finančnega sistema je kot kri v telesu, katere resna izguba grozi s propadom celotnega gospodarstva. Kot tudi v primeru izgube krvi v telesu je nujno potrebna »transfuzija denarja« v gospodarstvo, oskrba z likvidnimi sredstvi. Kot meni Štiblar (2008, str. 145) je v danih okoliščinah to mogoče le z vmešavanjem države (državno pomočjo) ali nacionalizacijo bank, nasičenostjo njihovih računov z denarjem. Znotraj države se ga lahko izposodi bodisi pri njenih prebivalcih v obliki obveznic bodisi z izposojanjem v drugih državah, tj. s povečevanjem notranjega in zunanega javnega dolga.

In kakšne so posledice? Hipotekarna kriza je povzročila krizo zaupanja v banke, po ponovni oceni tveganja je znižala vrednosti borznih indeksov na skoraj vseh delniških trgih in bila vzrok za hitro prodajo tveganih sredstev. V letu 2007 je več pomembnih finančnih institucij po vsem svetu (npr. New Century Financial, United Bank of Switzerland idr.) utrpelo velike finančne izgube.

Kriza na trgu hipotekarnih vrednostnih papirjev v ZDA ni prizadela samo vrste pomembnih finančnih institucij, ki so imele v lasti nezavarovana sredstva, in velika podjetja, odvisna od bančnih posojil, ampak je opredelila tudi insolventnost mnogih gospodinjstev.

Zniževanje obrestnih mer s strani FED je le še poslabšalo razmere na finančnih trgih in v resnici celo pospešilo razvoj finančne krize na drugih segmentih trga ZDA. Do sredine leta 2008 je finančna kriza v ZDA privedla do recesije, močnega povečanja brezposelnosti, se je preoblikovala v sistemsko gospodarsko krizo države in začela hitro širiti na države Evrope in Azije (po Kožuhova, 2008).

Hipotekarna kriza v ZDA je postala nič drugega kot katalizator za svetovno finančno krizo. Osnovni razlog za to krizo je povezan predvsem z izjemno visoko stopnjo rasti posojanja, ki je trajala že več kot 10 let. Do leta 2007 je svetovna letna stopnja rasti posojil dosegla

---

<sup>11</sup> Po Finančnislovar.com, Recesija, 2010b.

16 %<sup>12</sup>, s čimer je presegala zmogljivosti drugih dejavnikov rasti proizvodnje in nedvomno prispevala k rasti svetovne inflacije v letih 2007–2008.

Preveliko število posojil je privedlo do neustreznega oblikovanja cen na finančnih in blagovnih trgih. Padec vrednosti novih finančnih proizvodov v letu 2008 je povzročil stečaj prvih večjih investicijskih bank v ZDA, vključno z Lehman Brothers in Bear Stearns, in nekaterih zavarovalnic. Zaradi padca vrednosti finančnih instrumentov je prišlo do velikih izgub finančnih institucij ne le v ZDA, ampak tudi v večini razvitih držav. V teh okoliščinah je raven zaupanja kreditnim in finančnim institucijam precej hitro padla, kar jih je pripeljalo do likvidnostnih težav.

Da bi se izognili razkrajanju svetovnega finančnega sistema, so vse razvite države sveta uvedle aktivno podporo kreditnim in finančnim ustanovam. V ZDA je država prevzela vse obveznosti največjih hipotekarnih družb Federal Home Loan Mortgage Corporation (Freddie Mac) in Federal National Mortgage Association (Fannie Mae) (po RealEstate.ru, Praviteljstvo SŠA vzjalo ipoteku pod svoj kontrolj, 2008). Odločitev ameriške vlade, da država ne bo podprla ene od največjih investicijskih bank v ZDA, Lehman Brothers, je vodila k drugi krizi zaupanja in posledično k dražjim posojilom, zmanjšanju obsega posojil v ZDA (po Poredoš, 2009).

Takšen položaj je za delovanje nacionalnih gospodarstev zelo nevaren, saj neizogibno vodi do upočasnitve v realnem sektorju ekonomike. Ob koncu leta 2008 je bil v Veliki Britaniji odobren bolj radikalen načrt reševanja ne le finančnega, ampak tudi realnega sektorja, ki ga je razvil britanski premier Gordon Brown. Predlagal je, ne le kreditirati podjetja ali nastopati kot garant, temveč tudi investirati državni denar v delnice zasebnih podjetij (po Nalbandjan, 2008). Takšen pristop je bil uporabljen v evropskem načrtu za reševanje nacionalnih gospodarstev.

Danes lahko rečem, da so vse razvite države sveta ostre znake manifestacije finančne krize ublažile, vendar je le-ta vodila k upočasnitvi v realnem sektorju globalnega gospodarstva.

### **3.1.2 Zunanji vzroki za krizo**

To kar sem opisala do sedaj, so bili notranji vzroki za nastanek finančne krize. Vendar ima razvoj kriznih pojavov lahko tudi zunanje vzroke. Pomembno je opozoriti, da lahko notranje vzroke za krizo v državi odpravi vodstvo le-te s svojimi rešitvami, morda tudi z radikalnimi reformami. Kot primer lahko služi velika depresija 1929–1933. Vodstvo ZDA na čelu s takratnim predsednikom Franklinom Delanom Rooseveltom ni samo obvladalo to nesrečo, ampak je s svojo temeljito reformo omogočilo, da se zagotovi lepa prihodnost za državo in njeno dolgoročno blaginjo.

Veliko teže se je spopasti s kriznimi pojavi, ki imajo zunanji izvor. Le-te je mogoče premagati s skupnimi prizadevanji vodilnih držav ali prilagoditi svojo državo novim razmeram v svetu. Razlika med depresijo v letih 1929–33 in današnjo krizo je, da ima slednja tudi zunanje vzroke. Notranja finančna kriza, ki je posledica poka hipotekarnega balona v ZDA, je služila le kot sprožilec (po Kudrin, 2009, str. 9).

Osredotočila se bom prav na te zunanje razloge, ki so spremenili svetovno gospodarstvo. Te spremembe bi lahko bile vzrok za nastalo finančno krizo.

Prvič: v zadnjih letih sta se na mednarodnem trgu večkrat podražila nafta in plin. Pomembna sta zaradi tega, ker je od njiju odvisna blaginja svetovnega gospodarstva in še posebej ZDA. Manj opazno je bilo višanje cen skoraj vseh mineralnih surovin, vendar smo

---

<sup>12</sup> Finansovoe obozrenie, 2009, str. 90.



bili v zadnjih dveh letih priča znatnemu povečanju cen živil. To pomeni, da se svetovni gospodarski razvoj sooča z novim svetovnim fenomenom: izginjanjem naravnih virov. Na svetovnem trgu jih ni postalo manj, vendar so postali bistveno dražji, še več, kar nekaj stoletij se je njihova nabavna cena le zmanjševala, zahvaljujoč nenehnemu znanstvenemu in tehnološkemu napredku – napredek v tehnologiji rudarstva in predelave mineralnih virov. V zadnjih letih je vektor nabavne cene surovin spremenil znak, in to ne le začasno, temveč za vedno (glej Krjukov, 2006). Sami smo priča temu, kako cene rastejo, vključno s stroški za zdravila in izobraževanje, dohodek gospodinjstev pa zaostaja za njimi. Padec življenjskega standarda je posledica dejstva, da se je končalo obdobje poceni surovin, na katerem temelji ameriški gospodarski sistem pa tudi sistemi drugih industrijsko razvitih državah. Rast teh gospodarstev je bila spodbujena s preveliko porabo, zapravljanjem virov – tako človeških kot tudi surovinskih. Ena izmed oblik prekomerne stimulacije nakupov dragih izdelkov in nepremičnin je bila široka dostopnost dolgoročnih posojil z nizkimi obrestnimi merami.

Drugič: pojavile so se države (npr. Kitajska, Indija, Brazilija, Tajsko idr.), ki imajo na eni strani velike rezerve poceni visoko izobražene delovne sile in na drugi strani prevzemajo napredne tehnologije, izposojene od bolj razvitih držav. Na mednarodnem trgu so se začeli pojavljati poceni izdelki, s katerimi ZDA in druge države s precej drago delovno silo ne morejo tekrovati. Globalizacija svetovnega gospodarstva, ki je bila izvedena s strani razvitih držav na pobudo mednarodnih korporacij, se je zdaj obrnila proti njim in privedla do umika celotnih industrij, ki so se preusmerile v države v razvoju z bolj skromnim življenjskim standardom (glej Utkin, 2009).

Torej ta dva dejavnika: višji stroški uvoženih surovin in poceni uvoz industrijskih proizvodov so privedli do kroničnega pomanjkanja zunanjetrgovinskega plačilnega ravnotežja. Ta primanjkljaj ima v ZDA začetke že v letu 1972, a v zadnjih letih je predstavljal 400–500 milijard dolarjev letno. Problem zunanjega dolga v ZDA je pridobil globalne razsežnosti, saj je bilo treba državam uvoznicam blaga v ZDA nekam dati svoje ogromne zasluge v dolarjih, ki so se povečevali z vsakim letom. Skupni zunanji dolg ZDA je za finančno leto 2008 dosegel 1,1 bilijona dolarjev – tri četrtine BDP države (glej Giudice, 2009).

Po mnenju mnogih vodilnih ekonomistov, vključno z Paulom Krugmanom, bi lahko državo rešile nove radikalne reforme in intervencija države v gospodarstvo.

### **3.1.3 Posebnosti sedanje krize**

Sedanja gospodarska kriza je prva kriza v obdobju gospodarske globalizacije. Ta kriza je potrdila izjemno visoko stopnjo medsebojne odvisnosti nacionalnih gospodarstev. Nastala je situacija, ko zagotovitev varnosti gospodarstva ene države ni več izključno njena »zasebna zadeva«. Svet vstopa v dolgo fazo postopnega širjenja nacionalnih gospodarstev, zato bo soodvisnost gospodarskih sistemov v prihodnosti naraščala celo hitreje.

Do nedavnega so gospodarske krize nosile v glavnem asinhroni karakter, ko se je zmanjšanje proizvodnje ali recesija v nekaterih državah spremljala z gospodarsko rastjo v drugih državah. Neusklajenost faz ciklusa gospodarske krize je slabila njihovo uničujočo moč na račun prelivanja kapitala iz ene države v drugo, prav tako je zagotavljala dostop do mednarodnih kreditnih sredstev iz drugih držav.

Ena od značilnosti sedanje krize je v tem, da se v globaliziranem gospodarstvu kriza, ki je nastala v eni državi (zlasti gospodarsko razviti), takoj začne širiti po vsem svetu, kar pomeni, da slednja postaja sinhrona in zato bolj uničujoča. V zvezi s tem se strinjam z ugotovitvijo akademika Olega Bogomolova (2009), ki pravi, da »so bile koristi

gospodarske globalizacije precenjene, medtem ko so bila tveganja in nevarnosti, ki jih ta prinaša, podcenjena».

Kriza je pokazala, da je razširjeno mnenje o koristnosti »nevmešavanja« države v gospodarstvo doživelo polom. V času krize so tudi ameriški strokovnjaki začeli govoriti o nujnosti državne regulacije gospodarstva, medtem ko je nekdanji ameriški predsednik George Bush pojasnil javnosti, da sodelovanje države pri reguliranju finančnih težav ne bo povzročilo kršitev pravic in svoboščin podjetnikov.

Po mojem mnenju ima prav Grinberg Ruslan Semenovich (2008, str.138), ki pravi, da je nastala situacija, ko je potrebno prenehati razpravljati o »primernosti« ali »neprimernosti« državne regulacije gospodarstva, razen če, seveda, ne enačimo tega s samovoljnim vmešavanjem državnih organov v delovanje podjetij, tj. gradnjo umetnih administrativnih ovir, prisilno obdavčenje podjetij in korupcijo.

Danes bi morala biti gospodarska politika usmerjena v reševanje težav, ki jih je izpostavila kriza, in težav strateškega pomena za zagotovitev varnosti države. Po mojem mnenju v prvi vrsti sem spadajo: izboljšanje kakovosti upravljanja z gospodarstvom, krepitev vseh segmentov finančnih trgov, zmanjševanje odvisnosti držav od uvoza, sprememba gospodarske in izvozne strukture, oblikovanje novega inovativnega gospodarstva. Vzpostaviti konkurenčno gospodarstvo na domačem in tujih trgih, ne da bi rešili zgoraj navedene težave, je nemogoče.

Največja težava pri uresničevanju rešitev za te težave je v izvajanju slednjih v okviru naraščajoče globalizacije, ko zastopanje nacionalnih interesov vsake države postaja eden od največjih izzivov.

Tako je, na primer, prejšnji britanski premier Gordon Brown predlagal » uvedbo sistema sodelovanja med regulatorji, s ciljem, da bi se spremljali vsi procesi v svetovnem gospodarstvu. To je pravzaprav ustvarjanje novih mednarodnih pravil upravljanja s 'tveganimi' skladi in bankami ter odpoved protekcionizmu v času recesije« (Dmitrieva, 2009).

Svet živi v globaliziranem gospodarstvu, ki pravzaprav obstaja že davno, vendar je bilo prej imenovano z drugimi besedami: sodelovanje, integracija, internacionalizacija itd. Toda v zadnjih desetletjih je stopnja integracije nacionalnih gospodarstev, njihovo spajanje in tkanje doseglo zelo visoko raven.

V začetni fazi študije globalizacije v zahodni literaturi prevladuje pozitiven ton tega pojava, ki se preliva v navdušenje nad koristmi, ki jih lahko ta prinese naprednim, srednje naprednim in slabo razvitim državam. Toda postopoma se je začela pojavljati bolj jasna slika. Ugotovljeno je bilo, da imajo največ koristi od globalizacije gospodarsko razvite države in najmanj slabo razvite države, ker ne morejo vključiti svojega zaostalega gospodarstva v svetovno.

V študiji globalizacije sta bili in ostajata vprašanji o tem, kakšne grožnje varnosti nacionalnim gospodarstvom, lahko ta prinese in katere ukrepe je treba razviti za zmanjšanje teh groženj. Treba je opozoriti, da je bila temeljna analiza tega vidika globalizacije v državah nezadostna. Šele po koncu krize je ta problem postal objekt temeljitih raziskav.

Kot posledica prevrednotenja zmožnosti globalizacije je mogoče reči, da čezmerna liberalizacija in odprtost gospodarstva ne prinašata in verjetno tudi ne bosta prinašala pričakovanih koristi, vendar so se pojavile še dodatne nevarnosti od zunaj, katerim se je čedalje težje upreti. Vsaj v finančnem sektorju je reševanje teh groženj prek obstoječih

mehanizmov nemogoče, zato lahko upamo na vzpostavitev mednarodnih nadzornih organov, ki bi spremljali finančne težave v posameznih državah in izdajali priporočila za njihovo odpravo.

## **3.2 OPIS POTEKA AKTUALNE KRIZE V IZBRANIH DRŽAVAH OZIROMA EKONOMSKIH PROSTORIH**

### **3.2.1 Države EU**

Konec 2008 – začetek 2009 je gospodarstvo EU vstopilo v najbolj težko obdobje gospodarske krize. Moram omeniti, da se je v prvem četrletju leta 2008 v EU končala faza gospodarske rasti, v drugem četrletju so se gospodarske razmere poslabšale, predvsem zaradi rasti cen nafte. V tretjem četrletju je evropsko gospodarstvo vstopilo v krizo, pri tem pa se je že septembra kriza iz finančnega sektorja začela hitro širiti na realno gospodarstvo. Prenos krize iz finančnega sektorja v realni se je začel predvsem zaradi čedalje večje zapletenosti dostopa do posojil. Kriza je povzročila opazno zmanjšanje povpraševanja evropskih gospodinjstev, ki niso bila več sposobna financirati porabe na račun poceni kreditov. Nefinančne družbe dejansko niso več imeli možnosti za vstop na kreditni trg, kar je povzročilo zmanjšanje gospodarske dejavnosti, ni bilo več novih gradenj in nakupov proizvodne opreme.

Če so se v letu 2008 z glavnimi težavami srečevale države, v katerih je izbruhnila hipotekarna kriza (Velika Britanija s svojim pretiranim zanašanjem na področje finančnih storitev, Španija s svojimi hitrim razvojem trga nepremičnin, Irska in v manjši meri Francija, Belgija), pa so leta 2009 doživele udarec tiste države, katerih gospodarstvo je v veliki meri odvisno od gospodarskih odnosov s tujino. Treba je opozoriti, da je hitro poslabšanje svetovne konjunktore pokazalo že od prej obstoječe neravnovesje v številnih državah članicah EU.

Pomembno je poudariti, da je kriza najbolj prizadela prej dinamično razvijajoče se področje pretoka blaga in storitev, s pomočjo katerega je bila prej zagotovljena rast. Najbolj od vseh področij je kriza prizadela avtomobilsko industrijo in njene sorodne dejavnosti, metalurgijo, kemično industrijo in gradbeništvo.

Evropsko gospodarstvo se je v letu 2009 nahajalo v globoki recesiji, BDP<sup>13</sup> je padel za 4,1 %. Prav tako je bil zabeležen upad uvoza<sup>14</sup> in izvoza<sup>15</sup> blaga in storitev na nivoju EU. Vsaka od 27 držav članic EU ima svoje specifične krizne posledice. V Veliki Britaniji (v nadaljevanju VB) kot svetovnem finančnem centru je najhujše posledice krize utrpel finančni sektor. To je jasno razvidno iz podatkov državne statistike VB. Delež finančnih storitev v skupnem izvozu storitev v 2. četrletju leta 2009 se je zmanjšal za 1,2-krat v primerjavi z istim obdobjem leta 2008. V pogojih poslabšanja zunanjetrgovinske konjunktore, padcu cen nafte lahko vidimo negativen trend deleža nafte pri uvozu in izvozu države. Pri uvozu je v drugem četrletju leta 2009 delež upadel za 1,6-krat v primerjavi z drugim četrletjem leta 2008, in pri izvozu za 1,5-krat (glej IMF, 2010).

Najprej je treba opozoriti na nevarno izvozno usmerjenost glede na zelo počasno dinamiko domačega povpraševanja v Nemčiji in nekaterih drugih državah evroobmočja. Zmanjševanje izvoza na tuje trge, predvsem v dejavnostih, ki proizvajajo investicijsko blago in potrošniško blago trajne rabe (zlasti avtomobilov), je sprožilo padec naložbene dejavnosti. Pri tem pa se je drastičen upad kapitalskih naložb dotaknil tudi tistih držav, kjer ni bilo hipotekarne krize. V nekaterih državah članicah EU so se industrijska podjetja ne

<sup>13</sup> Letne stopnje realne rasti BDP v letih 2007–2009 za izbrane države so v prilogi 1.

<sup>14</sup> Letni uvoz blaga za izbrane države v letih 2007–2009 je v prilogi 4.

<sup>15</sup> Letni izvoz blaga za izbrane države v letih 2007–2009 je v prilogi 5.

glede na relativno stabilno stanje v gradbeništvu začela vzdrževati naložb v nakupe nove opreme in širitev industrijske proizvodnje. Tako moram omeniti, da so pred krizo podjetja v evropskih državah, ki so bila izvozno usmerjena (Nemčija, Nizozemska, Irska itd.), v veliki meri delala na trgih tistih držav, kjer se je napihoval kreditni mehur, kar je okrepilo negativne posledice za izvoznike. V zvezi s tem lahko kot primer navedem stanje v Nemčiji, ki zagotavlja skoraj 1/5 BDP v EU. V letu 2007 je bila rast nemškega BDP 2,5 % in 1,2 % v letu 2008, medtem ko je leta 2009 prišlo do občutnega znižanja BDP za 5 % (IMF, 2010). Pri tem je finančni sektor v prvem in drugem četrtletju leta 2009 doživel le rahel padec (za 1,2 % in 1,8 %), pri gradbeništvu so bili kazalci povprečni (-6,1 % in -2,9 %), medtem ko je obseg ustvarjane dodane vrednosti v predelovalnih dejavnostih upadel v prvem četrtletju leta 2009 za 20,3 % in v drugem četrtletju za 23,6 % (glej Deutsche Bundesbank, 2009, str. 61\*).

Kljub temu so bili majhne države članice EU, ki so se v zadnjem desetletju zanašale na pospešeno integracijo v svetovno gospodarstvo skozi področje storitev, v še slabšem položaju kot prve industrijske države Evrope (Velika Britanija, Francija in Nemčija). Po drugi strani med novimi članicami EU obstajajo tudi takšne države, ki jih kriza skoraj ni prizadela – predvsem je to Poljska. Zanimivo je, da je ravno Poljska v začetku leta 2009 povzročila največjo skrb strokovnjakov zaradi možne vrnitve poljskih delavcev iz Zahodne Evrope. Ampak očitno ni bila dovolj upoštevana stabilizacijska vloga domačega trga na Poljskem, na katerega so se preusmerili nekateri izvozniki.

Med tiste evropske države, ki so najmanj utrpeli posledice krize, spadajo tudi skandinavske države, ki so v času krize imele najbolj stabilno gospodarstvo v Evropi, saj skandinavski model odlikuje močan sistem socialne zaščite prebivalstva ter udeležbe države v gospodarstvu, stroge regulacije bank, brezplačno izobraževanje in zdravstvene storitve.

Po ideji pripadnikov šole gospodarskega liberalizma bi Skandinavija morala prva utrpeti posledice krize zaradi velike javne porabe in dragega sistema socialne varnosti. Vendar se to ni zgodilo. Ravno nasprotno, Švedska, Danska in Norveška so obvladale krizo veliko bolje kot vse druge evropske države. Njihov bančni sistem, ki je strogo nadzorovan s strani zakonodaje in državnih nadzornih organov, je seveda utrpel škodo, toda v primerjavi z izgubami ameriških ali britanskih bank je bila minimalna.

Močna državna socialna blaginja, brezplačno izobraževanje in zdravstvene storitve so služili kot varovalni pas, ki je stabiliziral gospodarstvo in finance. V letu 2008 so bile delavcem in javnim uslužbencem precej zvišane plače in takšne visoke plače so povečale povpraševanje, slednje pa funkcionalnost gospodarstva.

Skandinavskim državam je pri premagovanju krize precej pomagal javni sektor. Na Danskem, Švedskem in Norveškem je tako v javnem sektorju zaposlen vsak tretji delavec, v primerjavi, na primer, z Veliko Britanijo, kjer je zaposlen vsak peti.

Na splošno je skandinavski sistem socialnega skrbstva z visoko obdavčitvijo in dragim socialnim varstvom deloval kot sidro. Na primer na Švedskem posameznik, če izgubi službo, prejme nadomestilo za brezposelnost v višini 80 % od zadnje plače v prvih 200 dneh in 70 % v naslednjih 100 dneh. Na Norveškem se nadomestilo za brezposelnost izplačuje dve leti v obsegu 62 % od prejšnjega zaslužka (po Fedjašin, 2009).

Naj še omenim, da Norvežani dajejo v državni proračun le 4–6 % naftnega sklada. Preostali denar vlagajo v delnice ali investirajo v nakupe tujih trgovskih in finančnih družb (po Eho Moskvi, V Norvegii stabilizacijski fond nazivajut pensionnim fondom budućih pokolenij, 2005). Glede na raziskave davoškega foruma gospodarstva Danske, Švedske in Norveške spadajo med pet najbolj konkurenčnih gospodarstev na svetu. Visoka raven

vlaganj v izobraževanje in usposabljanje je zagotovila tudi visoko kakovost delovne sile, kar je omogočilo skandinavskim državam enostavno in hitro prilagajanje na spreminjajoče se gospodarske razmere. Pri tem pa je velik javni sektor zavaroval gospodarstvo od nenadnih nihanj ali pretresov na trgih.

Treba je poudariti, da je stopnja zaposlenosti po pravilu padala v skoraj vseh državah EU in je bila po hitrosti padca na drugem mestu takoj za padcem BDP. V takšnih državah, kot je na primer Grčija, se je rast gospodarstva zmanjšala za 6,5 odstotne točke, medtem ko zaposlenost<sup>16</sup> za 1,2 odstotne točke (v letu 2007 je stopnja brezposelnosti znašala 8,3 %, 7,7 % v letu 2008 in 9,5 % v letu 2009), v Španiji se je število zaposlenih v obdobju od leta 2007 do leta 2009 zmanjšalo za 9,7 odstotne točke (v letu 2007 je stopnja brezposelnosti znašala 8,3 %, v letu 2008 11,4 % in 18 % v letu 2009) in rast BDP za 7,2 odstotne točke, na Irskem se je rast BDP zmanjšala za 13,1 odstotne točke (rast BDP v letu 2007 je bila 6 %, v letu 2008 je znašala 3 %, v letu 2009 pa je bilo močno zmanjšanje BDP za 7,1 %) in stopnja brezposelnosti se je povečala za 7,3 odstotne točke (v letu 2007 je stopnja brezposelnosti znašala 4,6 %, v letu 2008 je bilo 6,4 % in 11,9 % v letu 2009) (glej IMF, 2010).

Negativne posledice krize v drugih državah EU so bile po mnenju strokovnjakov Eurostata manjše zaradi širitve trga dela. Kot primer lahko služi Nemčija, kjer je vrzel med kazalci najbolj očitna: če je bilo zmanjšanje stopnje rasti BDP med leti 2007 in 2009 za 7,5 odstotne točke, se je stopnja brezposelnosti v istem obdobju zmanjšala za 0,9 odstotne točke (glej IMF, 2010).

Litva je tudi ena od držav, kjer je v obdobju od leta 2007 do leta 2009 prišlo do velikega upada stopnje rasti BDP, in sicer, za 24,8 odstotne točke (rast BDP v letu 2007 je bila 9,8 % in 2,8 % v letu 2008, v letu 2009 pa je prišlo do občutnega padca BDP, ki je znašal 15 %), medtem ko se je brezposelnost povečala za 10,2 odstotnih točk (v letu 2007 je stopnja brezposelnosti znašala 3,5 %, v letu 2008 se je povečala na 5,8 % in 13,7 % v letu 2009) (glej IMF, 2010). Prav tako bi opozorila na Latvijo, kjer je prišlo do znatnega padca BDP v četrtem četrtletju leta 2009, in sicer kar za 17 % (glej Eurostat, 2010, str. 49).

Pri analizi trga dela je treba upoštevati dejstvo, da se kazalci stopnje brezposelnosti na gospodarske dejavnosti odzivajo z zamudo, in to krčenje gospodarstva, ki se je zgodilo v letih 2008 in 2009, bo še kar nekaj časa zadrževalo rast kazalcev trga dela.

Ti podatki jasno kažejo stopnjo negativnih posledic krize, ki je vplivala na takšen ali drugačen sektor države, iz česar lahko primerno sklepamo o trenutnih razmerah na trgu dela ter razpoznamo, katere panoge je kriza najbolj prizadela.

Na splošno lahko še izpostavimo, da se je zanesljivost različnih napovedi v času krize močno zmanjšala. Poleg tega so se v tretjem četrtletju leta 2009 v evropskem gospodarstvu začeli ponekod pojavljati prvi znaki okrevanja. Na primer, na podlagi objavljenih podatkov Eurostata je bil v zadnjem četrtletju leta 2009 BDP evroobmočja stabilen, medtem ko se je BDP EU kot celote povečal za 0,1 %. Rast BDP v tretjem četrtletju leta 2009 je znašala 0,4 % v evrskem območju in 0,3 % v EU (v četrtem četrtletju leta 2009 je bila v Nemčiji rast BDP 0,7 %, vendar je že v prvem četrtletju leta 2010 rast BDP znašala 0,2 %; v Italiji je bil v četrtem četrtletju zabeležen padec BDP za 0,1 %, pri tem pa je bila v prvem četrtletju leta 2010 zabeležena rast BDP v višini 0,5 %) (glej Eurostat, 2010, str. 5). Za razliko od četrletnih kazalcev, je na letni ravni dinamika rasti BDP EU za leto 2009 ostala negativna. Glede na celotno leto 2009 pa je BDP v evroobmočju upadel za 4,1 % in ravno tako v sedemindvajseterici (glej IMF, 2010).

---

<sup>16</sup> Letne stopnje brezposelnosti za izbrane države v letih 2007–2009 so v prilogi 3.

Treba je izpostaviti, da se je ob poglobljanju krize v različnih evropskih državah razkrilo več dejavnikov. Te so: pomembnost ZDA kot gospodarske partnerice; posebnosti modelov družbeno-ekonomskega razvoja, predvsem stopnja vpletenosti države v gospodarstvo; posebnosti gospodarske strukture in mesto finančnega sektorja v njej; vloga zunanjega trga, predvsem izvoza, pri razvoju nacionalnih gospodarskih sistemov; odvisnost od dinamike proizvodnje v vodilni državi EU – Nemčiji.

V teh okoliščinah lahko po mnenju številnih strokovnjakov sedanjo krizo v EU poimenujemo kot uvoženo. Vendar pa ta trditev predstavlja le del resnice. Res je, da je do sprožitve kriznega mehanizma prišlo zaradi težav na ameriškem hipotekarnem trgu. Toda hitrost, s katero so bile države članice EU vpletene v finančno krizo, dokazuje, da so se celo med gospodarsko rastjo v evropskem finančnem sistemu pojavili ugodni pogoji za hitro širitev negativnih vplivov iz ZDA. Dejstvo je, da se je EU posluževala približno istih postopkov kot gospodarstvo ZDA. Struktura izvedenih finančnih instrumentov je postajala tako zapletena, da je bilo skoraj nemogoče oceniti dejansko vrednost portfelja finančnih družb. Ti so bili zunaj mehanizma »tradicionalne« regulacije in niso imeli orodja za premagovanje tveganja in popravljanje popačenih stimulacij, ki so se skrivale za razcvetom »finančnih inovacij«.

Smer in globina krize v različnih evropskih državah je bila v veliki meri določena z obsegom vključenosti države pri regulaciji gospodarskih procesov. Precej občutljive na krizo so bile tiste države, ki so se posluževale anglo-ameriškega modela »delniškega kapitalizma« (angl. shareholder capitalism) – Velika Britanija, delno Irska. Od konca zadnjega desetletja je bila glavna značilnost njihove ekonomske politike deregulacija gospodarstva (po Analitičeskoe upravlenie Apparata Gosudarstvennoj Dumj, 2008). Še posebej se je to poznalo na področju financ. V pogojih gospodarske rasti v svetu se je takšen sistem, v katerem je, ne glede na nesporno povečano usmerjenost na socialne cilje, veliko elementov gospodarskega liberalizma, bolj uspešno zmožel prilagoditi novim razmeram v novem stoletju od modela soudeležbe gospodarstva in države. Vendar pa je kriza izpostavila dejstvo, da lahko s spremembo trenda v svetovnem gospodarstvu prednosti tega sistema postanejo njegove slabosti. Med recesijo je politika deregulacije trgov, zlasti finančnih, pokazala svojo negativno stran. Tisti, ki so izvajali regulacijo, niso zmogli zadostno oceniti tveganja v finančnih institucijah in podjetjih; zamajala se je stabilnost finančnih institucij, ki imajo vlogo finančnih posrednikov, kar pomeni, da povezujejo med sabo varčevalce in investitorje ter tako omogočijo prenos prihrankov. Neustrezno obvladovanje tveganja in finančnih tokov je pripeljalo najprej do splošne krize zaupanja, nato pa postopno do krčenja proizvodnje. V obdobju od drugega četrletja 2008 do drugega četrletja leta 2009 je BDP Velike Britanije padla za 5,6 % in Irske za 8,5 %.

Položaj je drugačen v državah, ki imajo »socialni« model ali model »partnerskega kapitalizma« (angl. stakeholder capitalism). V obdobju okrevanja s pomočjo reform so pogosto »žrtvovali« v imenu socialne kohezije (po Analitičeskoe upravlenie Apparata Gosudarstvennoj Dumj, 2008). Rezultat so bile nižje stopnje rasti.. Vendar pa sta v času krize velik javni sektor in močna vladna politika postala tisti dejavnik, ki je preprečil nagel padec proizvodnje. Zato je na primer Francija manj kot druge večje evropske države utrpela negativne posledice krize (zmanjšanje proizvodnje za leto 2009 je bilo 12,1 %). Hkrati je v Nemčiji kršitev ravnovesja med poslovnim sektorjem in njegovo konkurenčnostjo na eni strani ter socialno blaginjo in socialno državo na drugi strani pokazala, da lahko to ogrozi učinkovitost tržnih mehanizmov ter zmanjša njegovo konkurenčno sposobnost. Reforme, ki so se izvajale v zadnjih letih, so se izkazale za nezadostne, da bi premagale globoko recesijo. Posledično se je v letu 2009 BDP zmanjšal za 5 %. Podobno je v Italiji, kjer je bil zaradi nepopolno izvedenih reform javnega sektorja slednji neučinkovit in ni zmožel v zadostni meri zmanjšati negativnih posledic krize. Kot rezultat se je BDP države v letu 2009 zmanjšala za 5 %.

### 3.2.2 Izbrane azijske države: Japonska, Kitajska in Indija

#### Japonska

Japonsko ni prizadela toliko svetovna finančna kriza kolikor svetovna gospodarska kriza, ki je sledila finančni. Neposredne izgube finančnega sektorja zaradi poslovanja z ameriški hipotekarnimi obveznicami v septembru 2008 so znašale 896 milijard jenov (8,5 milijarde dolarjev), kar predstavlja le majhen del od skupnega zneska izgube 14 bilijonov dolarjev (glej Takafumi Sato, 2008).

Upad v gospodarstvu v državah uvoznicah japonskih proizvodov (predvsem ZDA in EU) je povzročil močno zmanjšanje povpraševanja po glavnih proizvodih, ki jih Japonska izvažata – avtomobili, trajno potrošno blago in investicijsko blago (glej Kistanov, 2010). Obseg izvoza je bil v januarju 2009 za 46,7 % manjši kot pred enim letom. Če pogledamo obseg izvoza na Japonskem na letni ravni, je ta v letu 2007 predstavljal 712,7 milijarde dolarjev, v letu 2008 je znašal 783,7 milijarde dolarjev in v letu 2009 se je zmanjšal na raven 579 milijarde dolarjev (za 34,3 %) (glej IMF, 2010). Dodatna ovira za japonski izvoz je postala še apreciacija jena v drugi polovici leta 2008 (glej ECB, 2010a).

Izguba tujih trgov je japonsko industrijo pahnila v globoko recesijo. Indeks industrijske proizvodnje<sup>17</sup> (glej Statistics Bureau, Director-General for Policy Planning (Statistical Standards) and Statistical Research and Training Institute, 2010) je začel svoj padec v novembru 2008 in padel za 71,4 % (leto 2005 je vzeto za osnovo) v februarju 2009. Vodilna industrijska podjetja so zapirala svoja podjetja v številnih panogah, kot sta na primer elektrotehniška in živilska. Proizvajalci avtomobilov, kot so Toyota, Nissan in Honda, so ustavljali tekoče trakove zato, da bi prodali zaloge.

Padec BDP je bil v letu 2008 za 1,2 % in za 5,2 % v letu 2009 (padec BDP je bil največji v prvem četrtletju, in sicer za 4,2 %) (glej Statistics Bureau, Director-General for Policy Planning (Statistical Standards) and Statistical Research and Training Institute, 2010). Znižanje BDP v začetku leta 2009 je bilo 70 % pogojeno z zmanjšanjem zunanjega povpraševanja in 30 % z zmanjšanjem domačega povpraševanja. Kapitalske naložbe (četrtnina domačega povpraševanja) v prvem četrtletju leta 2009 so bile za 25,4 % in v drugem za 22 % nižje kot leto prej (glej Statistics Bureau, Director-General for Policy Planning (Statistical Standards) and Statistical Research and Training Institute, 2010). Kriza je bila premagana skozi oživitvev povpraševanja predvsem na kitajskem trgu. Po najnižji točki v januarju 2009, se je celoten izvoz, kot piše Takashi Nakamichi (2010), »iz Japonske v aprilu 2010 povečal za 40,4 % v primerjavi z enakim obdobjem leta 2009 in je znašal 5,9 bilijona jenov«. Ti podatki krepijo upanje, da bo povečano tuje povpraševanje še naprej spodbujalo obnovo japonskega gospodarstva, v katerem vodilno vlogo igra izvoz. Rast izvoza iz Japonske je bila zabeležena že peti mesec zapored in njen obseg skoraj sovпада z napovedjo ekonomistov, vključenih v raziskavo Dow Jones Newswires, ki so predvidevali rast izvoza za 40,4 % (po The Wall Street Journal, Japan's Exports Jump 40% in April; Trade Surplus Swells, 2010). Pri tem pa se je tudi uvoz na Japonskem v aprilu 2010 povečal za 24,2 % na 5,1 bilijona jenov (glej Slovenska tiskovna agencija, 2010b).

Toda do ponovne rasti investicijskega povpraševanja je še daleč. Obseg prodaj velikih podjetij ob koncu tretjega četrtletja 2009 je bil za 23 % nižji kot pred letom dni in stopnja dobička, od katerega so odvisne naložbe, nižja za 42 % (glej Statistics Bureau, Director-General for Policy Planning (Statistical Standards) and Statistical Research and Training Institute, 2010).

<sup>17</sup> Rast industrijske proizvodnje na letni ravni za izbrane države v letih 2007–2009 je v prilogi 6.

Velike izgube so doletele podjetja elektrotehniške in elektronske industrije Hitachi, Panasonic, Nec, Toshiba in Sony. Kot sem že prej omenila, so zgube nastale tudi v avtomobilski industriji, predvsem Toyoti, Nissanu in Hondi. Socialne posledice upadanja v industriji so se začele pojavljati kasneje, te po navadi sledijo zmanjšanju proizvodnje.

Stopnja brezposelnosti je po mednarodnih standardih skromna, vendar pa zelo visoka po japonskih standardih: leta 2007 je stopnja brezposelnosti znašala 3,9 %, v letu 2008 se je povečala na 4 % in v letu 2009 na 5,1 %, pri tem je bila stopnja brezposelnosti v juliju 2009 5,6 % in 4,9 % v decembru (glej IMF, 2010). Delo so izgubili večinoma začasni delavci in tisti, ki so bili najeti za delo s krajšim delovnim časom, katerim je potekla pogodba (glej Masters, 2009). Podjetja se raje odločijo za možnost zmanjšanja plač in bonusov kot za množično odpuščanje.

Padec cen na debelo v letu 2009 na rekordno raven 5,3 % ni bil le posledica zmanjšane povpraševanja, ampak tudi apreciacije jena, zaradi katere so cene uvoženega blaga na domačem trgu v oktobru padle za 33 %. V decembru 2009 je bil upad cen na debelo 3,9 % v primerjavi z enakim obdobjem prejšnjega leta 2008. Kot so dejali predstavniki centralne banke Japonske, je bilo zaslediti padanje tega indeksa skozi skoraj vseh 12 mesecev v letu 2009 (po Prime-tass, Optovne cene v Japoniji v 2009 g. upali do rekordnega urovnja -5,3 %, 2010). Za cenami na debelo sledijo cene življenjskih potrebščin, katerih padec je odvisen od upadanja povpraševanja potrošnikov. Te cene so leta 2007 zabeležile 0,1 % rast, leta 2008 rast v višini 1,4 %, medtem ko so v letu 2009 padle za 1,3 % (glej IMF, 2010).

Kot v vseh državah, ki jih je prizadela finančna kriza, je nestabilnost trga Japonske zelo visoka, saj je ta občutljiv na vse gospodarske dogodke iz okolice. Vendar pa je dolgi padajoči trend naredil svoje. Čeprav Japonska ni bila epicenter svetovne finančne krize, so delnice japonskih družb izgubljale svojo vrednost bolj kot delnice družb v Evropi in ZDA. Analitiki to pripisujejo predvsem apreciaciji jena, ki je znižala dobičke izvoznih podjetij.

Položaj bank na Japonskem je veliko lažji kot v ZDA in Evropi. Statistika ni zabeležila podatkov o stečajih v finančnem sektorju, razen da je morda prišlo do stečajev med majhnimi lokalnimi bankami in kreditnimi zadrugami. Dejstvo je, da je japonski bančni sistem doživel hudo krizo v letih 1991–2002. Leta 1991 je bil sprožen postopek prisilnega stečaja, preko katerega je šlo 181 finančnih institucij (po Worsley, 2007). Zdaj vlada Japonske poskuša, da jih ne bi pripeljala do stečaja.

Na domačem trgu ni močnega kreditnega krčenja, vendar so največje banke močno zmanjšale posojanje tujim finančnim ustanovam, kakor hitro so opazile znake omejevanja posojil v ZDA in državah EU jeseni leta 2008.

Bančni sektor na Japonskem se je izognil krčenju kreditne aktivnosti, ker je že v letih 1997–2002 vlada Japonske izpeljala »čiščenje slabih sredstev« iz bilanc bank, sprejela stroga pravila za razvrstitev sredstev po stopnji nevarnosti in postavila ta sektor pod strogi nadzor regulatorja finančnih trgov – Agencije za finančne storitve (angl. Financial Service Agency (FSA)), ki je neposredno odgovoren predsedniku vlade. Vendar se je v času globalne krize problem »slabih sredstev« po desetih letih ponovno pojavil (po Mirovaja ekonomika, finansi i investicii, Finansovij rinoek Japonii, 2010).

Po eni strani so se trije bančni holdingi (Mizuho, Tokyo-Mitsubishi UFG in Simitomo-Mitsui) prvič srečali z neplačevanjem dolgov svojih posojilojemalcev iz ZDA in Evrope. Rast neplačanih dolgov srednjih in malih podjetij pri regionalnih in lokalnih bankah se je



povečala in prvič v gospodarski zgodovini Japonske se pojavil problem masovnega neplačevanja hipoteke (skoraj četrtnina vseh posojil).

## Kitajska

Kriza je še najmanj prizadela Kitajsko, in če štejemo recesijo opredeljeno kot absolutno zmanjšanje BDP dve četrtletji zapored kot obvezen pogoj za nastanek krize, potem lahko rečemo, da krize na Kitajskem ni bilo, saj je gospodarstvo Kitajske ohranjalo pozitivno dinamiko. Kitajsko gospodarstvo je manj dovzetno na svetovno krizo zaradi več dejavnikov. (1) Finančni sistem Kitajske je v veliki meri zaščiten pred zunanjimi vplivi, saj kitajske banke niso sodelovale z ameriškimi in evropskimi bankami v zelo tveganih dejavnostih, in so imeli zelo visoke varnostne rezerve. (2) Že v sredini tega desetletja je postalo domače povpraševanje glavni motor razvoja kitajskega gospodarstva (glej Yueh, 2010, str. 8–9). Ta proces je bil pogojen z rastjo BDP Kitajske, vedno višjimi dohodki gospodinjstev in visoko ravnjo naložb. (3) Osnovo za izvoz na Kitajskem predstavljajo industrijski proizvodi za široko porabo, kar se lahko realizira tudi na domačem trgu. Zaradi sprejetih protikriznih ukrepov kitajske vlade je bil okrepljen bančni sistem, s čimer je bilo zagotovljeno nemoteno financiranje gospodarstva pa tudi spodbujeno domače povpraševanje (potrošnja in proizvodnja), kar je prispevalo k prodaji večjega dela proizvodov, prej namenjenih za izvoz (po Primakov, 2010). Tako je po eni strani vlada sprejela ukrepe za spodbujanje povpraševanja, po drugi strani pa je kitajsko gospodarstvo bilo sposobno odgovoriti na to vprašanje, kar zagotavlja visoko stopnjo rasti gospodarstva tudi v kriznem obdobju. Hkrati pa je globalna kriza vendarle pustila negativen vpliv tudi na Kitajskem. Posledice gospodarske krize na Kitajskem, so bile:

- dvakratni padec tržne kapitalizacije delniškega trga;
- upočasnitev rasti BDP v letu 2008 (9,13 %) in 2009 (8,48 %) v primerjavi z 12,08 % v letu 2007. Pri tem se je stopnja rasti BDP pospešila v prvem četrtletju leta 2010 do maksimuma za skoraj tri leta. Glede na podatke statističnega urada v državi se je v prvem četrtletju BDP na Kitajskem povečal za 11,9 % v primerjavi z enakim obdobjem leta 2009. Stopnja rasti BDP je preseгла pričakovanja analitikov, ki so predvidevali rast BDP v višini 11,7 % (po RBK-Ukrajina, 2010; glej IMF, 2010);
- stopnja inflacije<sup>18</sup> je bila v letu 2007 6,6 % in 2,5 % v letu 2008, 0,7 % leta 2009 in v prvem četrtletju leta 2010 3,1 % (glej IMF, 2010). Po mnenju strokovnjakov bi upočasnitev inflacije verjetno spodbudila Centralno banko Kitajske, da preloži dvig obrestnih mer do druge polovice leta. Takrat, ko je stopnja rasti kitajskega BDP preseгла 11 % – v prvem četrtletju 2007 – je centralna banka zvišala obrestne mere v roku enega meseca, da bi omejila rast posojil in naložb ter ohladila gospodarstvo, čeprav je bila inflacija takrat le 0,7 %;
- »Po objavljenih podatkih agencije, se je cena nepremičnin v 70 velikih in srednje velikih mestih med letom povečala za 12,8 %, in to kljub ukrepom, ki so jih organi vlade izvajali za nadzor nad cenami stanovanj. Marca 2010 je ta kazalec sestavljal 11,7 % v primerjavi z marcem 2009« (Čapligina, 2010);
- od začetka leta 2008 v roku osmih zaporednih mesecev je bilo moč opaziti absolutno upadanje izvoza. V prvem in drugem četrtletju leta 2009 se je stopnja kitajskega izvoza zmanjšala za 25 % v primerjavi z enakim obdobjem lani, vendar se je v maju 2010 izvoz iz Kitajske povečal za 48,4 % v primerjavi z enakim obdobjem lani (po Russian.News.Cn, V mae vnešnetorgovij oborot KNR viros za 48,4 procenta, 2010). Če pogledamo letne ocene, je bil izvoz države v letu 2007 v povprečju vreden 956,3 milijarde dolarjev, 1.131,6 v letu 2008 in 1.004,2 leta 2009 (glej IMF, 2010). Uvoz v državo v maju 2010 se je povečal za 48,3 %;

<sup>18</sup> Letne stopnje inflacije v letih 2007–2009 za izbrane države so v prilogi 2.

- prišlo je do zmanjšanja neposrednih tujih naložb, njihov skupni padec v letu 2009 je bil na ravni 10–15 % v primerjavi z letom 2008 (oziroma 80–85 milijard dolarjev proti 96 milijardam dolarjev) (po Vačnadze, 2009, str. 236);
- po mnenju kitajskega vodstva je bil porast brezposelnosti glavna negativna posledica krize. In če se je v mestih stopnja brezposelnosti nekoliko povečala – 4 % v letu 2007, 4,2 % v letu 2008 in na 4,3 % ob koncu leta 2009 (glej IMF, 2010), je število brezposelnih migrantov s podeželja predvsem zaradi zaprtja malih in srednje velikih izvoznih podjetij v južnih pokrajinah doseglo 20–30 milijonov ljudi (10–15 % od celotnega števila migrantov) (glej Jacobs, 2009b). Hkrati se je vrnila v vas le polovica odpuščenih ljudi, ostala polovica se je odločila, da bo ponovno poiskala službo v urbanih območjih. Najbolj je brezposelnost prizadela diplomante, saj jih več kot 60 % ne more takoj najti dela na svojem področju. Stopnja brezposelnosti v prvem četrtletju leta 2010 je znašala 4,2 %, torej se je stopnja brezposelnosti v primerjavi s četrtem četrtletjem 2009 zmanjšala za 0,1 odstotne točke, medtem ko je treba omeniti, da »stopnjo brezposelnosti oblasti načrtujejo zadržati na nivoju 4,6 %, pri čemer načrtujejo 9 milijonov novih delovnih mest« (po NEWSru.ua, Ekonomika Kitaja virosla počti na 12% po itogam prvogo kvartala 2010 goda, 2010; glej IMF, 2010).

Kljub povečanju brezposelnosti v izvozno usmerjenih gospodarskih panogah na splošno ostaja psihološko stanje prebivalstva v velikih mestih, kot so Peking, Šanghaj in drugih mestih, še dokaj mirno.

Na Kitajskem dojemajo brezposelnost kot glavni problem v času krize zaradi dejstva, da na Kitajskem vsako leto vstopi na trg delovne sile približno 10 milijonov ljudi.

## Indija

Vpliv svetovne krize na Indijo tako kot na večino hitro rastočih gospodarstev ni bil tako velik, saj njene banke niso bile zelo izpostavljene škodljivim vplivom drugorazrednih posojil. Le ena od večjih bank v zasebnem sektorju je bila temu delno izpostavljena, in sicer ICICI Bank, ampak tudi tej je uspelo preprečiti hujše posledice s pomočjo preišljenih odločitev uprave banke in pravočasnih ukrepov vlade (po Vashisht in Sriparna, 2009).

Poleg tega je recesija v svetu povzročila upad povpraševanja po indijskih izdelkih, zaradi česar se je izvoz na glavnih trgih močno zmanjšal. Tako je obseg izvoza v Indiji na letni ravni v letu 2007 predstavljal 150 milijard dolarjev, v letu 2008 je znašal 194,5 milijarde dolarjev in v letu 2009 je bil na ravni 162,6 milijarde dolarjev (glej IMF, 2010). Vendar pa je v celoti gledano Indija manj vezana na izvoz kot ostale azijske države, kar je v času krize pomenilo, da je bila država v primerjavi z državami Srednje in Vzhodne Evrope manj občutljiva na negativne sekundarne učinke krize, ki so se razširili preko trgovinskih povezav (glej Bhaskaran in Ghosh, 2010, str. 4).

»Indija ni bila v celoti odporna na krizne dogodke v svetu, saj je bila posredno prizadeta zaradi propada Lehman Brothers, ki je povzročil likvidnostne težave na svetovnem trgu. Zaradi propada slednje je imela Indija precejšnje težave, saj je to povzročilo ne le množičen odliv tujega kapitala, ampak tudi to, da so si indijske banke in podjetja začela izposojati ne v tujini, ampak pri domačih bankah. To je pripeljalo do večjega pritiska na likvidnost trga in povzročilo kreditni krč« (Vashisht in Sriparna, 2009).

Najbolj je bil v Indiji zaradi svetovne krize prizadet trg nepremičnin, saj so mnoga gradbena podjetja utrpela pomanjkanje likvidnosti. Prav tako se je v zadnjem četrtletju leta 2009 rast indijskega gospodarstva močno upočasnila, saj so nanjo vplivali najšibkejši monsuni v zadnjih 37 letih, zaradi katerih se je zmanjšala kmetijska proizvodnja. Treba je

izpostaviti, da je več kot 70 % Indijcev odvisnih od prihodkov s področja kmetijstva, od teh jih 65 % nima namakalnega sistema, kar pomeni, da so močno odvisni od dežja (po Slovenska tiskovna agencija, 2010a).

V celoti gledano je moč zaslediti upočasnitev rasti BDP v letu 2008 (7,3 %) in 2009 (5,7 %) v primerjavi z 9,4 % v letu 2007 (glej IMF, 2010). Pri tem se je stopnja rasti BDP pospešila v prvem četrtletju leta 2010 do maksimuma za skoraj tri leta. V prvem četrtletju 2010 se je BDP v Indiji povečal za 8,6 % v primerjavi z enakim obdobjem leta 2009. Pri tem se stopnja rasti BDP ujema s pričakovanji analitikov (po K2K NEWS, Rost VVP Indii v I kvartale 2010 goda sostavil 8,6 %, 2010).

»Glede na zadnje gospodarske napovedi Združenja danske industrije bo indijsko gospodarstvo zabeležilo 8,2-odstotno rast v letu 2010 in 8,4-odstotno rast v letu 2011. To pomeni, da je Indija skozi obdobje recesije prišla veliko hitreje in lažje kot zahodne države. Že letos se je gospodarska rast v Indiji vrnila na raven leta 2008, ko jo je kriza prizadela« (Confederation of Danish Industry, India through the crisis, 2010).

### **3.2.3 Rusija**

Glede na hitro napredovanje globalne finančne krize v prvi polovici leta 2008 je bila Rusija videti kot otok relativne stabilnosti. Pravzaprav je v drugem četrtletju leta 2008 bančni sistem Rusije pokazal znatno rast sredstev. V maju 2008 je ta rast dosegla 3,3 %, skupni obseg sredstev bank na dan 1. 6. 2008 pa je znašal 22,4 bilijona rubljev. Od tega so večina (14,5 bilijona rubljev) posojila posameznikom in nefinančnim organizacijam. Pri tem je neto priliv tujega kapitala v državo, kot ga je zabeležila Centralna banka Rusije, v drugem četrtletju znašal 35,7 milijarde dolarjev (po Rejtingovoe agencstvo Bankovskoe delo, Obzor sostojanija bankovskega sektora Rossii v mae 2008 g., 2008).

Vendar so se razmere že v avgustu 2008 v bančnem sektorju v Rusiji drastično spremenile. V zvezi z vojaško agresijo Gruzije proti Južni Osetiji v začetku avgusta 2008 in nadaljnjo vojaško akcijo Rusije do Gruzije se je politično tveganje povečalo in začel se je aktivni odtok tujega kapitala z ruskega trga.

V teh okoliščinah so postala glavni vir financiranja za banke začasno prosta sredstva Zveznega proračuna, ki jih je na dražbah razmeščalo Ministrstvo za finance, kot tudi posojila Banke Rusije, ki so v veliki meri nadomestila odlive tujega kapitala iz bančnega sistema Ruske federacije.

Na stanovanjskem trgu je v obdobju 2006–2007 nastal zanimiv položaj, ko je rast cen stanovanjskih in poslovnih nepremičnin povečala povpraševanje vlagateljev, ki so pridobivali te nepremičnine v špekulativne namene, in sicer za nadaljnjo prodajo. Do leta 2008 so cene na primarnem trgu nepremičnin postale na voljo omejenemu številu potencialnih potrošnikov, vendar velik delež prebivalstva ni mogel računati na nakup stanovanja niti po hipotekarnih shemah.

Do sredine leta 2008 se je obseg prodaj na stanovanjskem trgu zmanjšal na minimum in z začetkom oktobra 2008 so postale prodaje stanovanj na primarnem trgu nepremičnin edine. Gradbena podjetja so množično odpuščala ter čakali na izboljšanje razmer v državi, na nastanek novih povpraševanj po stanovanjih.

Zaustavljanje stanovanjskih gradenj ni pripeljalo le do izgube dohodka organizacij na tem področju dejavnosti in naraščajoče brezposelnosti, ampak je tudi na naraven način prispevalo k zmanjšanju povpraševanja po cementu, jeklu, opeki, gradbeni opremi, zamrznitvi več investicijskih projektov itd.

Vse prej povedano kaže na dejstvo, da se je kriza v Rusiji najprej pojavila v realnem gospodarstvu. Stanje v realnem gospodarstvu se je opazno poslabšalo od oktobra 2008, ko je prišlo do hudih težav pri dostopanju do posojil, saj so obrestne mere presegle 20 % nivo. Proizvodnja blaga in storitev po osnovnih vrstah gospodarske dejavnosti v primerjavi s septembrom se je zmanjšala za 3,5% (glej Centralnij Bank Rossijskoj Federacii, 2009, str. 9).

Padec cen nafte v letu 2008 in pomanjkanje konkurenčnosti, zlasti cenovne, sta silila ruske oblasti v sprejem ukrepov za devalvacijo rublja. Vendar je imela metoda, ki jo je vlada izbrala za devalvacijo, tj. mehka devalvacija z vzpostavitvijo ciljnega menjalnega tečaja ruskega rublja, močan negativen vpliv na rusko gospodarstvo. Politika mehke devalvacije je privedla do soočanja realnega sektorja gospodarstva, za katerega je značilno, da ne bo »preživel« brez posojil, in finančnega sektorja, ki se trudi, da ne bi zamudil nobene priložnosti za povečanje prihodka od naložb v tujo valuto.

Formalno se je Banka Rusije borila z »bežanjem« od rublja, vendar pa je večina teh ukrepov kakor tudi mehka devalvacija imela ravno nasproten učinek ali pa sploh nikakor ni vplivala na ta proces.

Rusijo je kriza prizadela bolj kot ostale države članice skupine »G-20«. Nobenega dvoma ni, da je med tremi državami z največjimi nakopičenimi finančnimi sredstvi (Kitajska, Japonska in Rusija) gospodarski mehanizem najbolj šibak: enostranska usmerjenost na izvoz surovin, nekonkurenčna in v veliki meri uničena industrija, ogromni stroški zaradi birokratskih ovir in korupcije, vztrajno zavračanje inovacij. V gospodarskem mehanizmu Rusije je ogromno neproizvodnih stroškov, ohranjanje katerih je zaenkrat neizogibno zaradi celega kompleksa neuresničenih reform. Viri teh stroškov so: monopol in šibka konkurenca, pomanjkljivo varstvo lastninskih pravic, močna odvisnost podjetij od vlade, razširjena korupcija itd. Po ocenah strokovnjakov švicarske mednarodne poslovne šole IMD, je Rusija izmed 57 držav v letu 2009, ki so bile testirane v zvezi s konkurenčno sposobnostjo svojih gospodarstev, zasedla 51. mesto (Kitajska – 18., Nemčija – 24., ZDA – 28.) (po Milov, 2009).

Posledice krize so bile za Rusijo velike. Na Mednarodnem gospodarskem forumu je predsednik Rusije Dmitrij Medvedjev priznal, da je bila večina trendov za Ruse bolj ostra (po Redakcija OKO PLANETI, Medvedev: rublj dolžen statj udobnoj i nadežnoj valjutoj, 2009). Celo med postsocialističnimi državami so bili makroekonomski kazalci, v skladu z objavljenimi podatki Statističnega odbora Skupnosti neodvisnih držav, med najhujšimi (slabši so samo v Ukrajini in Armeniji) (glej Mežgosudarstvennij statističeskij komitet sodružestva nezavisimih gosudarstv, 2010).

Izvoz iz Rusije (februar 2009 v primerjavi s februarjem 2008) se je zmanjšal za 61 % (glej Trunin, 2010, str. 65). BDP Rusije se je v letu 2009 znižal za 8,8 %, industrijska proizvodnja je padla za 12 %, naložbe za 17,9% (glej Nezavisimaja gazeta, God bez kreditov i investicij. Ob osnovah dlja rosta ekonomiki, sozdannih v 2009 godu, 2009).

Kriza je prizadela 67 regij v Rusiji izmed 83 (glej Sergeev, 2009a). Še posebej so bila prizadeta območja predelovalne dejavnosti. V dvanajstih industrializiranih regijah je industrijska proizvodnja v prvi polovici leta 2009 padla za več kot četrtno (glej Sergeev, 2009b). Po podatkih Zvezne davčne službe Rusije se je v prvi polovici leta 2009 zaprlo 250.000 malih podjetij (za 100.000 več kot leto prej) (po Basareva, 2010, str. 1).

Pri vsem tem se je v Rusiji, za razliko od zahodnih držav, inflacija le upočasnila, ni se pa ustavila: cene so se dvignile za 8,8 %. Slabše je le bilo na Ukrajini in v Belorusiji (rast inflacije je bila v letu 2009 v višini 12,3 % in 10,1 %) (glej IMF, 2010). Hkrati je bila inflacija

v EU šestkrat nižja kot v Rusiji, v nekaterih državah (Irska, Latvija, Estonija) pa so cene padale (po Lenta.ru, Inflacija v Rossii okazalasj v 6 raz više evropejskoj, 2010).

Kriza je povzročila težavne razmere na trgu dela. Število brezposelnih, ki je bilo izračunano po metodologiji Mednarodne organizacije dela, je bilo v mesecu maju leta 2010 enako 7,3 % delovno aktivnega prebivalstva (po Federaljnaja služba gosudarstvennoj statistiki, 2010).

Stopnja ranljivosti Rusije se je v času krize dramatično povečala zaradi posebej zanjo značilne težave: prisotnosti tako imenovanih »monomest« (angl. »one-company towns«), ki so se pojavila v času Sovjetske zveze okoli posameznih podjetij. Krizno stanje ali celo njihov stečaj je v katastrofalen položaj postavilo lokalno prebivalstvo, ki nima te mobilnosti, ki je značilna za prebivalstvo Zahodne Evrope in zlasti ZDA.

Za preprečevanje posledic krize je ruska vlada imela precejšnja finančna sredstva, ki jih je nakopičila v preteklih letih z nafto in plinom. Devizne rezerve do dne 1. avgusta 2008 so bile 597,5 milijarde dolarjev (glej Kommersant, Zolotovaljutnie rezervi RF virosli na \$4,3 mlrd., 2009). 1. septembra 2008 je rezervni sklad, ki je bil ustanovljen s prihodki od nafte in plina, da bi zapolnil morebitni proračunski primanjkljaj, znašal 142,6 milijarde dolarjev (glej Ministerstvo finansov Rossijskoj Federacii, Sovokupnij objem sredstv fonda, 2010).

Hkrati pa je bila učinkovitost protikrizne politike Rusije precej sporna. V razpravi o programu za boj proti krizi na Sanktpeterburškem mednarodnem gospodarskem forumu (The St. Petersburg International Economic Forum, 2009, str. 2) »so bili udeleženci opozorjeni na potrebo po boljši regulaciji s strani ruske vlade, kar lahko prepreči nadaljnje težave«.

Torej, če potegnemo črto, vidimo, da je eden od glavnih vzrokov za svetovno finančno krizo čezmerno posojanje v razvitem svetu, kar se pa tiče Rusije, je glavni razlog pomanjkanje kreditiranja predvsem realnega sektorja gospodarstva. Podjetja v realnem sektorju niso uspela izvesti tehnične nadgradnje in njihovi izdelki so bili pogosto nekonkurenčni, kar je v veliki meri določilo potrebo po devalvaciji nacionalne valute – rublja. Tako izvor ruske finančne krize leži v realnem sektorju gospodarstva in to je njena glavna značilnost. Druga značilnost pa je »ročna« narava preoblikovanja finančne krize v gospodarsko. Hitro padanje tečaja rublja, kot je bilo prikazano prej, je povzročila mehka devalvacija, ki so jo izpeljali finančni organi države.

### **3.2.4 Slovenija**

Kot signal za prihajajočo finančno in gospodarsko krizo v Slovenijo je bil opazen porast inflacije v letu 2007 (povprečna letna je bila 3,6 %), ki se je nadaljevala tudi v letu 2008 (povprečna leta je bila 5,7 %) (glej Statistični urad Republike Slovenije, 2007; glej Statistični urad Republike Slovenije, 2008). Prvič po dolgem zmanjševanju letne inflacije do 3,7 % v letu 2004, 2,5 % v letu 2005 in 2006 je prišlo do močnega porasta cen življenjskih potrebščin v obdobju 2007–2008 (v letu 2007 za 3,8 % in za 5,5 % v letu 2008) (glej Banka Slovenije, 2010, str. 12). Na pospeševanje inflacije so vplivali predvsem zunanji dejavniki: rast svetovnih cen virov energije in surovin, ki jih je v velikih količinah uvažala Slovenija, naraščanje cen živil v svetu od sredine leta 2007 in do neke mere tudi prehod Slovenije 1. januarja 2007 z nacionalne valute (tolarja) na evro. V četrtem četrtletju leta 2008 se je inflacija znižala pod vplivom svetovne finančne krize, ki je povzročila močno zmanjšanje povpraševanja na domačih in tujih trgih (po EP, 2009, str. 20).

Odsotnost v slovenskem proračunu sredstev za financiranje likvidnosti domačih bank in podjetij realnega sektorja gospodarstva ter nezmožnost dodatnega zadolževanja v tujini sta izključili prakso znatne infuzije likvidnih sredstev v finančni sektor, kot je bilo to v

Rusiji, ZDA in nekaterih drugih državah. Zato lahko vpliv tega dejavnika na povišanje inflacije štejemo za minimalen.

Na splošno gledano slovenske banke v primerjavi z bankami razvitega zahodnoevropskega finančnega trga med naložbami v tuje finančne instrumente niso utrpeli drastičnih izgub zaradi relativno večje konservativnosti pri teh naložbah (po Jašovič in Košak, 2008, str. 4). Kljub temu je bil bančni sektor prizadet predvsem zaradi tega, ker so se banke zadnjih nekaj let pred krizo zadolževale v tujini in tako financirale visoko rast posojil, ki je presegala rast domačih depozitov (po OECD, 2009, str. 3).

Od druge polovice leta 2008 se je rast inflacije zaradi krepitve globalne finančne krize, drastičnega padca cen nafte in večine proizvodov, uvoženih s strani Slovenije, upočasnila in cene so se znižale. To je vplivalo na letno stopnjo inflacije, ki je bila v letu 2007 5,6 %, v letu 2008 pa se je zmanjšala na 2,1 % (glej IMF, 2010). Tako je inflacija prenehala biti prednostna naloga Slovenije že v zadnjem četrtletju leta 2008 kot tudi v letu 2009<sup>19</sup>, ko je bila letna inflacija 1,6<sup>20</sup> %, kar jo loči od Rusije, kjer je rast cen premagala vse uradne napovedi za leti 2008 in 2009 predvsem zaradi tega, ker Rusija uvažata velike količine hrane in potrošniškega blaga iz tujine, cene katerih, izražene v rubljah, so zrasle v letih 2008 in 2009 zaradi devalvacije ruske valute.

Treba je izpostaviti, da se je že v prvi polovici leta 2008 za 10 odstotnih točk znižala stopnja rasti posojil slovenskih bank prebivalstvu. Če je bila v letu 2007 stopnja rasti bančnih kreditov zasebnemu sektorju 35-odstotna, se je že v prvi polovici leta 2008 umirila in padla na 25 %. Hkrati pa so se stanovanjski krediti gospodinjstvom do oktobra 2008 povečali za 40 % medletno in znatno presegal skupno rast kreditov gospodinjstvom. Delež posojil gospodinjstvom v vseh posojilih se je v letih 2006–2008 povečal s 25 na 40 % v sredini leta 2008. Ti podatki kažejo, da so se v Sloveniji razvijali podobni negativni trendi v kreditnem sektorju kot v drugih državah (po Banka Slovenije, 2008, str. 54, 56).

V celoti gledano je svetovna finančno-gospodarska kriza prizadela Slovenijo v drugi polovici leta 2008. Krizni pojavi v slovenskem gospodarstvu so se postopoma povečevali iz meseca v mesec. Rast BDP v tretjem četrtletju 2008 se je zmanjšala v primerjavi s tretjim četrtletjem 2007 za 2,6 odstotne točke, v četrtem četrtletju pa za 5,8 odstotne točke, medtem ko se je na letni ravni rast BDP zmanjšala za 3,5 odstotne točke (5,6 % v letu 2007 in 2,1 % v letu 2008) (glej IMF, 2010). To se je zgodilo zaradi upada domače porabe in upočasnitve tempov rasti zunanje trgovine. Do največjega padca je prišlo na področju zunanje trgovine in naložb v osnovna sredstva. Izrazito se je upočasnila stopnja rasti zunanje trgovine v letu 2008, s tem da je bilo v letu 2009 moč zaslediti hiter padec izvoza in uvoza. Dno je bilo doseženo v aprilu leta 2009 za izvoz blaga, ko se je ta medletno zmanjšal za 30 %, in v maju za uvoz, in sicer za 33,5 % (po Banka Slovenije, 2010, str. 32). Stopnja izvoza blaga in storitev je tako bila v letu 2007 13,7 %, 2,9 % v letu 2008, v letu 2009 pa je padla na 15,6 %. Stopnja uvoza pa je bila v letu 2007 16,3 %, v letu 2008 2,9 % in v letu 2009 je bil drastičen padec na 17,9 % (glej Banka Slovenije, 2010, str. 12).

Tako je v tretjem četrtletju leta 2008 kriza že prizadela stopnje rasti proizvodnje in zunanje trgovine, vendar pa so bili takrat številni drugi makroekonomski kazalci še vedno dokaj optimistični.

Stanje pa se je znatno poslabšalo v četrtem četrtletju 2008. Od avgusta dalje je bilo zabeleženo močno upadanje industrijske proizvodnje, ki je že oktobra meseca padla za 9,7 %. Na letni ravni se je stopnja industrijske proizvodnje le zmanjševala, tako je bila v

<sup>19</sup> Glej UMAR, 2010, str. 24.

<sup>20</sup> Glej Statistični urad Republike Slovenije, 2009.

letu 2007 rast industrijske proizvodnje 6,9 %, 1,6 % v letu 2008 ter doživela močan padec na -17,5 % v letu 2009 (glej IMF, 2010). Opazen je bil izrazit padec produktivnosti v predelovalnih dejavnostih, kjer je bilo zmanjšanje opazno ob koncu leta 2008 ter še močnejše v začetku leta 2009. Na letni ravni je bila tako stopnja produktivnosti v letu 2007 6,1 %, 2,9 % v letu 2008 in v letu 2009 je prišlo do padca na 7,6 %, pri čemer je bil v prvem četrtnetu 2009 padec na 12,4 %, v prvem četrtnetu 2010 pa je bilo moč zaslediti že rast stopnje produktivnosti na 10,3 % (glej BBS, 2010, str. 12). Ti podatki kažejo, da je bil oktober 2008 prelomnica v razvoju slovenskega gospodarstva.

Z začetkom oktobra se je upočasnila dinamika zaposlovanja in povečala se je stopnja brezposelnosti. Tako je bila v tretjem četrtnetu leta 2008 stopnja brezposelnosti 4,1 % in se je od takrat le zviševala, tako da je ob koncu leta 2009 dosegla 6,4 %. Na letni ravni pa je bila stopnja brezposelnosti višja v letu 2007, in sicer 7,7 %, kot v letu 2008, ko je znašala 6,7 %, vendar se je stanje drastično spremenilo leta 2009, ko je stopnja brezposelnosti narasla na 9,4 % (glej PSPS, 2010, str. 19). Stopnja registrirane brezposelnosti se je v zadnjih nekaj mesecih nehala povečevati ter je tako marca in aprila znašala 10,6 % (glej Statistični urad Republike Slovenije, 2010).

Negativen vpliv na zunanjo trgovino in plačilno bilanco je imelo zmanjševanje izvoznih naročil in proizvodnje blaga za izvoz. Finančni pritoki iz tujine so v prvi polovici leta 2008 glede na drugo polletje 2007 ostali nespremenjeni, vendar pa so se v drugem polletju ti tokovi obrnili in postali celo negativni (po Banka Slovenije, 2008, str. 52–53).

## 4 PREGLED IZVAJANJA PROTIKRIZNIH UKREPOV PO IZBRANIH DRŽAVAH OZIROMA EKONOMSKIH PROSTORIH

### 4.1 PROTIKRIZNI UKREPI ZDA

Izhodišče sedanje svetovne krize je neravnovesje v finančnem sistemu ZDA. Gre izpostaviti štiri faze odziva ameriške vlade na krizne tendence. Za prvo fazo (druga polovica leta 2007) so bili značilni počasni, neodločni ukrepi za ublažitev posledic hipotekarne krize; za drugo fazo (prva polovica leta 2008) je značilno stopnjevanje državnih ukrepov na vrhuncu drugega vala hipotekarne krize; v tretji fazi (september–november 2008) so bili sprejeti ukrepi v obdobju akutne faze krize; v četrto fazo (2009) spada protikrizna politika Baracka Obame, v okviru katere so bili ukrepi za boj proti finančni krizi dopolnjeni z orodji za premagovanje gospodarske recesije in strateškimi orodji za ustvarjanje predpogojev za obdobje po krizi.

V prvi in drugi fazi je država sprejela protikrizne ukrepe, ki so se opirali na tradicionalne institute in mehanizme. V ZDA je razvita široka zakonodajna baza, ki opredeljuje pooblastila posameznih agencij za regulacijo trgov. Kongres določa »zgornjo mejo« finančnih pooblastil institucij, kot so Federalni rezervni sistem (angl. Federal Reserve System (FRS)), Zvezna agencija za financiranje stanovanj (angl. Federal Housing Finance Agency (FHFA)), Zvezna korporacija za zavarovanje depozitov (angl. Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC)). V izrednih razmerah lahko kongres dvigne »zgornjo mejo« finančnih pooblastil s sprejetjem ustreznih zakonov (kar je naredil v letih 2008–2009). Poleg tega ima kongres (poleg letnih sredstev) pravico dodeliti sredstva za nujne programe.

V letu 2007 se je strategija Ministrstva za finance osredotočala na idejo, da je treba združiti prizadevanja udeležencev na trgu za boj proti hipotekarni krizi (po United States Department of the Treasury, 2007). Oktobra 2007 je Ministrstvo za finance aktivno sodelovalo pri oblikovanju Združenja HOPE NOW – koalicije udeležencev hipotekarnega trga in svetovalcev na področju gradnje občinskih stanovanj. Program vključuje spremembo dolgov in načrte odplačila posojil za dolžnike s hipotekarnimi posojili s plavajočo obrestno mero, ki bi načeloma lahko odplačali posojilo, vendar niso bili pripravljeni na močno rast obrestnih mer (glej Russkaja reklama, Spasenie ili otsročka?, 2008). Jeseni leta 2007 je začel delovati program FHA Secure, zahvaljujoč kateremu so imeli lastniki hiš z zaostalimi izplačili za hipoteko do konca leta 2008, možnost refinancirati svoja posojila po bolj dostopnih obrestnih merah, ki jih je zagotavljala vladna agencija Federal Housing Administration (FHA) (glej Federal Housing Administration, FHA Secure Refinancing Cancelled, 2010).

Takojšen odziv ameriškega državnega aparata na hipotekarno krizo je postalo nadaljevanje (po trdem protikorupcijskem zakonu Sarbanes-Oxley iz leta 2002) aktivnih zakonodajno-sodnih ukrepov, namenjenih pregonu gospodarskega kriminala. Svetovna finančna kriza je pokazala, da sistem regulacije finančnega sistema tako v ZDA kot tudi na mednarodni ravni ne odgovarja več potrebam današnjega časa. Pripravljalni korak k reformi nacionalnega sistema regulacije sta bila Zakon za boj proti goljufijam in odpravljanju njihovih posledic (angl. Fraud Enforcement and Recovery Act) in Zakon o odgovornosti in razkritju podatkov o kreditnih karticah (angl. Credit Card Accountability, Responsibility, and Disclosure Act) (glej The White House, 2009b; glej The White House, 2009a), ki ju je sprejel Barack Obama v maju 2009. Ti zakoni dajejo organom za kazenski pregon več pristojnosti v boju proti kriminalu na finančnih trgih ter krepijo varstvo potrošnikov od finančnih zlorab. Ameriška administracija izhaja iz tega, da se morajo po



ZDA zgledeovati vse države tako, da namenijo več proračunskih sredstev za ukrepanje proti krizi in določijo visoke standarde za finančno regulacijo.

Da bi omejili prakso izdajanja tveganih posojil, je Komisija za vrednostne papirje in trge raziskala finančno stanje devetnajstih večjih bank, ki so prejele državno pomoč (tako imenovani »stress-tests«). Ugotovljeno je bilo, da bi bila v neugodnih gospodarskih razmerah izguba teh bank v obdobju 2009–2010 lahko do 600 milijard dolarjev (po Board of Governors of the Federal Reserve System, 2009, str. 3). Ti testi in rezultati ukrepov so podprli zaupanje vlagateljev v bančni sektor.

V težkih razmerah krize sta ameriška administracija in FRS še enkrat dokazala svojo sposobnost za aktivno in odločno ukrepanje ne samo pri izboljšanju stanja finančnega sistema, temveč tudi pri reševanju celega spektra negativnih posledic finančne krize. Sprejeta je bila dolga vrsta zakonodajnih in upravnih ukrepov za podporo malim podjetjem, sistemsko pomembnim bankam in podjetjem realnega sektorja ter za povečanje povpraševanja potrošnikov in ciljno zaščito najbolj ranljivih. Že v prvi četrtini leta 2008 je kongres dodelil 168 milijard dolarjev za program okrevanja gospodarstva (po Orlov, 2008). Gospodinjstva so začela dobivati davčne olajšave v višini 600 dolarjev na osebo in 300 dolarjev na otroka (po Muhametov, 2008). Ti ukrepi niso bili namenjeni reševanju hipotekarnega problema, temveč so bili v večji meri namenjeni za podporo potrošniškega povpraševanja.

V drugem četrtletju leta 2008 je FRS dala 400 milijard dolarjev za kratkoročna posojila bankam v sili in investicijskim družbam, kar dejansko predstavlja polovico njenih rezerv. V tretjem četrtletju leta 2008 je bil sprejet zakon o hipoteki The Housing and Economic Recovery Act (Pub. L. 110-289, July 30, 2008), ki dovoljuje izdajo 300 milijard dolarjev posojil lastnikom hiš za refinanciranje dolga. Bil je preprečen stečaj hipotekarnih družb Fannie Mae in Freddie Mac. Zakon je dovolil Ministrstvu za finance dati tem finančnim institucijam posojila pod pogojem stalnega spremljanja njihove porabe v roku 18 mesecev.

Ob koncu leta 2008 je bil sprejet akcijski načrt za ublažitev problema »slabih« sredstev, Troubled Asset Relief Program (TARP) (glej Pub. L. 110-343, October 3, 2008), znan kot zakon ozirom »načrt Paulson«. V njem se je predvideval odkup slabih hipotekarnih posojil v vrednosti 700 milijard dolarjev. Republikanska vlada je porabila polovico teh sredstev, zato je v januarju 2009 kongres dodelil dodatnih 350 milijard dolarjev, s katerimi je že razpolagala nova administracija (glej RosBiznesKonsalting, Minfin SŠA videlil dopolnitelnie mlrd dlja podderžki bankov, 2008).

Glavni del načrta Paulson je Zakon o nujni stabilizaciji gospodarstva v letu 2008 (angl. Emergency Economic Stabilization Act of 2008) (glej Pub. L. 110-343, October 3, 2008). Ta vključuje določbe o pogojih nakupa dolžniških obveznosti od finančnih institucij, o ukrepih za zaščito davkoplačevalcev, o zvišanju zavarovalnega kritja depozitov s 100 tisoč dolarjev na 250 tisoč dolarjev do konca leta 2009, o omejitvi na izplačila premij vodjem problematičnih bank, o oblikovanju mehanizmov za nadzor nad izvajanjem programa TARP ter drugo.

Hitro spreminjanje odločitev ameriške administracije v letu 2008 glede porabe velikih proračunskih sredstev, dodeljenih za lajšanje krize, je lahka tarča za kritiko iz različnih smeri. Vendar pri ocenjevanju te kritike ne moremo zanemariti ekstremnih razmer, v katerih so se znašle ZDA. Zaradi teh precej objektivnih razlogov vlada pri uresničevanju protikrizne politike v mnogih primerih dejansko ni mogla ravnati drugače kot po metodi poskusov in napak.

Treba je opozoriti, da je v začetku leta 2009 FRS znižala temeljno obrestno mero na 0–0,25% in administraciji Obame ni ostalo več prostora za monetarno manevriranje (glej

Lenta.ru, FRS snizila bazovnu stavku do 1 procenta, 2008). Zato je bila ZDA prisiljena nadaljevati s politiko finančne podpore, povezano s hitro rastjo proračunskega primanjkljaja. Nova administracija je uporabila vse mehanizme (tako tradicionalne kot tudi nekonvencionalne), pri tem se je zatekala k bolj drastičnim ukrepom na mnogih področjih. Ministrstvo za finance je nadaljevalo z odkupom »slabih« sredstev s ciljem spodbuditi očiščene finančne institucije k dajanju posojil.

Kot primer za odločilne in hkrati bolj skrbno pripravljene ukrepe vlade ZDA lahko služi protikrizni zakon American Recovery and Reinvestment Act (Pub. L. 111-5, February 17, 2009), sprejet februarja 2009. Pred tem je ameriško gospodarstvo izgubljalo 700.000 delovnih mest na mesec, nepremičninski trg je praktično razpadel, finančni sistem je bil na robu katastrofe. Več kot tretjina vseh odobrenih izdatkov v okviru tega zakona (787 milijonov dolarjev) je bila uporabljena za dolgoročno ohranjanje potrošniškega povpraševanja v obliki znižanja davkov.

Naslednja tretjina je bila namenjena podpori zveznih držav, ki jih je kriza najbolj prizadela (to je omogočilo predvsem izogniti se masovnemu odpuščanju učiteljev in zaposlenih v javnih službah), in posameznikom, ki so potrebovali pomoč (če so izgubili službo, imeli težave, povezane z zdravstvenim zavarovanjem in hipoteko). Davčne olajšave državnim in lokalnim oblastem so znašale 144 milijard dolarjev. Te so bile v prvi vrsti namenjene financiranju izobraževanja in zdravstva. Tako so dve tretjini sredstev predstavljala sredstva, ki so bila brez birokratske zamude namenjena za osebno in javno porabo.

Preostala tretjina izdatkov je razdeljena na 30 tisoč različnih vrst programov (126 milijard dolarjev za infrastrukturo in znanost, 142 milijard dolarjev pa za zaščito »ranljivega« prebivalstva). Zakon predvideva dodatne odobritve za program gradnje cest, ki je največji od tridesetih letih prejšnjega stoletja, gradbene projekte na vojaških bazah, pristaniščih, mostovih, predorih, ekološke dejavnosti, vključno z razvojem alternativnih virov energije, obnovo zastarelih podeželskih vodovodov, posodobitev javnega prevoza v mestih, nadgradnjo električnih omrežij, nakup avtobusov in opreme za povečanje prometa v javnem prevozu, razvoj širokopasovnega internetnega dostopa.

Poleg tega je 43,2 milijarde dolarjev namenjeno za gradnjo, posodobitev in tehnično preskrbo osnovnih in srednjih šol, za izboljšanje kakovosti izobraževanja. Pri tem je poseben poudarek na izobraževanju revnih, oseb, ki slabo obvladajo jezik, in invalidov. Za štipendije študentom je namenjenih 15,6 milijarde dolarjev. Zdravstvo je prejelo dodatna denarna sredstva v višini 22,4 milijarde dolarjev za medicinske raziskave, popravilo in gradnjo zdravstvenih centrov. 13 milijard dolarjev je bilo dodeljenih za donacije za otroke invalide. Dodatna sredstva v višini 20 milijard dolarjev so bila namenjena za informatizacijo zdravstva in izboljšanje informacijskih tehnologij.

Treba je poudariti, da namen zakona ni enkratna pomoč gospodarstvu, temveč je njegov cilj podpora za daljše obdobje. Prednost imajo davčne olajšave in ne donacije, pomoč državi je bila predvidena za obdobje dveh let. Kljub skrbni implementaciji ukrepov je bila do sredine leta 2009 uporabljena četrtnina vseh odobrenih sredstev ter načrtovana osvojitvev 70 % do konca septembra 2010.

V letu 2009 sta bila v središču upravnih, zakonodajnih, znanstvenih in javnih razprav v ZDA, skupaj s programom za boj proti krizi, še dva enakovredna inovativna projekta: Zakon o reformi finančnega sektorja in Reforma nacionalne sisteme zdravstva.

Jedro te razprave so: odnos med zasebnim in javnim sektorjem zdravstva, zagotavljanje možnosti izbire za prebivalstvo, problem morebitnega dviga stroškov storitev v zvezi z vpisom do 45 milijonov novih članov v sistem zdravstvenega zavarovanja, podrobna analiza predlaganih vladnih ukrepov za racionalizacijo in cenejši sistem (ustvarjanje

visokotehnoloških zdravstvenih centrov, enotnega nacionalnega sistema zdravstvene registracije, vloga delodajalcev pri financiranju ter drugo).

V resnici je samo ZDA s svojo veliko gospodarsko močjo in z znanstvenimi in tehničnimi možnostmi, neprimerljivimi z drugimi državami (kot tudi zahvaljujoč še vlogi dolarja kot svetovne valute), zmogla bolj ali manj brez problemov delovati v vseh treh smereh politike boja proti krizi. K 700 milijardam dolarjev odobrenih sredstev neposredne infuzije v gospodarstvo s strani republikanske vlade po »načrtu Paulson«, je demokratična vlada dodala 778 milijard dolarjev po »načrtu Geithner« in kmalu zatem odobrilo približno 1 bilijon dolarjev za odkup vrednostnih papirjev, predvsem »slabih sredstev«.

Tako je bila večina sredstev porabljena za neposredno podporo bančnega sistema in ogroženih podjetij, pri čemer se vlada ni ustavila pred takšnimi agresivnimi ukrepi, kot je stečaj družb ali njihov prehod pod dejanski nadzor države. Tako je v državne roke za nekaj časa prešel 60 % delež avtomobilskega giganta General Motors. Vlada ZDA si je drznila poseči v notranje zadeve bank preko visokega obdavčenja bonusov, s čimer je pokazala nezaželenost milijonskih bonusov v času krize in podala predlog Zakona o omejitvi velikosti bank.

Hkrati so se stotine milijard dolarjev namenjale za podporo revnim – davčne olajšave, povečanje sredstev za zdravstveno zavarovanje, pomoč pri odplačevanju hipotek itd. Predsednik Obama je tvegala celo izgubo podpore srednjega razreda, ko je predlagal reformo zdravstvenega varstva, ki zagotavlja zdravstveno zavarovanje tistim, ki so bili doslej prikrajšani zanj.

Ne nazadnje je bilo veliko denarja namenjenega za »naložbe v prihodnosti« – več kot 100 milijard evrov za obnovo infrastrukture (cest, šol in javnih stavb itd), desetine milijard za varčevanje z energijo in razvoj alternativnih virov energije, znanosti in napredne tehnologije. Dodelitev sredstev tistim družbam in podjetjem, ki jih je prizadela kriza, je potekala izključno v primeru sprejetja ukrepov za prestrukturiranje, tehnično obnovo, povečanje učinkovitosti upravljanja itd.

Za konec tega podpoglavja bi še nekaj besed namenila predlogu Zakona o reformah regulacij finančnega sistema, usmerjenem v preprečevanje ponovitve finančne krize, sprejetem v kongresu. Za doseg tega cilja je predvideno znižanje stopnje izpostavljenosti bank in drugih finančnih ustanov tveganju. Gradi se nov večplastni sistem zaščite potrošnikov in vlagateljev pri sodelovanju v čezmerno tveganih finančnih operacijah. Hkrati se poudarja potreba po dajanju udeležencem trga popolne informacije o tveganjih, povezanih s takšnimi ali drugačnimi finančnimi proizvodi, in možnimi posledicami njihovega nakupa in prodaje.

Načrtovana je obsežna reorganizacija sistema nadzora nad dejavnostmi vseh udeležencev v finančni industriji, od investicijskih bank in do organizacij, ki sodelujejo pri zagotavljanju majhnih, kratkoročnih posojil.

Izvajanje novih nadzornih funkcij se nalaga FRS, ki ima istočasno nove pristojnosti. Med temi novimi pristojnostmi lahko izpostavimo sodelovanje FRS pri ustvarjanju tako imenovanega sistema »standardov« odškodnin za topmenedžerje velikih finančnih institucij. Več pooblastil imajo tudi imetniki delnic podjetij, ki lahko izrazijo svoje mnenje o plačah vodstva institucije.

Največjim in najbolj povezanim bankam novi zakon nalaga implementacijo omejitev na nekatere vrste finančnih dejavnosti kot tudi zahteva od bank skrbnejšo analizo kreditne sposobnosti strank.

Drugi novi element te reforme bančnega in finančnega sistema ZDA je oblikovanje nove Zvezne agencije za zaščito interesov potrošnikov. Hkrati pa se predvideva uvedba novih pravil za promet s kompleksnimi finančnimi instrumenti, torej tistimi, zaradi katerih, kot mnogi verjamejo, je prišlo do finančne krize leta 2008.

Če pogledamo, je ZDA dajala ogromne vsote za pomoč bankam v težavah, medtem ko je bil obseg ukrepov proti krizi za podporo realnemu sektorju gospodarstva in ohranjanje kupne moči potrošnikov zelo skromen. Stopnja brezposelnosti je naraščala, čeprav je v zadnjem četrtletju 2009 le nekoliko upadla z maksimuma v višini 10 %, ki je bil dosežen v tretjem četrtletju leta 2010, na 9,7 %, zmanjševala se je tudi kupna moč.

Večkrat je bilo slišati zahteve posameznikov (predvsem bankirjev, ki so se uspešno spopadali s krizo), ki so se sklicevale na to, da se je potrebno »prepustiti volji trga« in dovoliti stečaj neučinkovitih finančnih institucij. Toda takšen scenarij ne bi bil sprejemljiv, saj bi bila finančnemu sektorju pri zagotavljanju politične in gospodarske hegemonije ZDA v svetu povzročena prevelika škoda, hkrati pa bi »prepustitev volji trga« znatno zmanjšala finančni sektor v strukturi gospodarstva ZDA, konkurenčno sposobnost ameriških podjetij na splošno kakor tudi konkurenčnost v drugih sektorjih gospodarstva.

Joseph Stiglitz (2009) je opozoril: »Ne smemo mešati reševanja bančnikov in delničarjev z reševanjem bank. Amerika bi lahko rešila svoje banke in prepustila delničarje za precej manj denarja, kot ga je porabila.« Pri tem pa Simon Johnson (v: Wolf, 2009) pravi, da »so interesi finančnikov odigrali odločilno vlogo pri oblikovanju krize. Ogromno bogastvo, ki ga je ustvaril finančni sektor ZDA, je dalo bančnikom ogromno politično moč. Zdaj vplivni finančni sektor otežuje konec krize«.

Očitno je, da politika izhoda iz krize v ZDA ni usmerjena toliko v ohranitev ameriškega gospodarstva, ampak v ohranitev kapitala večjih finančnih vlagateljev in ohranitev njihove vloge in vpliva v ZDA in v svetovnem gospodarstvu. Uresničuje pa se predvsem na dveh področjih, in sicer v izboljšanju likvidnosti finančnega sektorja in spodbujanju povpraševanja potrošnikov.

## **4.2 PROTIKRIZNI UKREPI EU IN EVROOBMOČJA**

Iz skupnih ukrepov evroobmočja je treba najprej izpostaviti ukrepe Evropske centralne banke (v nadaljevanju ECB), ki je večkrat znižala obrestno mero refinanciranja: s 4,25 % poleti leta 2008 na 3,75 % v oktobru, 3,25 % v novembru, 2,5 % v decembru 2008, 2 % v januarju 2009, 1,5 % v marcu, 1,25 % v aprilu in na najnižjo obrestno mero v zgodovini ECB v višini 1 % od maja 2009 (glej ECB, 2010b). Od druge polovice leta 2009 ECB vedno več aktivno sodeluje pri drugih ukrepih za oživitvev in nadaljnjo stabilizacijo razmer na kreditnem trgu. Tako se je junija 2009 obseg posojil, ki jih je dobilo več kot 1100 evropskih bank in katerih rok za vrnitev je eno leto (prej je bil rok za vrnitev le-teh ne več kot 6 mesecev), dosegel rekordnih 442 milijard evrov. Poleg tega se je ECB odločil za realizacijo programa za odkup dolga v obsegu 60 milijard evrov (po Vajdič, 2009). Toda sredi vseh dejavnosti ECB bolj akutno izstopa problem nizkih rasti posojil podjetjem in gospodinjstvom v območju evra, ker imajo banke še vedno zelo stroge zahteve za posojilojemalce, pri tem pa želijo izkoristiti sredstva, ki jih je namenila ECB, v druge namene.

Nekatere države evroobmočja imajo lastne pakete ukrepov v finančnem sektorju. Na primer, oktobra 2008 je bil v Nemčiji sprejet Zakon o izvajanju paketa ukrepov za stabilizacijo finančnega trga (angl. Act on the Stabilization of the Financial Market). Njegovi cilji so bili: zaščita delovnih mest, gospodarska rast in socialno tržno gospodarstvo, ponovna vzpostavitev zaupanja v finančne trge. Pri tem pa je bila pomoč

podjetjem zagotovljena samo, če so imeli lasten program izhoda iz krize in izpolnjevali stroge pogoje, ki jih je naložila država v obliki omejitve plač in odrekanja dodatkom za topmenedžerje, v omejitvi dividend itd.

Izmed posameznih ukrepov je treba izpostaviti naslednje<sup>21</sup>:

- spreminjanje pravil vrednotenja sredstev in priprave bilance stanja,
- vzpostavitev Sklada za stabilizacijo finančnega trga (angl. Financial Market Stabilization Fund (nem. Finanzmarktstabilisierungsfonds - FMS)) v višini 100 milijard evrov, ki je podrejen Zveznemu ministrstvu za finance;
- jamstva vlade za posojila na medbančnem trgu (transakcije refinanciranja) v znesku do 400 milijard evrov (pristojbina v višini približno 1,5 % od vrednosti transakcije), pri tem na morebitna izplačila iz Sklada za stabilizacijo pridržano 20 milijard evrov;
- dokapitalizacija finančnih institucij in prevzem s strani vlade tveganja preko nakupa slabih sredstev (iz Sklada stabilizacije za nakup sredstev je bilo predvidenih 80 milijard evrov);
- zagotovitev likvidnosti denarnega trga preko Sklada stabilizacije finančnega trga;
- izboljšanje nadzora nad finančnim trgom;
- zagotovitev jamstev za depozite fizičnih oseb;
- sodelovanje subjektov federacije (zemljišč) v stabilizacijskih ukrepih.

Izvajanje neposredne podpore več različnim nemškimi bankam se je obravnavalo kot rešitev družb, ključnih za finančni sistem organizacij (medtem ko je bila v industriji neposredna pomoč podjetjem leta 2009 dodeljena po številnih pogovorih v omejenem obsegu le kot izjema). Največ pomoči je dobila hipotekarna banka Hypo Real Estate, ki je bila edina v Nemčiji na robu propada. Najprej so ji bila dana jamstva v višini do 52 milijard evrov (prva že 29. septembra 2008), nato se je začel postopek nacionalizacije. Jamstva je prejel Commerzbank v višini 15 milijard evrov, v okviru delne nacionalizacije (25 %) je bilo 8,2 milijarde evrov usmerjeno s strani države za povečanje njenega kapitala (po Mayer Brown, 2009, str. 5–6). Vendar podpora bank in drugi ukrepi za oživitev finančnega trga niso v celoti rešili problema kreditiranja realnega sektorja v Nemčiji.

V Franciji tako kot v Nemčiji je bil jeseni 2008 razvit protikrizni načrt za podporo finančnemu sektorju, katerega bistvo je bilo zagotavljanje posojil večjim bankam za izboljšanje vedno slabšega položaja na francoskem borznem trgu. Glavne značilnosti tega načrta, ki je veljal do konca leta 2009, so bili zagotovitev državnih poroštev bankam na medbančnem trgu (obseg jamstev ni presegal 320 milijard evrov) in zagotovitev sredstev za dokapitalizacijo bank (njihova vsota je bila omejena na 40 milijard evrov). Za uresničitev vsakega od teh ukrepov, usmerjenih tudi v spodbujanje izdajanja posojil podjetjem in fizičnim osebam, je bilo sklenjeno, da je potrebno vzpostaviti ločene institucije. Družba za financiranje francoskega gospodarstva (Société de Financement de l'Économie Française), 66 % katere je v lasti bank in 34 % v lasti države, je bila organizirana z namenom zagotavljanja državnih jamstev bankam in se nahaja pod vodstvom Francoske bančne komisije (po ES, 2009, str. 22). Istočasno je bilo ustanovljeno državno holdinško podjetje za dokapitalizacijo bank. Pri tem so postale storitve države za zagotovitev jamstev za banke plačljive. Precej hitro je bilo trinajstim kreditnim institucijam v državi odobreno 23 milijard evrov v obliki posojila s 4 % obrestno mero. Poleg tega so nekatere banke prejele finančno pomoč v obliki jamstev za ponovno vzpostavitev zaupanja in likvidnosti. Oktobra 2008 je bilo 10,5 milijarde evrov namenjenih šestim največjim bankam Francije, vključno s Credit Agricole – 3,0 milijarde evrov, BNP

---

<sup>21</sup> Po Nikolaev et al., 2008, str. 46–47.

Paribas – 2,55 milijarde evrov, Société Générale – 1,7 milijarde evrov (glej Rastello in Benedetti - Valentini, 2008).

V Italiji so bili tako kot tudi v drugih večjih državah evroobmočja prvi protikrizni ukrepi usmerjeni v stabilizacijo finančnega sistema. Že 9. oktobra 2008 je bila izdana listina »Nujni ukrepi za zagotovitev stabilnosti kreditnega sistema«, ki ima tri smeri delovanja, in sicer: dokapitalizacijo bank, likvidnostno podporo in državna jamstva za depozite. V interesu davkoplačevalcev so morale banke sprejeti načrt za stabilizacijo in krepitev in nadaljevati politiko izplačevanja dividend, pri tem je te načrte in politiko morala potrditi Banka Italije. V primeru hude likvidnostne krize je bilo Ministrstvo za gospodarstvo in finance pooblaščen jamčiti za posojila, ki jih je Banka Italije dala italijanskim bankam in podružnicam tujih bank.

Čez nekaj dni, 13. oktobra 2008, je bila v Italiji sprejeta še ena listina, ki je veljala do konca leta 2009. Slednja je bila usmerjena v izboljšanje likvidnosti bančnih sredstev in pomoč pri refinanciranju v skladu z ukrepi drugih držav v območju evra. Njene glavne značilnosti so:

- zagotovitev garancij za nove zadolžitve italijanskih bank z ročnostjo do 5 let;
- zagotovitev garancij za pogodbe, sklenjene med udeleženci na italijanskem trgu in tujimi bankami, z namenom začasno omogočiti izvedbo operacij refinanciranja v evrosistemu.

Ob koncu novembra 2008 je bila sprejeta še ena listina, v kateri je bilo opredeljeno, da ima italijansko ministrstvo za gospodarstvo in finance pravico do nakupa finančnih instrumentov, ki so jih izdale banke, pri čemer je Banka Italije ocenjevala stanje kapitala bank in značilnosti finančnih instrumentov. V nasprotju z ukrepi, ki jih uvedla prejšnja listina, je bil ta ukrep naslovljen na močne banke in namenjen ohranjanju njihove sposobnosti za zadovoljitev povpraševanja po kreditih. Banke, ki so bile podprte z vladnimi ukrepi za dokapitalizacijo, so morale prav tako slediti politiki izplačevanja dividend, ki zagotavlja ohranitev močne kapitalske baze, in sprejeti etični kodeks, ki vključuje vprašanja, povezana z nadomestili za višje vodstvo in določene skupine zaposlenih.

Celoten pogled na programe za boj proti krizi evropskih držav kaže, da imajo, kljub temu da slednje upoštevajo nacionalne posebnosti recesije, njihovi ukrepi veliko skupnega. Programi se nanašajo na izvajanje ukrepov v treh glavnih smereh:

- zagotavljanje stabilnosti bančnega sistema;
- podpora za ranljivi sloj prebivalstva;
- spodbujanje domačega, še posebej potrošniškega povpraševanja preko večje javne porabe in sprememb v davčnem sistemu.

Razlike med pristopi v boju z gospodarsko krizo v kontinentalnih evropskih državah na eni strani in ZDA na drugi strani so bile poudarjene s strani voditeljev Francije in Nemčije. Strinjali so se, da država ne bi smela izvajati obsežne denarne infuzije v gospodarstvo, subvencionirati podjetij, ki poslujejo z izgubo. Več evropskih držav deluje predvsem kot porok za posojila, ne da bi dajale realna proračunska sredstva v obliki subvencij. Na splošno so države EU predvidevale v dveh letih (od začetka drugega polletja 2009) usmeriti v spodbujanje proizvodnje in zmanjševanje škode prebivalcem 400 milijard evrov, tj. 3,3 % BDP.

Glavno mesto v protikriznih ukrepih vlad EU zasedajo ukrepi vlad, ECB in centralnih bank držav zunaj evroobmočja, ki so usmerjene v povečanje stabilnosti in likvidnosti finančnega sistema. Ti vključujejo zlasti povečano intervencijo države v bančni sektor: dejansko

nacionalizacijo (očitno je le začasne narave) in dokapitalizacijo izbranih finančnih institucij. Zelo razširjeni so postali odkupi kontrolnih paketov delnic problematičnih bank ter zagotavljanje jamstev za medbančna posojila in zavarovanje depozitov fizičnih oseb. Ti ukrepi vključujejo tudi zmanjšanje stopnje refinanciranja in sprejetje »spodbudnih ukrepov« (tj. proračunskih infuzij, namenjenih spodbujanju povpraševanja v realnem sektorju).

Zmanjševanje negativnih posledic krize je odvisno od vladnih spodbudnih ukrepov za povečanje obsega povpraševanja na domačem trgu in spodbujanje podjetij. Najbolj pogosti ukrepi v evropskih državah so na primer: zmanjšanje davka na dodano vrednost, znižanje najvišjih stopenj davka na dohodek, davčne olajšave za nove investicije, odlog plačila davka na dohodek pravnih oseb, delno povračilo davkov, ki jih plačujejo podjetja. V praksi se tudi pogosto uporablja zagotovitev jamstev za posojila malim in srednje velikim podjetjem.

Vlada se odloči za neposredno infuzijo sredstev v realno gospodarstvo, kadar gre za podjetja in panoge, ključne za celoten sistem, predvsem ko gre za avtomobilsko industrijo (kjer se pogosto uporablja ideja subvencioniranja zamenjave starih avtomobilov za nove) in gradbeništvo. »V zameno« za izvajanje ustreznih ukrepov se proizvajalci zavežejo, da ne bodo zaprli tovarn, da se bodo odrekli zmanjševanju števila zaposlenih v času izplačevanja posojil, zmanjšali dividende in zmanjšati premije višjemu vodstvu.

V času krize je prišlo tudi do bistvenih sprememb v socialnih reformah, ki jih izvajajo države članice EU. V središču teh reform so: podpora zaposlovanju in ustvarjanje novih delovnih mest, usposabljanje in prekvalifikacije. Posebna pozornost je namenjena zaposlovanju mladih, vključno s tistimi, ki zaključijo srednjo šolo, in diplomanti univerz v najbolj perspektivnih sektorjih gospodarstva. V mnogih državah so bila povečana nadomestila za brezposelnost, zlasti za tiste, ki že dolgo časa ne morejo najti dela. Vpeljujejo se nova pravila v zvezi z omejitvami plač topmenedžerjev in njihovimi nagradami, ki bodo odslej temeljile na dolgoročni uspešnosti poslovnih subjektov (po European Parliament, 2009, str. 4). Da bi se prilagodili kriznim razmeram, so bile vpeljane spremembe v delovno pravo in kolektivne pogodbe. Pomembna smer protikriznega programa je podpora stanovanjskega sektorja, paket ukrepov, katerih cilj je zmanjšanje negativnih posledic hipotekarne krize.

Učinkovitost ekonomske politike vlade v času krize je v veliki meri določena s tem, koliko ta izstopa iz okvirja dejanskih protikriznih ukrepov in ustvarja nove pogoje za delovanje gospodarstva, tj. se orientira na ustvarjanje ugodnih pogojev za rast v obdobju po krizi. V zvezi s tem je potrebno poudariti povečanje podpore inovacijam in infrastrukturnim projektom v državah EU. V Nemčiji so bile dodeljene velike vsote za razvoj infrastrukture, kot so gradnja cest, železnic, šol, vrtcev. V Franciji država veliko vlaga v posodobitev energetike, prometne infrastrukture, zlasti železnic, razvoj visokega šolstva in znanstvenih raziskav. V Veliki Britaniji je bil ustanovljen Sklad strateških naložb (angl. Strategic Investment Fund) za financiranje najbolj obetavnih industrijskih projektov (vključno s projekti na področju elektronike in informacijske tehnologije, biotehnologije) (glej Department for Business Innovation & Skills, 2009). Veliko pozornosti se namenja gradnji socialnih stanovanj. Ena izmed najpomembnejših smeri politike v zadnjem času je razvoj »zelenega gospodarstva«. Komisija EU je za obdobje 2010–2013 napovedala program javno-zasebnega partnerstva (angl. European Economic Recovery Plan 2010–2013 Public Private Partnerships in Research Activities), ki predvideva dodelitev 3,2 milijarde evrov za oblikovanje »podjetij prihodnosti«, zmanjšanje stroškov za ogrevanje stavb, oblikovanje okolju prijaznih vozil (glej European Commission, 2009). V vseh državah EU je postala prednostna naloga politike spodbujanje malih in srednje velikih podjetij.

Kot je razvidno iz programa EU za boj proti krizi, je slednja svoje prednostne naloge usmerila v reševanje osnovnih težav, ki so vzrok za krizo, in sicer sta to pomanjkanje povpraševanja in stabilizacija finančnih trgov v pogojih likvidnostne krize.

Protikrizni ukrepi so bili dokaj uspešni. Predvsem lahko vidimo uspeh pri stabilizaciji finančnih trgov. Večina držav EU je izvedla obsežne programe za podporo bančnemu sektorju, povečala državna jamstva za vloge, povečala nadzor nad bankami in zavarovalnicami. Tako je bila preprečena panika in množični stečaj bank, vendar so kreditni pogoji za prebivalstvo še vedno slabi. Posebna pozornost je namenjena razvoju malih in srednje velikih podjetij v kriznem obdobju. Za mala in srednje velika podjetja je bil povečan proračun Evropske investicijske banke, pri tem je Evropska komisija razširila možnosti pridobitve jamstev za posojila podjetjem te vrste. To je bilo dovolj za pospešitev razvoja malih in srednje velikih podjetij v EU.

Če pogledamo na postopek vzpostavitve ponovne gospodarske rasti v nekaterih državah, sta lokomotivi oživitve gospodarstva v EU Francija in Nemčija. Vendar manj razvite države Vzhodne Evrope pa tudi nekatere razvite evropske države (npr. Španija) še vedno doživljajo močno gospodarsko recesijo. Tako heterogenost gospodarskega razvoja različnih držav EU vpliva na čas izhoda iz krize.

#### **4.3 PROTIKRIZNI UKREPI IZBRANIH AZIJSKIH DRŽAV: JAPONSKE, KITAJSKE IN INDIJE**

##### **4.3.1 Protikrizni ukrepi Japonske**

Okrevanje japonskega gospodarstva se je začelo ne le zahvaljujoč izvozu, temveč tudi zaradi ukrepov, ki jih je sprejela vlada za povečanje domačega povpraševanja. Vlada in Banka Japonske se prilagajata razmeram v preventivnem redu in upoštevata zahteve udeležencev na trgu.

Kabinet Taro Aso je enega za drugim sprejel pakete državnih izdatkov, da bi podprl domače povpraševanje, s čimer je istočasno povečeval javni dolg. Paketi fiskalnih spodbud so bili sprejeti v parlamentu kot dodatni proračuni (za leti 2008 in 2009) ali pa so bili vključeni v osnovni proračun za finančno leto 2009–2010.

V prvih dveh paketih je bil ogromen delež sredstev namenjen za pomoč malim in srednje velikim podjetjem, in sicer v obliki zagotovljenih bančnih posojil. To je zelo pomemben socialni ukrep, saj ta kategorija podjetij zaposluje 70 % delavcev. Drugi paket je vseboval tudi Cash Benefit Program – porazdelitev denarja med prebivalstvom v višini 2 bilijona jenov (2000 milijard dolarjev) po 12.000 jenov na osebo. Japonci, ki so mlajši od 18 let in starejši od 65, so dobili dodatnih 8.000 jenov (po Hosaka, 2009). Ta program je bil vreden 0,15 % BDP in je bil izveden spomladi 2009.

Prebivalstvo ima veliko nakopičenih prihrankov. Ti so v povprečju za petkrat večji od letnega razpoložljivega dohodka družin. Toda tri petine finančnih sredstev je v lasti starejših od 60 let. To bi lahko izkoristili ter spodbudili rast potrošnje preko znižanja davkov na dediščine. Ampak to ni varno za finančni sistem, saj se skoraj 60 % gospodinjstevskih prihrankov nahaja na bančnih računih in predstavlja znaten delež virov bank. Tako so bili sprejeti oprostitev davka na dediščino in darila ter znižane tarife na vožnjo po plačljivih avtocestah.

Za pomoč podjetjem so na Japonskem prvič uporabili devizne rezerve (5 milijard od 1 bilijonov dolarjev) za posojila podjetjem, ki ne morejo kupiti valute za trgovske operacije.



V tretji paket so bili vključeni različni ukrepi za podporo domačega trga. Trgovci na drobno so v skladu s programom spodbujanja prodaj varčnih hladilnikov, klimatskih naprav, televizorjev nakazovali strankam točke, ki jih je bilo mogoče zamenjati za denar na karticah Suica, ki se uporabljajo za plačilo vožnje z javnimi prevoznimi sredstvi. Prav tako so bile uvedene ugodnosti za zavarovanje stanovanjskih hiš, kupljenih na sekundarnem trgu, nakup hibridnih in električnih vozil. Lastniki vozil, katerih avto je starejši od 13 let (teh je v državi 10 milijonov), so pri nakupu novega avtomobila prejeli državno subvencijo v višini 250.000 jenov (2.600 dolarjev) (po The Straits Times, Old car trade-in stimulus plan, 2009).

V četrti paket so bile vključene investicije v gradnjo infrastrukture (ceste, mostovi in nadvozi, šolske stavbe ipd.). V proračunskem letu 2009 je bil obseg pogodb za javna dela povečan za 20 % z namenom takoj ustvariti delovna mesta in povpraševanje po blagu in storitvah.

Ko so se začela nabirati nova »slaba posojila«, so se oblasti ponovno vprašale, koga rešiti. Glavni prejemniki pomoči v skupnem obsegu 47 bilijonov jenov (493 milijarde dolarjev) so bila srednje velika in velika podjetja (30 bilijonov jenov večjim in 17 bilijonov jenov srednje velikim podjetjem) (po Saeki et al., 2009). Preko Japonske banke za razvoj in Shinkin Central Banke (centralna banka posojilnih zadrug) so bila dana kratkoročna posojila iz državnega proračuna velikim in srednje velikim podjetjem, ki jih je prizadela izguba izvoznih trgov. Med upravičenci so bili na primer vodilni proizvajalec polprevodniških naprav Elpida Memory Inc, največji letalski prevoznik Japan Airlines Corporation in avtomobilski velikan Nissan Motor Corporation. Posojila so bila izdana pod državnim jamstvom.

Državna pomoč večjim podjetjem, zaprtje katerih lahko povzroči veliko škodo gospodarstvu, se izvaja v številnih državah, tudi v ZDA. Toda na Japonskem se to opravlja v nasprotju s tradicijo, po kateri vlada posluje izključno s trgovinskimi združenji, medtem ko se slednja sama odločijo, kdo bo prejemnik. Kot je pripomnil londonski The Economist (2009, str. 20), »je navadno manjše število stečajev znak vitalnosti gospodarstva, vendar je na Japonskem to znak gospodarske šibkosti«.

Poslovna skupnost na Japonskem ni zadovoljna s to prakso: šteje se, da ta preprečuje potrebno združitev podjetij in vodi do presežne zmogljivosti v industrijah, »prenatpanih« s podjetji.

Proračunski paketi 2008–2009 so se sprejemali v pričakovanju, da se bodo borze stabilizirale takoj, ko se bodo izboljšale razmere v gospodarstvu. Ampak sprejeti so bili tudi drugi ukrepi. Da bi povečali pritok likvidnosti na trg vrednostnih papirjev, so bile oproščene davka dividende, ki so bile nakazane na Japonsko iz podružnic v tujini. Oktobra 2008 je vlada po dogovoru na vrhu G7 olajšala proces odkupa lastnih delnic na trgu. Davki na realizirane dobičke in dividende so bili zmanjšani za polovico.

Različne poslovne skupine (Nippon Keidanren, Japan Securities Dealers Association in drugi) so v marcu 2009 predlagale vladi odkup delnic iz paketov bank in nefinančnih družb za podporo trgu. Doslej je v obdobju 2001–2002 to funkcijo opravljala državna korporacija Banks Shareholdings Purchase Corporation (BSPC). Dejavnost BSPC se je nadaljevala, korporacija je sprejela proračun v višini 18,7 bilijona jenov za obdobje do leta 2012 ter kupila delnice v vrednosti 137,9 milijarde jenov (približno 14,5 milijarde dolarjev) iz portfeljev bank (po Flynn in Kawamoto, 2009).

Banka Japonske je podprla finančni sektor preko neomejenega nakupa delnic, podjetniških obveznic in celo menic iz portfeljev bank. Poleg tega se je banka ukvarjala z repokreditiranjem.

Glede učinkovitosti državne politike v boju proti krizi in glede splošnih razmer v gospodarstvu je treba povedati, da so imeli nekateri ukrepi pozitivne rezultate. Na primer davčne spodbude za nakup okolju prijaznih avtomobilov, ki so pomagale proizvajalcem avtomobilov pri izboljšanju kazalcev realizacije produkcije (glej Prime-tass, Gibrid Toyota Prius 13-j mesjac podrjad lidiruet po prodajam v Japonii, 2010b).

Kar zadeva splošno stanje japonskega gospodarstva po mnenju vodje Centralne banke Japonske Masaakija Shirakawe »nevarnosti, ki grozijo japonskemu gospodarstvu, počasi izgubljajo svojo moč zaradi močne gospodarske rasti v državah v razvoju in državah z veliko zaloge naravnih virov« (RosInvest.com, 2009). Hkrati je Masaaki Shirakawa dejal, da je zaskrbljen zaradi dejstva, da »na Japonskem slabi učinek spodbudnih ukrepov za ohranitev stabilnosti nacionalnega gospodarstva, nastajajo vedno slabše razmere na trgu dela in prihaja do zniževanja dohodkov državljanov« (RosInvest.com, 2009).

#### **4.3.2 Protikrizni ukrepi Kitajske**

Kot meni kitajska vlada, je povečanje učinkovitosti in konkurenčnosti podjetij realnega sektorja gospodarstva, katerih delnice kotirajo na trgih, glavni dejavnik rasti konkurenčne sposobnosti nacionalnih borz, in ne sposobnost regulatorjev trga povečevati tržno kapitalizacijo s pomočjo špekulativno-virtualnih instrumentov. Pri tem imajo javne komercialne banke ne glede na znatno rast obsega menjalnih poslov v letih pred krizo še zmeraj glavno vlogo pri zagotavljanju investicijskih sredstev realnega gospodarstva.

Protikrizni ukrepi, ki so usmerjeni na delniške trge, se razvijajo v povezavi:

- s povečevanjem učinkovitosti samega bančnega oziroma finančnega področja;
- z nacionalno splošno gospodarsko strategijo;
- z novo svetovno finančno diplomacijo.

Osnovni pristop vlade pri iskanju izhoda iz krize je stabilizacija trgov in povrnitev zaupanja. Tako je vodstvo Kitajske konec leta 2008 sprejelo več ukrepov za zmanjšanje negativnih učinkov finančne krize v letu 2009. Protikrizni ukrepi s področja regulacije bančništva in trga vrednostnih papirjev so bili naslednji<sup>22</sup>:

- zmanjšana obrestna mera (po letnih vplačilih v juanih do 7,2 %);
- zmanjšane zahteve obveznega rezerviranja za komercialne banke (do 16,5 %). Pri tem se za srednje in majhne poslovne banke ter banke, ki delujejo na področjih, katera je prizadel potres, norma obveznega rezerviranja zmanjša še za eno in dve odstotni točki;
- izvedena dokapitalizacija (okoli 20 milijard dolarjev) Kmetijske banke Kitajske.

Ker se je kitajska vlada zavedala, da lahko negativen vpliv manjšega svetovnega povpraševanja po kitajskih izdelkih izravna le s povečanjem domačega povpraševanja, je kitajsko vodstvo v novembru in decembru leta 2008 sprejelo številne protikrizne ukrepe in stimulacijske pakete.

Najprej je bil sprejet program razvoja infrastrukture in energetske varčnih tehnologij. Nato so se proučevali ukrepi za povečanje zaposlenosti, tudi na račun državne pomoči srednjega in malega posla. Vlada se je odrekla politiki zadrževanja izdaje bančnih posojil ter se lotila procesa prerazporeditve bančnih posojil za mala in srednje velika podjetja tako, da je povečala nadzor nad obsežnimi investicijami v infrastrukturo ter hkrati zmanjšala nadzor nad posojili malim in srednje velikim podjetjem. Nadalje je kitajska vlada

---

<sup>22</sup> Po Miheev, 2009.

uvedla davčne olajšave za izvoznike in preklicala plačilo davka od prihodkov v obliki obresti na depozite državljanov.

Da bi ohranila dinamiko za Kitajsko družbeno pomembnega stanovanjskega trga, je vlada sprožila vrsto ukrepov, ki vključuje vladno podporo gradbeništvu, zmanjšanje različnih vrst plačil pri uresničevanju nepremičninskih pogodb ter tudi cenejša in dolgoročnejša hipotekarna posojila prebivalstvu s strani regionalnih oblasti. Višje kitajsko vodstvo z veliko vztrajnostjo »napeljuje« regionalne oblasti k izvajanju objavljenih dejavnosti. Kot neke vrste »zgodba« je postal program razvoja prometne infrastrukture metropole do leta 2012, vreden približno 35 milijard dolarjev, ki ga je objavila pekinška oblast.

9. novembra 2008 je pekinška oblast sprejela deset novih precej dragih spodbudnih ukrepov, za izvajanje katerih je bilo potrebnih približno 4 bilijone juanov (kar je približno 585 milijard dolarjev ali 15 % BDP Kitajske v letu 2008) naložb do konca leta 2010 (glej Jacobs, 2009a). V Pekingu to odločitev vlade štejejo za prehod iz »stabilne finančne politike v aktivno« in iz zmerno stroge denarne politike v »zmerno mehko« (glej Wang, 2010).

Deset korakov k nadaljnemu širjenju domačega povpraševanja in spodbujanju trajnostne nacionalne gospodarske rasti ostaja<sup>23</sup>:

- pospeševanje tempa gradnje socialnih stanovanj;
- pospešena gradnja infrastrukture na podeželju;
- pospešena gradnja prometne infrastrukture – železnic, avtocest, pristanišč in letališč;
- intenziven razvoj zdravstva, kulture in izobraževanja;
- širitev okolju prijaznih objektov;
- pospešitev prestrukturiranja industrije in uvedbe znanstvenih in tehnoloških inovacij;
- pospešitev tempov dela pri sanaciji območij, ki jih je uničil potres;
- povečanje dohodkov prebivalstva;
- prehod na novo obliko davka na dodano vrednost po vsej državi;
- bistveno povečanje vloge finančnega sistema pri podpiranju gospodarske rasti.

Vse zgoraj omenjene točke programa že od samega začetka niso bile opisane podrobno, saj se parametri financiranja in vsebina spodbudnih ukrepov nenehno precizirajo glede na trenutne gospodarske razmere.

Sedanja kriza je še bolj izpostavila problem »kakovosti« modela gospodarske rasti na Kitajskem, ki zaenkrat še ne more biti opredeljena kot inovativna. Glavni motorji rasti na Kitajskem so še vedno naložbe, domače povpraševanje in v primeru oživitve svetovnega gospodarstva – izvoz, vendar inovacije zaenkrat niso na prvem mestu in imajo nesistemsko vlogo.

V času krize in po njej v letih 2009–2010 se inovacijska politika na Kitajskem ne zmanjšuje, temveč le povečuje. Tako je junija 2009 Akademije znanosti Kitajske izdala vrsto poročil na temo »Inovacija 2050: Znanstveno-tehnična revolucija in prihodnost Kitajske«, v katerih je predstavljen načrt znanstvenega in tehnološkega razvoja na Kitajskem do leta 2050.

Kitajska aktivno uporablja državno regulacijo za blažitev posledic krize, sklicujoč se na enopartijski politični sistem, pomembno vlogo države v gospodarstvu pa tudi na

---

<sup>23</sup> Po Bajmuhambetov, 2008.

disciplinirano birokracijo. Primeri takšne regulacije so lahko: večkratna usmerjenost v preprečevanje pregrevanja gospodarstva zaostritev zahtev za banke, druge finančne in ekonomske institucije, ohranjanje družbene stabilnosti na kakršen koli način, vključno z uporabo vojske, zagotavljanje ugodnega ozračja za naložbe kot tudi močan upor vsem poskusom ZDA doseči apreciacijo kitajske valute – juana.

Po mnenju kitajskih oblasti se bo Kitajska držala blagega poteka monetarne politike in se ne namerava odreči spodbujanju gospodarstva.

O rezultatih programa Kitajske na področju boja proti krizi je mogoče govoriti na podlagi glavnih makroekonomskih kazalcev, ki jih kaže kitajsko gospodarstvo v letošnjem letu. Še en znak učinkovitosti ukrepov boja proti krizi je pospešitev rasti industrijske proizvodnje na Kitajskem. Druga pozitivna posledica programa za boj proti krizi na Kitajskem je uresničitev velikih infrastrukturnih projektov, zlasti na področju prometa, komunikacij, energije in gradnje stanovanj. Zabeležen je tudi napredek na področju socialnega varstva in izboljšanja življenjskega standarda.

Po mnenju Ostrovskeja, vodje Centra za ekonomske in socialne raziskave Kitajske in namestnika direktorja Inštituta za Vzhod, so »pozitivni rezultati kitajskega gospodarstva v glavnem povezani s pravilno politiko boja proti krizi v državi, ki je usmerjena v razvoj domačega trga in plačilno sposobnega povpraševanja v luči negativnih globalnih gospodarskih pogojev. Glavna pomanjkljivost programa za boj proti krizi na Kitajskem je neustavljivo kreditiranje državnih podjetij, ki so večinoma to tudi izkoristila. Še posebej Ostrovskej opozarja, da če je to dobro za razvoj infrastrukture, potem za razvoj številnih industrij velja ravno obratno« (Privalova, 2009).

Nedvomno je paket protikriznih ukrepov zagotovil edinstveno priložnost za razvoj številnih kitajskih industrij: cementne, jeklarske, avtomobilske, petrokemične, lahke industrije, gradbeništva, prometa, barvne metalurgije, proizvodnje gospodinjskih aparatov, varstva okolja in ekološke varnosti. Posebno pozornost je zaslužil razvoj avtomobilske industrije. Vpeljava davčnih olajšav za nakup avtomobilov je privedla do znatnega povečanja njihove prodaje v državi, kar je omogočilo Kitajski, da je postala največji avtomobilski trg na svetu.

Pri analizi protikriznih ukrepov Kitajske je treba opozoriti, da če politike za boj proti krizi v razvitih državah temeljijo predvsem na podpori stabilnosti finančnega sektorja, je na Kitajskem v centru pozornosti politike boja proti krizi spodbujanje domačega povpraševanja, in sicer s spodbujanjem zasebnega povpraševanja in povečanjem javnih naložb v razvoj infrastrukture kakor tudi s povečanjem konkurenčnosti kitajskih podjetij na domačih in tujih trgih.

#### **4.3.3 Protikrizni ukrepi Indije**

Kljub dejstvu, da je bančni sistem v Indiji precej zanesljiv, so ga nepričakovana likvidnostna kriza kot tudi zmanjšanje zaupanja vlagateljev in menedžerjev potegnili v vrtinec svetovne finančne krize, zaradi česar se je vlada Indije odločila za finančno transfuzijo.

Indijski finančni minister Palaniappan Chidambaram se je boril za umiritev trgov ter povedal, da »korenine negotovosti ležijo v pomanjkanju likvidnosti«. Centralna banka Indije je v letu 2008 zmanjšala obrestne mere z 9 % na 7,5 %, s čimer je finančni sistem prejel 600 milijard rupij (12,4 milijarde dolarjev) (po AO «Astana-Financ», Indijski vektor, 2009).

Globalna kriza Indije, za razliko od drugih držav po svetu, ni prizadela močno, saj ta ni imela tesnih vezi s svetovnim finančnim sistemom, državne banke je imela pod strogo kontrolo in imela je le delno konvertibilno valuto. Kljub temu je strah pred finančno krizo

postopoma zajel kreditni trg v Indiji. Ne glede na finančne injekcije Centralne banke Indije si indijske banke niso dajale posojil med seboj. Vlagatelji so se bali za svoja sredstva, podjetja pa so s težavo prihajala do sredstev (glej Muller, 2008).

Lahko rečem, da je bil odziv indijske vlade na recesijo pravočasen in učinkovit. Izvajanje ukrepov za boj proti krizi na monetarnem področju je imelo v Indiji številne pomembne posebnosti. Nacionalni bančni sistem je na primer dolgo časa obstajal v zelo slabih razmerah in je istočasno tekmoval z velikimi, predvsem angleškimi bankami. Nacionalne banke so že takrat pridobile bogate izkušnje, kako preživeti in upravljati s tveganji. V času gospodarske krize v drugi polovici 20. stoletja so bile največje banke v Indiji nacionalizirane. Trenutno je 80 % vseh depozitov države skoncentriranih v državnih bankah (glej Banerjee, 2004). Ta posebnost iz opredelitve izključuje stečaj bank ali kakršne koli resne težave z njihovo likvidnostjo. Vse banke v Indiji imajo kljub aktualnim kriznim posledicam močno pozitivno bilanco, ohranjajo visoko kapitalizacijo in imajo dobro upravljanje.

Centralna banka Indije je v letih 2008–2009 izpeljala aktivno politiko, usmerjeno v spodbujanje gospodarske rasti in preprečitev likvidnostne krize. Tako je na primer izvajala posebne prepovedi na borzah, ki so omejevale špekulacije pri uporabi tako imenovanih kratkih prodaj vrednostnih papirjev.

Bančni sistem pod nadzorom države je v prvi vrsti kreditiral tiste panoge nacionalnega gospodarstva, kjer so obstajale velike vrzeli v denarju: kmetijstvo, prodaja na drobno in gradnja stanovanj.

Državna politika v monetarni sferi, kjer je Centralna banka ključni del, ima dokaj izrazito socialno posebnost. Aktivno se je spodbujalo dajanje posojil malim in drobnim podjetnikom, tj. najštevilčnejšim in šibkim. Indija je ena od redkih držav, kjer obstaja sistem mikrokreditiranja, avtor katere, Muhammad Yunus, je bil nagrajen z Nobelovo nagrado. Dokaj majhne zneske v obliki posojil se daje najmanjšim podjetnikom in celo tistim, ki nameravajo to postati. Kreditno podporo imajo milijoni ljudi, od katerih se mnogi vključujejo v poslovno okolje, s čimer zmanjšujejo stopnjo brezposelnosti. Mikrokrediti širijo povpraševanje na trgu ter spodbujajo gospodarsko rast. Poleg tega so bili mali lastniki zemljišč oproščeni plačila dolgov. V boju proti recesiji je indijska vlada uvedla spremembe v fiskalni politiki, saj je uvedla strog nadzor nad odhodki državnega proračuna. Strogo spremljanje izdatkov, limitiranje posameznih postavk odhodkov, jasen proračunski načrt so omogočili v proračunskem letu 2007/08 doseči ne le znatno zmanjšanje deleža primanjkljaja v BDP, ampak tudi zmanjšanje davčne obremenitve in pri tem povečanje izdatkov, v primerjavi s proračunskim letom 2003/04, ki je bilo precej ugodno za kmetijstvo, izobraževanje in zdravstvo (glej Torgovoe predstaviteljstvo Rossijskoj Federaciji v Respublike Indii, 2009, str. 26).

Treba je še enkrat poudariti, da socialna razsežnost programa za boj proti krizi v Indiji temelji na temeljnem načelu gospodarske strategije, ki je bilo oblikovano pred mnogimi leti in poudarja razvoj na podlagi rasti domačega povpraševanja.

Pri ocenjevanju položaja Indije v času svetovne gospodarske krize je treba opozoriti na raven protikriznega upravljanja. Indijska vlada ni edina, ki se bori proti kriznim posledicam. V razpravi o gospodarskih vprašanih sodelujejo najuglednejši znanstveniki države, ki imajo različne poglede in pripadajo različnim smerem. Ideologija sedanje indijske politične ekonomije je misel o vzdrževanju učinkovitega sistema sodelovanja med vlado, podjetji in družbo. Metoda uresničitve te ideologije je postalo interaktivno sodelovanje, ki omogoča socialno in gospodarsko načrtovanje v kritičnih razmerah.

Finančna kriza ni vplivala na indijske banke in to predvsem zaradi dejstva, da slednje skoraj niso imele »slabih sredstev«, ki so zlomila vodilne mednarodne banke ZDA in Evrope. Indijska vlada je zagotovila zadostno likvidnost preko celovitih ukrepov finančnih spodbud za izboljšanje povpraševanja po kreditih. Rezultat tega je, da danes nobena od indijskih bank ne potrebuje podpore vlade.

Poleg tega so indijske banke dobro kapitalizirane in imajo dovolj visok koeficient kapitalske pokritosti (KKP) in predpisan koeficient likvidnosti (PKL). Vsi ti podatki so dobro regulirani s strani Indijskega sveta za tujo gotovino in vrednostne papirje. V sklopu treh spodbudnih ukrepov, ki so pod vladnim nadzorom, so bile omejitve KKP in PKL občutno zmanjšane, kar je omogočilo bankam, da so zmanjšale svoje obrestne mere in pridobile večjo likvidnost za dodelitev posojil industrijskim podjetjem, potrošnikom in za naložbe v gospodarstvu. Pazljivo reguliranje bančnih poslov, ki so jih izvajali državni organi, in odsotnost inovativnih finančnih instrumentov sta pomagala indijskemu bančnemu sistemu izogniti se težavam, s katerimi so se soočile zahodne banke. Poleg tega je velik del indijskega gospodarstva odvisen od domačih prihrankov, domačih naložb in domačega povpraševanja. Domače varčevanje in naložbe zagotavljajo potrebna sredstva za gospodarsko rast vsaj za kratek čas (po Ašok, 2009, str. 2–3).

Indijsko gospodarstvo se kljub svetovni krizi dobro razvija, še posebej če primerjamo njegov razvoj s številnimi drugimi državami. Pri tem socialna razsežnost programa za boj proti krizi v Indiji temelji na razvoju predvsem domačega povpraševanja in domačega trga (glej Vostokoved.ru, Konferencija 19 oktobra 2009 g., 2009).

Po rezultatih iz leta 2009 in začetka leta 2010 se je BDP Indije povečal za okoli 7 % (v letu 2008 je rast BDP Indije znašala okoli 6 %). Vladni program za spodbujanje gospodarstva je omogočil Indiji ohranjanje hitre gospodarske rasti celo med svetovno krizo. V celoti je bilo od septembra 2008 do začetka leta 2010 za spodbujanje gospodarstva porabljenih 125 milijard dolarjev (glej Finance.ua, Indija peregrevanecja, 2010). Potrebno je poudariti, da je v nasprotju z Rusijo in številnimi drugimi državami denar dobil realni sektor in ni bil porabljen za špekulacije med bankami.

Po mnenju strokovnjakov sprejeti protikrizni ukrepi v Indiji, ki so vključevali znižanje obrestnih mer za posojila v bankah, obvladovanje inflacije in stabilizacijo trga kapitala, dajejo moč gospodarstvu in zagotavljajo njeno stabilnost (po Protopopova, 2010).

#### **4.4 PROTIKRIZNI UKREPI RUSIJE**

Glavni ukrepi boja proti krizi v Rusiji so bili opisani v Programu protikriznih ukrepov Vlade Ruske federacije z dne 19. 3. 2009. V programu je bilo določeno sedem prednostnih protikriznih nalog<sup>24</sup>:

- izpolnitev socialnih obveznosti države do prebivalstva in razvoj človeškega potenciala v polnem obsegu,
- ohranitev in razvoj industrijskih in tehnoloških zmogljivosti za prihodnjo rast,
- revitalizacija domačega povpraševanja po ruskih proizvodih kot podlage za vzpostavitev ponovne gospodarske rasti (prizadevanja za konec krčenja trgov, zmanjšanje odvisnosti od zunanjih dejavnikov, učinkovita uporaba notranjih virov),
- spodbujanje inovacij in prestrukturiranje gospodarstva,
- ustvarjanje ugodnih pogojev za oživitvev gospodarstva s pomočjo izboljšanja ključnih tržnih institutov, odstranjevanje ovir za podjetniško dejavnost,

<sup>24</sup> Po Praviteljstvo Rossijskoj Federaciji, 2009a.

- oblikovanje močnega finančnega sistema kot zanesljive osnove za razvoj nacionalnega gospodarstva,
- zagotovitev makroekonomske stabilnosti, ohranjanje zaupanja ruskih in tujih vlagateljev.

Prav tako je ruska vlada dne 30. 12. 2009 sprejela drugi paket ukrepov za boj proti krizi. Tako kot glavne prednostne naloge posodobljenih in dopolnjenih protikriznih ukrepov Vlade Ruske federacije za leto 2010, so bile izpostavljene<sup>25</sup>:

- podpora socialne stabilnosti in zagotovitev socialne varnosti prebivalstva;
- podpora za oživitev gospodarstva, zagotovitev stabilnosti pozitivne rasti;
- realizacija prednostnih ukrepov za reševanje težav ruskega gospodarstva, izboljšanje institucionalnega okolja, izgradnja novega modela regulacije tudi na finančnih trgih, povečati vlaganje v človeški kapital.

Te prednostne naloge so pomembne za vse ruske regije. Vendar pa ima njihovo izvajanje za različne regije različne posledice. Zvezna podpora je bila namenjena v regije, ki so bile najbolj prizadete zaradi krize. V Rusiji so to bila predvsem gospodarsko zelo in zmerno razvita območja. Regije Ruske federacije z nizko stopnjo gospodarskega razvoja se razlikujejo v počasnejši gospodarski recesiji in celo z gospodarsko rastjo (npr. avtomobilska industrija).

Na splošno pa lahko izpostavim nekaj ukrepov vlade za boj proti krizi. 30. decembra 2009 so bile odobrene Osnovne smernice protikriznih ukrepov Vlade Ruske federacije za leto 2010. Med glavnimi prednostnimi nalogami vlade v letu 2010 so: zagotavljanje socialne varnosti, podpora za oživitev gospodarstva, zagotovitev trajnosti pozitivnih tendenc ter uvedba ukrepov za modernizacijo gospodarstva. Nadaljevanje uresničevanja vladnih protikriznih ukrepov v letu 2010 je narekovano s potrebo po spodbujanju obnove ruskega gospodarstva po krizi 2008–2009 in pospeševanja gospodarske rasti. Več ukrepov za boj vlade proti krizi v letu 2009 je dolgoročne narave in so še prisotni v letu 2010. Obseg sredstev za izvajanje teh dejavnosti je okoli 0,5 % BDP. Poleg tega se še naprej podpirajo sistemsko pomembna podjetja, vendar je za razliko od prakse v letu 2009, ko ni bilo jasnih pravil za razdelitev pomoči podjetjem, izboljšan mehanizem zagotovitve podpore v obliki državnih garancij. Podpora podjetjem se izvaja ob prisotnosti programa strateškega razvoja posameznega podjetja oziroma prejemnika proračunskih sredstev. Prav tako je vlada sprejela nekatere ukrepe za spodbujanje domačega povpraševanja. Povečan je tudi nakup avtobusov in opreme za javni prevoz. Ob vsem tem je potrebno pri zagotovitvi podpore podjetjem iz različnih sektorjev gospodarstva najti ravnotežje med podporo podjetjem in socialno podporo prebivalstvu. Na podlagi analize ukrepov za boj proti krizi lahko sklenem, da je bila do sedaj očitna asimetrija v prid podpori podjetij, poleg tega premalo pozornosti, posvečene podpori prebivalstva, zmanjšuje učinkovitost državnih infuzij. Skupaj je bilo za financiranje ukrepanja v podporo finančnemu in realnemu sektorju gospodarstva (v letih 2008–2009) dano skoraj 80 % vseh finančnih sredstev iz proračunskih in »kvazi proračunskih« virov, in le preostalih 20 % je bilo porabljenih za neposredno podporo prebivalstvu.

Omenila bi še Banko Rusije, ki je skupaj z vlado v letih 2008–2009 izpeljala vrsto ukrepov, namenjenih zmanjševanju negativnih učinkov svetovne finančne krize na ruske banke, v prvi vrsti pa na razširitev njihovih možnosti za pridobitev potrebne likvidnosti in ustvarjanje kreditnih sredstev za gospodarstvo države.

Tako se je ob koncu aprila 2009 Banka Rusije odločila zmanjšati stopnjo refinanciranja s 13 na 12,5 % (Ukaz Banke Rusije z dne 23. 4. 2009, № 2222-U) (glej Centralnij bank

<sup>25</sup> Po Praviteljstvo Rossijskoj Federaciji, 2009b.

Rossijskoj Federaciji, 2009c). Poleg tega je bila stopnja refinanciranja še v maju znižana na 12 % (Ukaz Banke Rusije z dne 13. 5. 2009, № 2230-U) (glej Centralnij bank Rossijskoj Federaciji, 2009d). S tem ukrepom je Banka Rusije želela oživiti kreditni trg v državi, saj ima slednji vpliv na obrestne mere na medbančnem trgu kot tudi na obrestne mere za posojila in depozite kreditnih institucij za podjetja in posameznike. Pri tem Banka Rusije nadaljuje prizadevanja za povečanje dostopnosti instrumentov za refinanciranje kreditnih institucij.

Pomemben korak v smeri krepite vloge bančnega sektorja pri zbiranju sredstev za ohranjanje kreditne aktivnosti bank je postal normativni akt Banke Rusije z dne 16. 10. 2008 № 323-P o zagotovitvi posojil brez zavarovanja ruskim kreditnim organizacijam s strani Banke Rusije oziroma akt o njegovih spremembah in dopolnitvah z dne 23. 3. 2009 (glej Centralnij bank Rossijskoj Federaciji, 2009b).

Še en pomemben ukrep proti krizi je bila širitev Lombardskega seznama<sup>26</sup> Banke Rusije v letih 2008–2009 (glej Trunin, 2009).

Za normalizacijo razmer v finančnem sektorju kot najpomembnejša naloga nastopa povečanje kapitalizacije bančnega sektorja. Kapital tradicionalno igra vlogo »blazine«, saj nadomešča tekoče izgube banke. Brez povečevanja stopnje kapitalizacije kreditnih institucij je nemogoče vzdrževati stalen tempo posojanja ruskemu gospodarstvu in zavarovati sprejeta tveganja, podcenjena s strani bank v obdobju aktivne rasti.

V februarju 2009 je bil sprejet Zvezni zakon z dne 28. 2. 2009, № 28-FZ, o spremembi Zveznega zakona o bankah in bančni dejavnosti, ki med drugim določa, da morajo obstoječe banke doseči zahtevan znesek lastnih sredstev (kapitla) ne manj kot 90 milijonov rubljev do 1. 1. 2010 in 180 milijonov rubljev do 1. 1. 2012 (glej Gosudarstvennaja Duma Federaljnogo Sobranija Rossijskoj Federaciji, 2009). Sprejeti zakonodajni ukrepi, usmerjeni na povečanje velikosti lastniškega kapitala za kreditne institucije, služijo kot spodbuda za prestrukturiranje bank, ki nimajo sredstev za povečanje svojega lastnega kapitala, v obliki združitve in povezovanja, kot tudi umik s trga bančnih storitev kreditnih institucij, ki nimajo razvojnih perspektiv.

Nadaljnje ukrepe za poenostavitev postopkov v zvezi z reorganizacijo predvideva Ukaz Banke Rusije o spremembah in dopolnitvah Uredbe № 109-I o vrstnem redu sprejemanja odločitev s strani banke Rusije o državni registraciji kreditnih institucij in podeljevanju licenc ter Ukaz Banke Rusije o spremembah in dopolnitvah Uredbe № 230-P o reorganizaciji kreditnih institucij v obliki združitve in povezovanja (glej Centralnij bank Rossijskoj Federaciji, 2009e; glej Centralnij bank Rossijskoj Federaciji, 2009a).

Za minimizacijo posledic padca borze na finančne rezultate je Banka Rusije dala kreditnim institucijam pravico do enkratne spremembe načina knjiženja v letu 2008, vključno z možnostjo prenosa vrednostnih papirjev iz trgovskega v naložbeni portfelj (Ukaz Banke Rusije z dne 17. 11. 2008, № 2129-U o prerazvrstitvi vrednostnih papirjev po kategorijah glede na oceno) s ciljem preprečitve nadaljnjih izgub od padca tržne vrednosti vrednostnih papirjev v primeru, če banka namerava imeti vrednostni papir dlje časa (glej Centralnij bank Rossijskoj Federaciji, 2008a).

V sklopu ukrepov za boj proti krizi je Banka Rusije začasno zmanjšala zahteve za rezerve za morebitne izgube iz naslova slabih posojil. Tako je Banka Rusije sprejela Ukaz z dne 23. 12. 2008, № 2156-U, o posebnostih ocene kreditnega tveganja po izdanih posojilih (veljalo do 31. decembra 2009) (glej Centralnij bank Rossijskoj Federaciji, 2008b).

---

<sup>26</sup> To je seznam vrednostnih papirjev, ki jih lahko uporabijo banke kot zastavo za posojila s strani Centralne banke Rusije.



V Rusiji se je vladna regulacija socialno-političnih posledic globalne krize začela izvajati jeseni leta 2008, ko je kriza močno poslabšala razmere v ruskem gospodarstvu. Zamuda, s katero je rusko gospodarstvo občutilo posledice krize in ki je povezana z relativno šibko udeležbo ruskega finančnega sistema v svetovnem finančnem sistemu, je ustvarila v vladi iluzije, da morda kriza Rusije ne bo prizadela in da bo še naprej ostajala »otok stabilnosti«. Te iluzije so povzročile, da je bila vladna regulacija posledic krize prepozna in ne preveč učinkovita. Ne glede na precejšnja finančna sredstva, pridobljena v času visokih cen na vire energije, je bil padec industrijske proizvodnje in padec BDP v Rusiji leta 2009 hitrejši in globlji kot v mnogih razvitih državah in celo državah v razvoju. Zlasti v težkem položaju je bila ruska predelovalna industrija, ki je bila že sicer v težavah. V najslabšem položaju pa so bila, kot sem že omenila, »monomesta«.

Pri tem pa so bili vladni ukrepi usmerjeni predvsem v vlivanje ogromnih finančnih sredstev v bančni sistem kot tudi v socialno podporo nekaterih skupin, zlasti upokojencev. Istočasno so sredstva, ki so jih dobile banke in ki so bila namenjena za financiranje industrijske proizvodnje, bodisi prišla v podjetja z veliko zamudo bodisi sploh niso prišla, vendar so jih banke uporabile za špekulacije na trgu ali pa za prenos denarja v »offshore območja«. Treba pa je opozoriti, da je moč opaziti podobno situacijo v mnogih evropskih državah in ZDA.

Posledično se je socialno-politični položaj v številnih ruskih regijah začel močno slabšati. Vse to kaže na dejstvo, da so bili vlada, regionalne oblasti, ves politični sistem Rusije zelo slabo pripravljeni na krizo in so se težko odzivali na njene posledice. Ogromni prihodki, ki so bili pridobljeni v letih visokih in ultra visokih cen na ogljikovodike, zaenkrat nekako stabilizirajo družbene in politične razmere v državi. Vendar pa se ta sredstva porabljajo neučinkovito, korupcija še naprej narašča in celotna gospodarska in finančna politika ruske vlade kljub razglasitvi usmeritve v modernizacijo še zmeraj ostaja brez perspektive. V veliki meri je to posledica dejstva, da je vladajoča elita Rusije enostransko osredotočena na ZDA in druge zahodne države, vendar pa ne želi sprejeti izkušenj Kitajske, Indije, Južne Koreje, ki zavirajo rast špekulativnega kapitala in preprečujejo izvoz kapitala v tujino. Denarna sredstva se še naprej vlagajo v gospodarstvo ZDA in drugih držav in ne v rusko gospodarstvo.

Kljub obstoju Ministrstva za gospodarski razvoj in drugih ministrstev do dejanskega gospodarskega razvoja v Rusiji ne pride, v najboljšem primeru do gospodarske rasti prihaja zaradi visokih cen virov energije. Zaslediti je mogoče poslabšanje razmer v predelovalni industriji, nova podjetja se skoraj ne gradijo, prihaja do prevelikega izkoriščanja podjetij in tehnologij, ustvarjenih še v času Sovjetske zveze. Razvoj malih in srednje velikih podjetij, vključno z novimi visokotehnološkimi področji, je precej paraliziran. Očitno je, da Rusija potrebuje nujne ukrepe proti krizi, ki niso omejeni le na naslednjo infuzijo denarja v banke, ampak tudi precejšen popravek in spremembo celotne gospodarske in politične usmeritve. Prav tako je jasno, da v sedanjih razmerah ni potrebna enostranska usmerjenost v ZDA in druge zahodne države, temveč je treba upoštevati izkušnje hitro razvijajočih se azijskih držav, zlasti Kitajske, Indije in Južne Koreje. Vendar pa takšne spremembe zahtevajo večje spremembe v delovanju glavnih političnih institucij.

#### **4.5 PROTIKRIZNI UKREPI SLOVENIJE**

Ko se je slovensko gospodarstvo srečalo z vse večjo finančno in gospodarsko krizo, je slovenska vlada začela sprejemati ukrepe za ublažitev njenih posledic. Prvi ukrepi so bili sprejeti konec leta 2008. Prišlo je do nekaterih sprememb v finančnem sistemu in fiskalni politiki. Ti ukrepi so začasni in so v veljavi do konca leta 2010. Usmerjeni so predvsem v

preprečevanje upočasnitve gospodarske rasti in nemoteno delovanje bančnega in finančnega sistema, povečanje likvidnosti bank in podjetij kot tudi v zmanjšanje javne porabe in stroškov proizvodnje ter ohranjanje delovnih mest (glej Vlada Republike Slovenije, 2008). Vlada je ravnala v skladu z evropskim in gospodarskim programom oživitve gospodarstva (European Economic Recovery Programme) z dne 26. 11. 2008.

Na področju fiskalne politike je bil velik poudarek na prestrukturiranju državnih prihodkov s ciljem zmanjšati davčno breme podjetij in državljanov. Zagotovljena je bila tudi brezpogojna vrnitev depozitov prebivalstva v bankah za obdobje do 31. decembra 2010. S ciljem okrepitve ekonomske stabilnosti bank je bil spremenjen in dopolnjen Zakon o javnih financah (Ur. list RS, št. 79/1999, 124/2000, 79/2001, 30/2002, 56/2002-ZJU, 110/2002-ZDT-B, 127/2006-ZJZP, 14/2007-ZSPDPO, 109/2008, 38/2010-ZUKN, v nadaljevanju ZJF), ki omogoča izdajo državnih posojil za izboljšanje likvidnosti in kapitalizacije bank, zavarovalnic in pokojninskih skladov. Decembra 2008 je bil odobren skupni znesek državnih poroštev v obsegu 12 milijard evrov, od katerih je bilo 1,5 milijarde evrov dodeljenih iz tekočih rezerv za dodatno kreditiranje komercialnih bank in Slovenske izvozne in razvojne banke (SID), 1 milijarda evrov je bila namenjena za plačilo posojil, najetih v tujini, 500 milijard evrov pa kot posamezna jamstva podjetjem. 160 milijonov evrov je bilo dodeljenih za dokapitalizacijo SID banke, kapitalizacija katere se je povečala na 300 milijonov evrov (po Vlada Republike Slovenije, 2009, str. 10). Dodatna sredstva v višini 300 milijonov evrov so bila vzeta iz državnega proračuna.

18. decembra 2008 je vlada podala predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o davčnem postopku s ciljem, da se poenostavijo postopki za odmero davka od dohodka pravnih oseb. Ta Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o davčnem postopku (Ur. list RS, št. 110/2009 (1/2010 popr.), v nadaljevanju ZDavP-2B) je začel veljati 30. 12. 2009. Na dan 24. 4. 2009 je bil predstavljen predlog Zakona o spremembah Zakona o dohodnini, ki bistveno znižuje davek na dohodek podjetij in bistveno povišuje olajšavo za investicije in olajšave za raziskave in razvoj. Ti ukrepi morajo pomagati aktivirati uporabljena sredstva v podjetjih in izboljšati njihovo konkurenčnost na svetovnem trgu. Ta Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o dohodnini (Ur. list RS, št. 10/2010, v nadaljevanju ZDoh-2E) je bil sprejet 12. 2. 2010.

60,8 milijona evrov je bilo v letu 2009 namenjenih za izboljšanje razmer na trgu dela (brezposelnost, prekvalifikacija tistih, ki so izgubili delovna mesta), kar je za 144 % več kot v letu 2008 (po Klužer, 2010, str. 85).

V letu 2009 sta bila sprejeta dva intervencijska zakona, namenjena za ohranjanje delovnih mest. To sta Zakon o delnem subvencioniranju polnega delovnega časa (Ur. list RS, št. 5/2009, 40/2009, 57/2009, v nadaljevanju ZDSPDČ) in Zakon o delnem povračilu nadomestila plač (Ur. list RS, št. 42/2009, v nadaljevanju ZDPNP). Prvi je subvencija države delodajalcem v primeru krajšanja delovnega časa, drugi pa ureja delno povračilo izplačanih nadomestil plač zaposlenim na začasnem čakanju na delo.

Februarja 2009 je slovenska vlada sprejela nov paket ukrepov za boj proti krizi, katerega cilj je oživitev kreditne aktivnosti bank in povečanje likvidnosti podjetij v realnem sektorju. Ti ukrepi so bili sprejeti v skladu s priporočili Evropske komisije in vključujejo naslednje dejavnosti.

Banke so dobivale državna jamstva za posojila v višini 1 milijarde evrov, s čimer se je za 20 % povečeval njihov kreditni potencial preko ustreznega povečanja deleža države. Država je dodelila 500 milijonov evrov za pomoč podjetjem pri pridobivanju kreditov v času zmanjšanja likvidnosti finančnega trga, s tem da poroštvo ne sme presegati 50 % celotnega posojila za vsako podjetje (glej Vlada Republike Slovenije, 2009, str. 9). Ta ukrep se bo uporabljal do konca leta 2010. Iz proračuna je bilo namenjenih 20 milijonov

za pomoč malim podjetjem. Predvideno je bilo sodelovanje države pri financiranju strateških projektov za razvoj okolju prijaznih in visoko razvitih industrij, kar omogoča podjetjem, da ohranijo in izboljšajo svoj konkurenčni položaj na globalnem trgu na račun prednostnih naložb v inovacije in razvoj.

Med drugimi ukrepi za izboljšanje položaja podjetij ima visoko pomembnost povečanje davčnih olajšav za vlaganja v opremo in neopredmetena osnovna sredstva. Država s svojimi sredstvi sodeluje pri financiranju usposabljanja in prekvalifikacije delavcev, zaposlenih v podjetjih, brezposelnih in mladih, pri spremembi vrste podjetništva, razvoju samozaposlitve in spodbujanju projektov razvojne proizvodnje. Vlada z začasnimi ukrepi reševanja krize na trgu dela »vključuje ukrepe subvencioniranja krajšega delovnega časa, krepitve programov aktivne politike zaposlovanja in povečuje dostopnost do nadomestil za brezposelnost« (Hribernik, 2010, str. 67). V interesu dolgoročnega razvoja bo izpeljana tako imenovana energetska sanacija objektov v javni lasti in tesno povezanih z državo organizacij (glej Vlada Republike Slovenije, 2010c).

Za omejitve rasti primanjkljaja državnega proračuna do leta 2013 so potrebni prihranki v skupni višini 1,2 milijarde evrov oziroma 400 milijonov evrov letno (Vlada Republike Slovenije, 2010b, str. 9). Da bi zapolnili vrzel v proračunskih prihodkih, so bile povečane trošarine na vire energije, kar po oceni Ministrstva za finance povečuje obseg prihodkov v državno blagajno na 300 milijonov evrov letno (glej Ministrstvo za finance, 2010a, str. 9). Z dvigom trošarin na alkoholne pijače in tobačne izdelke naj bi se pridobil dodaten proračunski prihodek (glej Ministrstvo za finance, 2010b). Za doseg cilja zmanjšanja primanjkljaja državnega proračuna je predvideno zmanjšanje števila zaposlenih v javnem sektorju, razen v Slovenski vojski, Policiji in Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij, s čimer naj bi država v letu 2009 prihranila okrog 100 milijonov evrov (po Slovenska tiskovna agencija, 2010c).

24. februarja 2009 je bil podpisan Dogovor o ukrepih na področju plač v javnem sektorju med vlado in sindikati zaradi spremenjenih makroekonomskih razmer za obdobje 2009–2010. Dogovor je določal, da rast plač v letu 2009 ne sme biti 9,9-odstotna, ampak se bo znižala na 7,1 odstotka, prav tako podjetja niso smela povečati tekočih bonusov za uspešno delo zaposlenih kot tudi ohraniti tekoča nadomestila pri plačilu za blago in storitve ipd. (glej Ministrstvo za javno upravo, 2009)

19. marca 2009 je vlada sprejela predlog Zakona o jamstveni shemi Republike Slovenije, ki sodi v drugi paket protikriznih ukrepov za blaženje finančne in gospodarske krize. »Cilj predlaganega zakona je omogočiti gospodarskim družbam s sedežem v Republiki Sloveniji lažjo pridobitev likvidnih sredstev za financiranje vlaganj v investicije in v obratna sredstva« (Ministrstvo za finance, 2009). Medtem bo kmalu potrebna izvedba prilagoditev in dopolnitev (poleg izvedenih v začetku junija 2009) jamstvenih shem in državnih poroštev, da bi povečali učinkovitost finančnega sistema. Tako bo vlada ustanovila neodvisno Agencijo za upravljanje s kapitalskimi naložbami Republike Slovenije. V predlogu strategije, ki jo bo pripravila Agencija, bodo »vključene smernice za državo kot delničarja ali partnerja kot tudi način doseganja ciljev, določenih v področnih politikah« (Vlada Republike Slovenije, 2010a, str. 46).

Pri tem bi rada še omenila, da slovenski bančni sistem ni doživel velikih pretresov za razliko od nekaterih drugih držav članic evrskega območja. Slovenske banke so se s težavami srečale tudi kasneje od bank v državah z razvitejšim finančnim sistemom. Razlog za to, da slovenske banke niso bile tako hudo izpostavljene naložbam, ki so povezane z drugorazrednimi hipotekarnimi vrednostnimi papirji, je v tem, da niso sodelovale v podobnih špekulacijah. Vendar se je »negotovost v slovenski bančni sistem prinesla s sekundarnimi učinki nižje likvidnosti na mednarodnih finančnih trgih in širjenjem neugodnih gibanj tudi na druge sektorje gospodarstva« (Hafner, 2010, str. 109).

Prav tako je v Slovenski izhodni strategiji 2010–2013 (2010b, str. 12) zapisano, da bodo prihodnji ukrepi usmerjeni v izboljšanje infrastrukture potniškega prometa, v učinkovito rabo energije, zmanjševanje emisij toplogrednih plinov, v posodabljanje prenosnega elektronskega omrežja, v spodbujanje soproizvodnje iz obnovljivih virov energije ipd.

V zvezi z učinkovitostjo protikriznih ukrepov Slovenije lahko rečem, da so precej zgovorne številke makroekonomskih kazalcev, in sicer: padec BDP v letu 2009 je bil rekorden, predvsem če pogledamo še ostale države članice EU in opazimo, da je imela Slovenija enega največjih padcev v EU. Od 27 držav članic EU je bil padec BDP le v štirih državah večji kot v Sloveniji, in sicer v Estoniji, na Finskem, v Latviji in Litvi. Glede na to, da je gospodarska kriza prizadela vse države predvsem preko zmanjšanja zunanjega povpraševanja, lahko logično sklepamo, da bi morala svetovna gospodarska kriza Slovenijo prizadeti sorazmerno ostalim približno velikim in podobno usmerjenim državam. Vendar, kot kažejo podatki, ni tako.

Stopnja brezposelnosti je sicer narasla za približno 2 odstotni točki, vendar pa so zahvaljujoč Zakonu o delnem povračilu nadomestila plače in Zakonu o delnem subvencioniranju polnega delovnega časa v Sloveniji ohranili približno 20 tisoč delovnih mest. Na Zavodu za zaposlovanje RS ugotavljajo, da je »pravočasnost izvajanja obeh zakonov pozitivno vplivala na razmere na trgu dela, saj število brezposelnih oseb še vedno ostaja pod 100 tisoč, Slovenija pa ima eno najnižjih stopenj brezposelnosti v EU« (Slovenska tiskovna agencija, 2010d).

#### **4.6 PRIMERJALNA ANALIZA PROTIKRIZNIH UKREPOV**

Med protikriznimi ukrepi Rusije in ukrepi ZDA so precej velike razlike, predvsem zaradi dejstva, da je Rusija pasivni udeleženec krize, ZDA pa aktivni. Potemtakem strategije za izhod iz krize so in bi morale biti različne.

Podobnosti med politiko boja proti krizi v ZDA in Rusiji je kar nekaj. Po mnenju Mednarodnega denarnega sklada sta obe dve državi med vodilnimi v svetu po intenzivnosti protikriznih ukrepov. Tako ZDA kot tudi Rusija se trudita predvsem za ponovno vzpostavitev likvidnosti v finančnem sektorju, za kar pripravijo ogromne vsote denarja, z namenom da bi rešili banke in druge finančne institucije. Obe državi sta znižali nekatere davke, čeprav je bilo v ZDA to znižanje davkov, ki jih plačajo potrošniki, v Rusiji pa davkov, ki bremenijo proizvajalce. Med skupne značilnosti ukrepov spadajo še ugodna posojila nefinančnim organizacijam, kreditna jamstva, nakup »slabih« sredstev s strani države.

Za razliko od ZDA v Rusiji ni bila izvedena nacionalizacija finančnih institucij in, v nasprotju z ukrepi večine drugih držav, precejšnjih naložb, med drugim tudi v razvoj infrastrukture, čeprav so predlogi za razvoj slednje v vladi bili.

Lahko rečem, da je cilj ameriške protikrizne politike v večji meri zvišanje povpraševanja in ne ponudbe. V Rusiji, po drugi strani, vlada stimulira ponudbo in delo, in to na nenavaden način, in sicer tako, da pomaga podjetjem, ki so najpomembnejša za sistem. Čeprav ruske banke zelo nerade dajejo posojila v času krize, so največja podjetja dobila dostop do posojil iz proračuna in državnih bank. Zdi se, da je bila taka podpora v začetku leta 2009 v nasprotju s povečanjem obrestne mere Banke Rusije oziroma stopnje refinanciranja na 13 %. Ampak to je bil izsiljen ukrep države z nestabilno valuto, saj je velik delež fizičnih in pravnih oseb prenesel svoje prihranke v dolarje in evre, zato je izziv v tem, da bi Rusija preprečila izvoz valute v tujino, za kar se uporablja za imetnike bančnih depozitov privlačna obrestna mera. Pri tem pa zaradi te obrestne politike ne trpijo

velika podjetja (ta se nahajajo na seznamu sistemsko pomembnih podjetij), temveč mala in srednje velika podjetja.

Razlika je tudi v tem, da je leta 2009 preko hčerinskih bank Vnešekonombanke začel delovati program za podporo malim in srednje velikim podjetjem. Ta program obsega 78 subjektov Rusije, v njem pa sodeluje približno 80 regionalnih bank. Načrtovano je bilo, da bo znesek podpore znašal 30 milijard rubljev. Povprečna velikost izdanega posojila je v razponu od 20 do 50 milijonov rubljev (pribl. 662–1.655 milijonov dolarjev) (po Upravljeniu press-službi i informacii Prezidenta Rossii, 2010). Pri tem pa so bili protikrizni ukrepi ameriške vlade za pomoč malim podjetjem v obsegu 730 milijonov dolarjev. Ta pomoč je organizirana preko Small Business Administration (SBA) – posebne agencije, ki je usmerjena v razvoj malih podjetij.

V primerjavi z drugimi državami, predvsem Kitajsko, je ruska vlada precejšnjo pomoč namenila slabemu menedžmentu. Kot sem že enkrat omenila, je šel glavni denar za podporo velikim korporacijam, pri tem pa ni presenetljivo, da so slednje pričakovale, da bodo prišle iz krize zahvaljujoč poznanstvom, namesto da bi dejansko izboljšale poslovanje. Prav tako so bila pomanjkljivo obrazložena pravila oziroma ni bilo jasno, kdo je izpolnjeval pogoje za pridobitev državne pomoči. Če pogledamo kitajske izkušnje v boju proti krizi in jih primerjamo z ruskimi, zasledimo, da je problem ruskega gospodarstva v njegovem »karakterju«. V kritičnem obdobju rusko gospodarstvo ni sposobno sprejeti pomoči s strani domačega povpraševanja. Zakaj? Ker nima malih in srednje velikih podjetij kot osnove za gospodarsko rast. Torej lahko rečem, da je trenutna kriza za Rusijo pomenila resen razlog za pospešitev reform realnega gospodarstva.

V hitro razvijajočih se azijskih državah, predvsem Kitajski in Indiji, posledice krize niso bile tako globoke kot v številnih zahodnih državah. Predvsem to velja za Kitajsko, rast BDP katere je v času krize v letu 2009, kot sem že navedla, znašala 8,7 %. To je bila posledica dejstva, da je kitajska vlada zmogla hitro in učinkovito preklopiti industrijsko proizvodnjo iz izvoza na domači trg. Pri tem je Kitajska še izrinila konkurenco tudi na trgih drugih držav s tehnologijo, ki jo je izposodila od drugih držav, in z izkoriščanjem poceni kitajske delovne sile. V letu 2009 je bila zato Kitajska na prvem mestu v svetu po izvozu, s čimer je prehitela Nemčijo, pri proizvodnji BDP pa je skoraj prehitela Japonsko.

Pri tem je Kitajska aktivno uporabljala vladne ukrepe za blažitev krize, sklicujoč se na enopartijski politični sistem, veliko vlogo države v gospodarstvu pa tudi na disciplinirano birokracijo. Primeri takšne regulacije so lahko na primer: večkratna zaostritev zahtev za banke in druge finančne institucije, usmerjena v preprečevanje pregrevanja gospodarstva, ohranjanje socialne stabilnosti, zagotavljanje ugodnih razmer za naložbe, močan upor vsem poskusom s strani ZDA za apreciacijo kitajske valute. Glavni sklep, ki izhaja iz izkušenj programa za boj proti krizi na Kitajskem, je v tem, da brez zanašanja na realno gospodarstvo ni mogoče zagotoviti zdravega razvoja trga vrednostnih papirjev.

Kar se tiče Indije, je ta zmogla, takoj za Kitajsko, doseči precejšnjo gospodarsko rast in to le z majhnim povečanjem javnega dolga (več kot 30 %). Izvedeno je bilo obsežno infrastrukturno gradbeništvo. Pri njegovem financiranju, tako kot na Kitajskem, v najbolj aktivni meri sodelujejo banke v državni lasti, ki nadzorujejo velik delež kreditnega trga. Bistveno je, da je obrestna mera sprejemljiva za realni sektor in da je v posojilnih paketih precej dolgoročnih posojil.

Z nekaj razlikami v zunanji gospodarski moči obeh držav ju najprej združuje ohranjanje nadomeščanja uvoza kot strateškega cilja. In čeprav je Kitajska prej kot Indija dosegla velik uspeh pri izvajanju svojih precejšnjih prednosti na tujih trgih, te države rastejo predvsem zaradi domačega trga in domačih naložb. Obe državi izhajata iz možnosti formiranja domačega gospodarstva, prav tako pa sta že dolgo časa izvajali

protekcijonizem. In to zaporedje je prineslo očitne koristi, saj je v novem stoletju gospodarska rast v Indiji in na Kitajskem precej večja kot v drugih industrijskih državah.

Za razliko od ZDA v državah EU reguliranje ekonomskih in socialno-političnih posledic globalne krize ni temeljilo na obsežnem tiskanju denarja in nasičenosti finančnega, proizvodnjega in drugih področij z njim. Evropske države so se odločile za pot povezovanja državnega sofinanciranja z optimizacijo strukture velikih družb in celotnega poslovnega okolja.

Na koncu naj še navedem, kje vidim razloge za razlike v protikriznih ukrepih Rusije in ZDA. Obe državi imata podobno aktivno politiko za podporo bank, vendar če pogledamo dalje, vidimo precejšnje razlike v politiki boja proti krizi obeh držav. Tako na primer ameriška administracija podpira povpraševanje večine prebivalstva, ki povzroča največ povpraševanja, medtem ko v Rusiji vlada podpira predvsem velika podjetja. V bistvu je to drugačno vedenje v pogojih krize dveh nacionalnih socialno-ekonomskih modelov – ameriškega modela liberalnega kapitalizma in ruskega modela državnega kapitalizma.

Liberalni kapitalizem temelji na povpraševanju potrošnikov, vendar pa je za ameriški model značilen poseben poudarek strani potrošnikov. Za spodbuditev povpraševanja potrošnikov so v ZDA že zdavnaj presegli nekdanje ravnovesje med privarčevanim in porabljenim, zato ameriški prihranki že četrto stoletje ne zadostujejo za naložbe. Posledično se naložbe vse bolj financirajo iz kapitalskih prilivov iz tujine. To neravnovesje pomaga v ZDA ohranjati višjo gospodarsko rast v primerjavi z EU in Japonsko, vendar se nevarnost vidi v preveliki odvisnosti od pritoka tujega kapitala. Lahko pridemo do sklepa, da se v svoji politiki za boj proti krizi administracija Obame še vedno nagiba v to smer.

Kar se tiče Rusije, je za prejšnje desetletje zanjo značilen model kapitalizma oligarhije, ki se je v tem desetletju spremenil v model državnega kapitalizma. Velika zasebna podjetja, ki so v 90. postala enakovreden partner države, so v 21. stoletju postala njen mlajši partner. Zaradi neustavljivega povečanja vloge države v času krize, se lahko v Rusiji za dolga leta utrdi model državnega kapitalizma.

## 5 ZAKLJUČEK

Globalna finančno-gospodarska kriza na koncu prvega desetletja 21. stoletja je okrepila razprave o vlogi države v gospodarstvu, katere smo lahko opazovali v svetovni znanstveni literaturi zadnjega pol stoletja. Vprašanje o pomembnosti države v gospodarstvu zavzema pomembno mesto v mnogih ekonomskih teorijah, ki se nanašajo na konservativizem, reformizem, keynesijanstvo, neoklasicizem, neoliberalizem, institucionalizem in neoinstitucionalizem. V določenih obdobjih zgodovine so v ospredje prihajale različne smeri teoretične analize, ki so utemeljevale racionalne meje intervencije države v tržno gospodarstvo. Z določeno periodičnostjo so bile te smeri podlaga za prestrukturiranje državne intervencije v gospodarstvo.

V 20. stoletju so ZDA doživele dve globoki revoluciji v državni gospodarski politiki. Prva se nanaša na leta velike depresije in poznejši Rooseveltov New Deal, ki je temeljil na keynesijanski teoriji. Istočasno povečanje inflacije in rast brezposelnosti v drugi polovici leta 1970 sta začela porajati dvome v trditve keynesijanstva, ki so se zdele neizpodbojne po veliki depresiji. Prišlo je do precejšnjega preoblikovanja državne politike, kjer je imel velik vpliv na takratno gospodarsko politiko Milton Friedman.

Proti koncu 20. stoletja so jasne meje med ekonomskimi platformami obeh smeri postale zabrisane. To je naravna tendenca. V pogojih demokracije je politična elita primorana slediti razpoloženju volivcev, pri tem pa ameriški sistem formiranja državne politike omogoča ugotavljanje potrebe, ki podpirajo učinkovitost gospodarstva pa tudi izzive in nevarnosti za gospodarski in socialni razvoj države, s tem da jih je večina globalnega značaja. Vse to je oblikovalo temelj za tretji pogled, »mešano ekonomijo« v državni politiki v času svetovne finančno-gospodarske krize v letih 2008–2009.

Sodobna svetovna kriza se je v različnih državah pokazala v različnih oblikah in z različno stopnjo akutnosti. Epicenter in vir krize so bile ZDA, vendar so zahvaljujoč svojemu posebnemu, zelo ugodnemu gospodarskemu in političnemu položaju imele dovolj prostora za manever, regulacijo gospodarskih razmer in ublažitev socialno-političnih posledic krize. Kljub temu je kriza v ZDA povzročila propad številnih pomembnih bank, delne motnje v finančnem sistemu, stečaje podjetij avtomobilske industrije in številnih drugih industrij. Med socialnimi posledicami krize je seveda treba opozoriti na rast brezposelnosti. V državah Zahodne Evrope se je relativno stabilno družbeno-politično stanje ohranilo v Nemčiji, Franciji in skandinavskih državah. Skandinavski model ima močan sistem socialne zaščite prebivalstva ter udeležbe države v gospodarstvu, strogo regulacijo bank, brezplačno izobraževanje in zdravstvene storitve. Njihov bančni sistem, ki je strogo nadzorovan s strani zakonodaje in državnih nadzornih organov, je seveda utrpel škodo, toda v primerjavi z izgubami ameriških ali britanskih bank je bila ta minimalna. Močna državna socialna blaginja, brezplačno izobraževanje in zdravstvene storitve so služili kot varovalni pas, ki je stabiliziral gospodarstvo in finance. Visoka raven vlaganj v izobraževanje in usposabljanje je zagotovila tudi visoko kakovost delovne sile, kar je omogočilo skandinavskim državam enostavno in hitro prilagajanje na spreminjajoče se gospodarske razmere. Treba je izpostaviti, da je velik javni sektor zavaroval gospodarstvo od nenadnih nihanj in pretresov na trgih.

Dejstvo, da so države, v katerih igra javni sektor pomembno vlogo, utrpeli manjše negativne posledice finančne krize kot države, kjer prevladuje zasebni sektor, potrjuje hipotezo, da je močnejša regulacija finančnih trgov pomagala ublažiti posledice krize. Vendar moram izpostaviti, da javni sektor ne sme biti prevelik, saj zmanjšuje konkurenčno sposobnost nacionalnega gospodarstva.

Vendar večina evropskih držav ni bila neobčutljiva na dogajanje v ZDA, saj je imel finančni sistem Evrope v svojih bilancah večje zneske slabih sredstev, prav tako je bila Evropa kreditno zelo izpostavljena. V Veliki Britaniji, Italiji, Španiji in še posebej Grčiji so bile posledice krize precej hujše. V EU se je stopnja BDP v letu 2009 zmanjšala za 4,1 % in stopnja brezposelnosti je do konca leta 2009 dosegla 10 %, medtem ko se je v ZDA stopnja BDP znižala za 2,4 %, stopnja brezposelnosti pa se je v istem letu povečala na 9,28 %. Tako na podlagi analize gospodarskega stanja v letih 2007–2010 potrjujem tretjo hipotezo, da je bil evropski finančni sistem še bolj izpostavljen posledicam krize kot ZDA.

Kriza je prizadela večino držav po svetu. Tako je na Japonskem v letu 2009 krizo spremljal padec BDP približno za 6 %. Najbolj hude družbeno-politične razmere so v nekaterih vzhodnoevropskih državah (Madžarska, Romunija) in v nekaterih državah nekdanje Sovjetske zveze (Latvija, Litva, Ukrajina). Kriza se je močno dotaknila tudi Rusije, gospodarstvo katere se je zaradi enostranske surovinske usmeritve izkazalo za zelo ranljivo. V zvezi s Kitajsko in nekaterimi državami v jugovzhodni Aziji lahko rečem, da je bil vpliv krize nanje zaradi prožnega in odzivnega centraliziranega sistema državne ureditve minimalen. Tako je rast BDP na Kitajskem v letu 2009 znašala približno 8 %, medtem ko je bila rast BDP v ZDA in večini držav EU negativna ali pa je nihala okrog ničle.

Globalna kriza v letih 2008–2009 je pripeljala do več pomembnih premikov v politiki. V ZDA, kjer se je kriza začela prej kot v drugih državah, je prispevala k porazu neokonservativcev na predsedniških volitvah in volitvah v kongres v novembru 2008. Še prej je v Italiji v začetku leta 2008 desnica pod vodstvom Silvia Berlusconija porazila levico. Hkrati v italijanski družbi še ostajajo družbeno-politične napetosti, ki jih je povzročila kriza. Na Japonskem je prvič po mnogih letih Liberalno-demokratska stranka izgubila parlamentarne volitve proti Demokrski stranki. Kot rezultat krize so se zgodili politični premiki v Latviji in Litvi. Krizni pojavi v gospodarstvu Grčije so vodili do predčasnih parlamentarnih volitev, kjer je zmagala socialistična stranka Pasok. Treba je opozoriti, da politične spremembe in premiki, do katerih je prišlo v mnogih državah, pomenijo ne le preprosto zamenjavo politične oblasti, temveč dajejo možnost uporabiti nove metode državne regulacije gospodarskih razmer in socialno-političnih posledic globalne krize.

Ko govorimo o vplivu globalne krize v letih 2008–2009 in oblikah regulacije v gospodarstvu in družbeno-politični sferi, je treba opozoriti, da je narava te krize zapletena in večplastna: ne gre le za finančno ali gospodarsko krizo, ampak predvsem krizo starega svetovnega reda. Poleg tega je kriza neoliberalnega modela globalizacije v obliki, v kateri je bila izoblikovana ob koncu 20. stoletja. Najpomembnejše značilnosti tega modela so prevladujoča vloga ZDA kot svetovnega gospodarskega, političnega in vojaškega vodje, popolna ločitev finančnega sektorja od področja proizvodnje v gospodarstvu in posledično povezano s tem razpoložljivost velikega števila finančnih sredstev, razširitev institucij liberalne demokracije, ne glede na to, ali obstajajo potrebni pogoji za te institucije itd. Svetovna kriza je pokazala problematičnost in v mnogih pogledih nedoslednost teh sestavnih delov nekdanje neoliberalne paradigme. Obenem večina držav (morda z izjemo Kitajske) ni bila pripravljena na konec prejšnje neoliberalne politike in trenutno nima učinkovite strategije za premagovanje krize. Pravzaprav so ravno s tem pomembnim dejavnikom povezane dolgoročne gospodarske, socialne in politične posledice globalne krize 2008–2009, ki jih bomo čutili še dolgo.

Za boj proti sedanji krizi obstaja dokaj dobro razvit arzenal javnih politik, ki omogoča večjo ali manjšo ublažitev njenega udarca in vplivanje na pot njenega razvoja. Kljub temu je v večini držav kriza pokazala ne toliko odpoved ali pomanjkanje političnega nadzora nad gospodarstvom, kolikor njegovo zamudo, nihanje, nedoslednost ali pomanjkanje ustreznosti sprejetih ukrepov. Na splošno pa to ni glavni vzrok za krizo. Intervencija je bila odločna in njeno učinkovitost je omejeval ne toliko politični neuspeh, kot pomanjkanje



sredstev in finančnega vzvoda v okviru trenutnega gospodarskega mehanizma, predvsem mednarodnega. Poleg tega so bili v krizi sprejeti več ali manj resni poskusi za spremembo tega mehanizma: neposredni, vendar še vedno previden in omejen vdor v lastninsko pravico, široko manevriranje z javnimi financami, ukrepi za okrepitev mednarodne regulacije itd.

Če izhajam iz analize stanja držav po svetu in njihovih protikriznih ukrepov v času finančno-gospodarske krize, potrjujem drugo hipotezo, in sicer, da so države, ki jih je prizadela kriza, povečale svojo vlogo regulatorja v davčni upravi, vzpostavile institute, sprejele številne zakone za ponovno vzpostavitev gospodarske rasti in da so v številnih državah bili sprejeti predpisi o izvajanju paketov ukrepov za stabilizacijo finančnih trgov. Pri tem pa se je odnos vlade in poslovnega sektorja po pravilu gradil kot bolj kompleksna interakcija, kjer prilagodljiva intervencija države ne zanika čistih tržnih mehanizmov, vendar je namenjena podpori in skupaj s tem prilagoditvi in izboljšanju. Sprejeti ukrepi so že po le enem letu po začetku krize omogočili zacelitev svetovne gospodarske konjunktore, kljub temu pa kriza še ni premagana. Zaenkrat še niso odstranjeni temeljni vzroki, to je špekulativna narava svetovnega gospodarstva, šibka in nedosledna mednarodna regulacija itd. Glavni vir za popolno rešitev krize bi lahko postala učinkovita ureditev na globalni in regionalni ravni ter hitrejše vključevanje v proizvodnjo novih znanstvenih in tehnoloških dosežkov. Model zelenega prihodnjega razvoja sveta vključuje omejevanje prekomerne porabe, ekološko nujnost, širjenje energijsko varčne nano-, bio- in informacijske tehnologije ter ustvariti mehanizem za usklajevanje interesov in njihovo ureditev na mednarodni ravni.

Čaka nas iskanje pravega načina za razvoj po krizi in sočasnega posodobljenega prehoda na nov sodoben sistem odnosov v gospodarstvu. Očitno je, da bo to tržno gospodarstvo z velikim javnim sektorjem in vladno regulacijo gospodarske rasti. Vendar pa poskusi, da se vedno in povsod uporablja »ročno protikrizno upravljanje« gospodarstva, niso najboljši. Ni mogoče spremeniti javno-zasebnih partnerstev v zmedeno mešanico takojšnje kratkoročne odločitve o določenih vprašanjih. Metode državne gospodarske regulacije morajo biti zakonodajno opisane, pristojnosti pa jasno opredeljene. Zasebni lastnik in zasebna podjetja na eni strani ter državni uradniki na drugi strani morajo jasno razumeti okvir svojih pristojnosti.

Prav tako je treba navesti, da je neposredna naloga ustvarjalcev gospodarske politike poiskati odgovor na vprašanje, kako dolgo nadaljevati finančne spodbude. Glede na nevarnost ponovne recesije zaradi predčasnega prenehanja stimulacije bi se morala ta še naprej nadaljevati, vsaj dokler ne bodo opazni znaki trajnostnega gospodarskega okrevanja. Znatno izboljšanje na področju zaposlovanja in zmanjševanje razlik med dejansko in potencialno ravno proizvodnje bodo najbrž jasn dokaz, da je nastala potreba po preobratu. Poleg tega bi mehanizem usklajevanja makroekonomskih politik moral zagotoviti, da se bo čas za ustavitev proticiklične politike določil ne le na podlagi razmer v posameznih državah, temveč s potrebo po preprečitvi širjenja »potresov« v svetovnem gospodarstvu in ohranitvi trajnostne rasti.

## LITERATURA

1. ANALITIČESKOE UPRAVLENIE APPARATA GOSUDARSTVENNOJ DUMI (2008) Zarubežnij opit pravovogo regulirovanija organizacii i dejatel'nosti torgovo-promišlennih palat. Moskva, 2008.
2. AVTONOMOV, Vladimir (2006) Metodologičeskie problemi sovremennoj ekonomičeskoj nauki. V: Vestnik Rossijskoj Akademii nauk. Tom 76, № 3. 2006, str. 203-208.
3. BHASKARAN, Manu, GHOSH, Ritwick (2010) Report 3. Impact and Policy Responses: India. Asian Development Bank, Philippines.
4. CENTRALJNIJ BANK ROSSIJSKOJ FEDERACII (2009) Otčet o razvitii bankovskogo sektora i bankovskogo nadzora v 2008 godu. OAO «Tipografija «Novosti», Moskva, 2009.
5. FAITH, Curtis (2008) Putj Čerepah: Iz diletantov v legendarnie trejderi. Mann, Ivanov i Ferber, Moskva, 2008.
6. FERFILA, Bogomil (2007) Javni (vladni) sektor in oblikovanje javnih (vladnih) politik. V: FERFILA, Bogomil (ur.): Ekonomski vidiki javnega sektorja. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2007, str. 26-93.
7. GALBRAITH, John Kenneth (2004) Novoe industrialnoe obščestvo. Izdatel'stvo Tranzitkniga, Moskva, Sankt-Peterburg, 2004.
8. GRINBERG, Ruslan (2008) Orientiri i mehanizmi strukturnoj politiki. V: GRINBERG, Ruslan (ur.): K programme socialjno-ekonomičeskogo razvitija Rossii 2008-2016. Naučnij doklad. Institut ekonomiki RAN, Moskva, 2008, str. 134-143.
9. HAFNER, Marjan (2010) Tveganja za finančni sistem. V: BEDNAŠ, Marijana, HAFNER, Marjan, KAJZER, Alenka (ur.): Ekonomski izzivi 2010. UMAR, Ljubljana, 2010, str. 109-110.
10. HEILBRONER, Robert L. (2008) Filosofi ot mira sego. Velikie ekonomičeskie misliteli: ih žiznj, epoha i idei. 2008. Izdatel'skaja gruppa Attikus. Moskva, 2008.
11. HRIBERNIK, Matevž (2010) Gibanja na trgu dela in protikrizni ukrepi v EU. V: BEDNAŠ, Marijana, HAFNER, Marjan, KAJZER, Alenka (ur.): Ekonomski izzivi 2010. UMAR, Ljubljana, 2010, str. 66-68.
12. JAŠOVIČ, Božo, KOŠAK, Tomaž (2008) Vpliv krize na slovenski bančni sistem. V: Zveza ekonomistov Slovenije (ur.) Konferenca: Globalna finančna kriza in slovensko gospodarstvo. Zbornik referatov. Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 2008.
13. KLUŽER, Franci (2010) Aktivna politika zaposlovanja. V: BEDNAŠ, Marijana, HAFNER, Marjan, KAJZER, Alenka (ur.): Ekonomski izzivi 2010. UMAR, Ljubljana, 2010, str. 84-86.
14. NAGORNAJA, Svetlana (2003) Vi i mir investicij. 3-e izdanie. Sovmestnoe izdanie MMVB I Nju-Jorkskoj fondovoj birži. OOO Studija Veče, 2003.
15. ŠTIBLAR, Franjo (2008) Svetovna kriza in Slovenci: kako jo preživeti? Založba ZRC ZASU, Ljubljana, 2008.
16. THE ECONOMIST (2009) What Japan needs is more bankruptcies, not fewer. 20. 6. 2009.
17. TRUNIN, Pavel (2010) Denežno-kreditnaja politika v period krizisa. V: SINELNIKOV-MURILEV, Sergej (ur.) Rossijskaja ekonomika. Tendencii i perspektivi (vipusk 31). IEPP, Moskva, 2010, str. 54-76.
18. VAČNADZE, Georgij (2009) Delovoj Kitaj. Tom 44. Spravočniki POLPRED. Sovet veteranov MID RF. Moskva, 2009.
19. VESTI (2009) Finansovoe obozrenie. № 1. Moskva, 2009, str. 90.
20. VIDJAPINA, V.I. (1999) Bakalavr ekonomiki: Hrestomatija v 3-h tomah. Tom 1. Moskva, Triada, 1999.
21. WANG, Zhikai (2010) China's strategical change and responses of private firms in the global economic recession. Zhejiang University, Hangzhou.

22. YUEH, Linda (2010) A stronger China. V: Finance & Development. Volume 47, number 2, str. 8-11.
23. ŽURAVLJOVA, G.P. (2001) Ekonomika: učebnik. Jurist, Moskva, 2001.

## VIRI

### Viri z interneta

1. AO «ASTANA-FINANC» (2009) Indijski vektor. Dosegljivo na: <http://www.dknews.kz/article.php?id=3325&archid=90&pn=2> (20. 2. 2009).
2. AŠOK, Sandžanhar (2009) Kazahstan učinkovito upravljaetsja s krizisom likvidnosti i s padenjem mirovih cen na sirje i metalli. Dosegljivo na: [http://www.indembassy.kz/Speeches/speech\\_russian2.pdf](http://www.indembassy.kz/Speeches/speech_russian2.pdf) (2009).
3. BAJMUHAMBETOV, Talgat (2008) Antikrizisnie meri praviteljstv Kazahstana i Kitaja – «kruglij stol» v Pekine. Dosegljivo na: <http://www.zakon.kz/129432-antikrizisnye-mery-pravitelstv.html> (24. 12. 2008).
4. BANERJEE, Abhjit V., COLE, Shawn, DUFLO, Esther (2004) Banking Reform in India. Dosegljivo na: [http://www.brookings.edu/global/ipf/banerjee\\_cole\\_duflo.pdf](http://www.brookings.edu/global/ipf/banerjee_cole_duflo.pdf) (2004).
5. BANKA SLOVENIJE (2008) Poročilo o cenovni stabilnosti. October 2008. Dosegljivo na: <http://www.bsi.si/publikacije-in-raziskave.asp?Mapald=284> (October, 2008).
6. BANKA SLOVENIJE (2010) Poročilo o cenovni stabilnosti. April 2010. Dosegljivo na: <http://www.bsi.si/publikacije-in-raziskave.asp?Mapald=284> (April, 2010).
7. BASAREVA, Vera (2010) Gosudarstvennaja podderžka malogo biznesa: pomošč ili institucionalnaja lovuška? Dosegljivo na: <http://www.hse.ru/data/2010/04/02/1218240974/dbasareva%20L-03.pdf> (6. 4. 2010).
8. BOARD OF GOVERNORS OF THE FEDERAL RESERVE SYSTEM (2009) The Supervisory Capital Assessment Program: Overview of Results. Dosegljivo na: <http://www.federalreserve.gov/newsevents/press/bcreg/bcreg20090507a1.pdf> (7. 5. 2009).
9. BOGOMOLOV, Oleg (2009) Nevidimaja ruka i vlastnaja dlanj. Dosegljivo na: <http://www.lgz.ru/article/7603/> (4. 2. 2009).
10. CENTRALJNIJ BANK ROSSIJSKOJ FEDERACII (2008a) Ukazanie Banka Rossii ot 17.11.2008 № 2129-U »O pereklassifikacii cennih bumag po ocenočnim kategorijam«. Dosegljivo na: <http://www.cbr.ru/analytics/bux/main.asp?Prtid=Other> (28. 11. 2008).
11. CENTRALJNIJ BANK ROSSIJSKOJ FEDERACII (2008b) Ukazanie Banka Rossii ot 23 dekabnja 2008 g. № 2156-U »Ob osobennostjah ocenki kreditnogo riska po vidannim ssudam, ssudnoj i priravnennoj k nej zadolženosti«. Dosegljivo na: [http://www.orioncom.ru/demo\\_bkb/npsndoc2/2156u.htm](http://www.orioncom.ru/demo_bkb/npsndoc2/2156u.htm) (23. 12. 2008).
12. CENTRALJNIJ BANK ROSSIJSKOJ FEDERACII (2009a) Ukazanie Banka Rossii ot 30.12.2008 № 2162-U »O vnesenii izmenenij v Položenie Banka Rossii ot 4 ijunja 2003 goda № 230-P «O reorganizacii kreditnih organizacij v forme slijanija i prisoedinenija»«. Dosegljivo na: [http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts\\_2009.htm](http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts_2009.htm) (9. 2. 2009).
13. CENTRALJNIJ BANK ROSSIJSKOJ FEDERACII (2009b) Ukazanie Banka Rossii ot 23.03.2009 № 2202-U »O vnesenii izmenenij v Položenie Banka Rosii ot 16 oktjabnja 2008 goda № 323-P «O predstavlenii Bankom Rossii rossijskim kreditnim organizacijam kreditov bez obespečenija»«. Dosegljivo na: [http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts\\_2009.htm](http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts_2009.htm) (22. 4. 2009).
14. CENTRALJNIJ BANK ROSSIJSKOJ FEDERACII (2009c) Ukazanie Banka Rossii ot 23.04.2009 № 2222-U »O razmere stavki refinansirovanija Banka Rossii«. Dosegljivo na: [http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts\\_2009.htm](http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts_2009.htm) (29. 4. 2009).
15. CENTRALJNIJ BANK ROSSIJSKOJ FEDERACII (2009d) Ukazanie Banka Rossii ot 13.05.2009 № 2230-U »O razmere stavki refinansirovanija Banka Rossii«.

- Dosegljivo na: [http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts\\_2009.htm](http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts_2009.htm) (20. 5. 2009).
16. CENTRALJNIJ BANK ROSSIJSKOJ FEDERACII (2009e) Ukazanie Banka Rossii ot 14.08.2009 № 2277-U »O vnesenii izmenenij v Instrukciju Banka Rossii ot 14 janvarja 2004 goda № 109-I "O porjadke prinjatija Bankom Rossii rešenija o gosudarstvennoj registraciji kreditnih organizacij I vidače licenzij na osuščestvlenie bankovskoj operacij"«. Dosegljivo na: [http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts\\_2009.htm](http://www.cbr.ru/publ/print.asp?file=Vestnik/vestnik-akts_2009.htm) (14. 10. 2009).
  17. ČAPLIGINA, Marija (2010) Infljacija v KNR v aprele sostavila 2,8% v godovom isčislenii – GSU. Dosegljivo na: <http://dv.rian.ru/economy/20100511/81883859.html> (11. 5. 2010).
  18. CONFEDERATION OF DANISH INDUSTRY (2010) India through the crisis. Dosegljivo na: <http://di.dk/English/News/Pages/Indiahasgotthroughthecrisis.aspx> (7. 6. 2010).
  19. DEPARTMENT FOR BUSINESS INNOVATION & SKILLS (2009) The UK Strategic Investment Fund. Interim Report. Dosegljivo na: <http://www.berr.gov.uk/files/file53157.pdf> (October, 2009).
  20. DEUTSCHE BUNDESBANK (2009). Monthly Report. October 2009. Dosegljivo na: [http://www.bundesbank.de/download/volkswirtschaft/monatsberichte/2009/200910mb\\_en.pdf](http://www.bundesbank.de/download/volkswirtschaft/monatsberichte/2009/200910mb_en.pdf) (October, 2009).
  21. DMITRIEVA, Oljga (2009) Gordon za Baracka. Britanskij premjer privez v SŠA plan spasenija mira. Dosegljivo na: <http://www.rg.ru/2009/03/05/braun-obama.html> (5. 3. 2009).
  22. DURS (2010) Informacija o spremembah in dopolnitvah Zakona o dohodnini. Pojasnilo DURS, št. 4210-31/2010-1. Dosegljivo na: [http://www.durs.gov.si/si/davki\\_predpisi\\_in\\_pojasnila/dohodnina\\_pojasnila/splosno/informacija\\_o\\_spremembah\\_in\\_dopolnitvah\\_zakona\\_o\\_dohodnini/](http://www.durs.gov.si/si/davki_predpisi_in_pojasnila/dohodnina_pojasnila/splosno/informacija_o_spremembah_in_dopolnitvah_zakona_o_dohodnini/) (23. 2. 2010).
  23. ECB (2010a) Euro exchange rates JPY. Dosegljivo na: <http://www.ecb.int/stats/exchange/eurofxref/html/eurofxref-graph-jpy.en.html> (5. 5. 2010).
  24. ECB (2010b) Key ECB interest rates. Dosegljivo na: <http://www.ecb.int/stats/monetary/rates/html/index.en.html> (2. 5. 2010).
  25. EHO MOSKVI (2005) V Norvegii stabilizacionij fond nazivajut pensionnim fondom budućih pokolenij. Dosegljivo na: <http://www.fundshub.ru/?ID=18423> (9. 2. 2005).
  26. EUROPEAN COMMISSION (2009) European Economic Recovery Plan 2010-2013 Public Private Partnerships in Research Activities. Dosegljivo na: <http://ec.europa.eu/research/index.cfm?pg=newsalert&lg=en&year=2009&na=ppp-310309> (13. 7. 2009).
  27. EUROPEAN PARLIAMENT (2009) European Parliament resolution on the G20 Summit in Pittsburgh (B7-0085/2009). Dosegljivo na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+MOTION+B7-2009-0085+0+DOC+WORD+V0//EN> (30. 9. 2009).
  28. EUROSTAT (2010) Eurostatistics. Data for short-term economic analysis. Issue number 05/2010. Dosegljivo na: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY\\_OFFPUB/KS-BJ-10-005/EN/KS-BJ-10-005-EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-BJ-10-005/EN/KS-BJ-10-005-EN.PDF) (20. 5. 2010).
  29. FEDERAL HOUSING ADMINISTRATION (2010) FHA Secure Refinancing Cancelled. Dosegljivo na: [http://www.fha.com/fha\\_article.cfm?id=29](http://www.fha.com/fha_article.cfm?id=29) (29.4.2010).
  30. FEDERALNAJA SLUŽBA GOSUDARSTVENNOJ STATISTIKI (2010) Zanjatostj i bezrobotica v Rossijskoj Federaciji v mae 2010 goda. Dosegljivo na: [http://www.gks.ru/bgd/free/b04\\_03/lssWWW.exe/Stg/d04/129.htm](http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/lssWWW.exe/Stg/d04/129.htm) (Maj, 2010).
  31. FEDJAŠIN, Andrej (2009) Skandinavskij socialism okazalsja siljnee krizisa. Dosegljivo na: <http://www.rian.ru/analytics/20090821/181849583.html> (21. 8. 2009).

32. FINANCE.UA (2010) Indija peregrevaeťcja. Dosegljivo na: <http://news.finance.ua/ru/~1/0/other/2010/02/11/186876> (11. 2. 2010).
33. FINANČNISLOVAR.COM (2010a) Inflacija. Dosegljivo na: <http://www.financnislovar.com/definicije/inflacija.html> (14. 4. 2010).
34. FINANČNISLOVAR.COM (2010b) Recesija. Dosegljivo na: <http://www.financnislovar.com/definicije/recesija.html> (23. 5. 2010).
35. FLYNN, Finbarr, KAWAMOTO, Shingo (2009) Japanese Banks Should cut Their Stock Holdings, Regulator Says. Dosegljivo na: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=a3hRF1RlCBNQ> (9. 8. 2009).
36. GIUDICE, Vincent Del (2009) U.S. Budget Gap Exceeds \$1 Trillion for Fiscal Year (Update3). Dosegljivo na: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aiaDbSX1Ziwg> (13. 7. 2009).
37. GOSUDARSTVENNAJA DUMA FEDERALJNOGO SOBRANIJA ROSSIJSKOJ FEDERACII (2009) Federaljnij zakon 28.02.2009 N 28-FZ O vnesenii izmenenij v Federaljnij zakon »O bankah i bankovskoj dejateljnosti«. Dosegljivo na: [http://zakon.scli.ru/ru/legal\\_texts/act\\_municipal\\_education/printable.php?d\\_id4=2B47F8B5-0F5D-4847-B129-C375308F6076&do4=document&id4=5d4cd944-2c84-481e-91fb-e781ff7550b2](http://zakon.scli.ru/ru/legal_texts/act_municipal_education/printable.php?d_id4=2B47F8B5-0F5D-4847-B129-C375308F6076&do4=document&id4=5d4cd944-2c84-481e-91fb-e781ff7550b2) (2. 3. 2009).
38. HAZBIEV, Aleksej (2009) Ne v svinju korm. V: «Ekspert» No. 9 (648). Dosegljivo na: <http://www.dm-b.ru/1260/> (9. 3. 2009).
39. HOSAKA, Tomoko A. (2009) Cash hadout a waste, many voters say. Most likely to take stimulus pay but few accept LDP's premise. Dosegljivo na: <http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nb20090305a2.html> (5. 3. 2009).
40. IMF (2010) IMF Data Mapper. Dosegljivo na: <http://imf.org/external/datamapper/index.php> (10. 4. 2010).
41. JACOBS, Andrew (2009a) China Fears Tremors as Jobs Vanish From Coast. Dosegljivo na: <http://www.nytimes.com/2009/02/23/world/asia/23migrants.html?scp=1&sq=Andrew%20Jacobs%20china%20february%2023%202009&st=cse> (22. 2. 2009).
42. JACOBS, Andrew (2009b) China keeps wary eye on displaced migrant workers. Dosegljivo na: <http://www.nytimes.com/2009/02/23/world/asia/23iht-migrants.1.20368689.html?scp=2&sq=Andrew%20Jacobs%20china%20february%2023%202009&st=cse> (23. 2. 2009).
43. K2K NEWS (2010) Rost VVP Indii v I kvartale 2010 goda sostavil 8,6%. Dosegljivo na: <http://www.k2kapital.com/news/246155/> (31. 5. 2010).
44. KISTANOV, Valerij (2010) Ekonomika Japonii: siljnjejšij krizis v poslevoennoe vremja. Dosegljivo na: <http://japancenter.livejournal.com/60274.html> (12. 1. 2010).
45. KOMMERSANT (2009) Zolotovaljutnie rezervi RF virosli na \$4,3 mlrd. Dosegljivo na: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1212922> (30. 7. 2009).
46. KOŽUHOVA, Elena (2008) Evropa: rinki vpali v depressiju, sniženie stavok, kažetsja lišj usugubilo situaciju. Dosegljivo na: <http://www.finam.ru/international/imdaily009DB/default.asp> (8. 10. 2008).
47. KRISTOL, William (2008) A Fine Mess. Dosegljivo na: [http://www.nytimes.com/2008/09/22/opinion/22kristol.html?\\_r=1&hp](http://www.nytimes.com/2008/09/22/opinion/22kristol.html?_r=1&hp) (21. 9. 2008).
48. KRJUKOV, Valerij (2006) Ekonomika Sibiri – pokorenje, osvoenie ili razvitie? Dosegljivo na: <http://www.megansk.ru/partanalitics/1164787566> (29. 11. 2006).
49. KRUGMAN, Paul (2008) Cash for Trash. Dosegljivo na: [http://www.nytimes.com/2008/09/22/opinion/22krugman.html?\\_r=1&hp](http://www.nytimes.com/2008/09/22/opinion/22krugman.html?_r=1&hp) (21. 9. 2008).
50. KUDRIN, Aleksej (2009) Mirovoj finansovij krizis i ego vlijanie na Rossiju. Dosegljivo na: <http://www.rb.ru/upload//admins/files/21-09.pdf> (Januar, 2009).
51. LATOV, Jurij, ŠLIKOVA, Oljga, RIŽENKOVA, Nadežda (2010) Ekonomičeskaja neoklassičeskaja teorija. Dosegljivo na:

- [http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye\\_nauki/ekonomika\\_i\\_pravo/EKONOMIC\\_HESKAYA\\_NEOKLASSICHESKAYA\\_TEORIYA.html](http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/ekonomika_i_pravo/EKONOMIC_HESKAYA_NEOKLASSICHESKAYA_TEORIYA.html) (15. 3. 2010).
52. LENTA.RU (2008) FRS snizila bazovuju stavku do 1 procenta. Dosegljivo na: <http://lenta.ru/news/2008/10/29/rate/> (29. 10. 2008).
  53. LENTA.RU (2010) Infljacija v Rossii okazalasj v 6 raz više evropejskoj. Dosegljivo na: <http://lenta.ru/news/2010/01/26/inflation/> (26. 1. 2010).
  54. MARKET OBSERVATION (2010) Impact of financial crisis on India and China. Dosegljivo na: <http://www.marketobservation.com/blogs/index.php/2010/01/17/impact-of-financial-crisis-on-india-and-china?blog=10> (17. 1. 2010).
  55. MARTENSON, Chris (2009) The Shell Game - How the Federal Reserve is Monetizing Debt. Dosegljivo na: <http://www.chrismartenson.com/martensonreport/shell-game-how-federal-reserve-monetizing-debt> (2. 8. 2009).
  56. MASTERS, Coco (2009) Japan to Immigrants: Thanks, But You Can Go Home Now. Dosegljivo na: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1892469,00.html> (20. 4. 2009).
  57. MAYER BROWN (2009) Summary of Government Interventions in Financial Markets: Germany. Dosegljivo na: [http://www.mayerbrown.com/public\\_docs/0220fin\\_Summary\\_Government\\_Interventions\\_Germany.pdf](http://www.mayerbrown.com/public_docs/0220fin_Summary_Government_Interventions_Germany.pdf) (20.3.2009).
  58. MEŽGOSUDARSTVENNIJ STATISTIČESKIJ KOMITET SODRUŽESTVA NEZAVISIMIH GOSUDARSTV (2010) Osnovnie makroekonomičeskie pokazateli stran SNG (janvarj-mart 2010 v % k janvarju-martu 2009). Dosegljivo na: <http://www.cisstat.com/> (2010).
  59. MIHEEV, Vasilij (2009) Kitaj možet ispolzovatj mirovoj finansovij krizis v interesahupočenija svojih pozicij v globalnoj ekonomike. Dosegljivo na: <http://infoshos.ru/ru/?idn=3731> (16. 2. 2009).
  60. MILOV, Grigorij (2009) Rossija ne konkurent. Rossija huže podavljajuščego boljšinstva krupnih ekonomik mira pereživet krizis, a vosstanavlivatsja budet medlennej. Dosegljivo na: <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article.shtml?2009/05/20/196345> (20. 5. 2009).
  61. MINISTERSTVO FINANSOV ROSSIJSKOJ FEDERACII (2010) Sovokupnij objem sredstv fonda. Dosegljivo na: <http://www.minfin.ru/ru/reservefund/statistics/volume/index.php?=&id4=5796> (1. 5. 2010).
  62. MINISTRSTVO ZA FINANCE (2009) Vlada sprejela predlog Zakona o jamstveni shemi Republike Slovenije. Dosegljivo na: [http://www.mf.gov.si/slov/mediji/2009/2009-03-19\\_9.htm](http://www.mf.gov.si/slov/mediji/2009/2009-03-19_9.htm) (19. 3. 2009).
  63. MINISTRSTVO ZA FINANCE (2010a) Informacija o stanju in pregledu dajatev, povezanih s pripravo na ukrepe v zeleni davčni reformi. Dosegljivo na: [http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/sklepi/seje\\_vlade/74\\_seja/74sv18.doc](http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/sklepi/seje_vlade/74_seja/74sv18.doc) (16. 3. 2010).
  64. MINISTRSTVO ZA FINANCE (2010b) Vlada določila besedilo Predloga zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o trošarinah. Dosegljivo na: [http://www.mf.gov.si/slov/mediji/2010/2010-06-10\\_12.htm](http://www.mf.gov.si/slov/mediji/2010/2010-06-10_12.htm) (11. 6. 2010).
  65. MINISTRSTVO ZA JAVNO UPRAVO (2009) Dogovor o ukrepih na področju plač v javnem sektorju med vlado in sindikati zaradi spremenjenih makroekonomskih razmer za obdobje 2009-2010. Dosegljivo na: [http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/mju\\_dokumenti/doc/Dogovor\\_s\\_sindikati-ukrepi\\_place-240209.doc](http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/mju_dokumenti/doc/Dogovor_s_sindikati-ukrepi_place-240209.doc) (24. 2. 2009).
  66. MIROVAJA EKONOMIKA, FINANSI I INVESTICII (2010) Finansovij riнок Japonii. Dosegljivo na: <http://www.globfin.ru/articles/finsyst/japan.htm> (2. 3. 2010).

67. MUHAMETOV, Rafaelj (2008) George Bush podpisal zakonoprojekt protiv recessii v SŠA. Dosegljivo na: <http://www.tatar-inform.ru/news/2008/02/14/97568/> (14. 2. 2008).
68. MULLER, Oliver (2008) Indijskim bankam ne hvataet likvidnosti. Dosegljivo na: <http://www.rbcdaily.ru/2008/10/20/world/386443> (20. 10. 2008).
69. NALBANDJAN, Zurab (2008) Mirovoj arhitektor: U premjera Brauna estj plan spasenija ot krizisa. Dosegljivo na: <http://www.vremya.ru/2008/191/8/214861.html> (15. 10. 2008).
70. NEWSRU.UA (2010) Ekonomika Kitaja virosla počti na 12% po itogam pervogo kvartala 2010 goda. Dosegljivo na: <http://business.export.by/?act=news&mode=view&id=18537> (15. 4. 2010).
71. NEZAVISIMAJA GAZETA (2009) God bez kreditov i investicij. Ob osnovah dlja rosta ekonomiki, sozdannih v 2009 godu. Dosegljivo na: <http://www.investmarket.ru/Reports/show.asp?id=521> (28. 12. 2009).
72. NEZAVISIMIJ FOREKS PORTAL (2008) Bush ne spas rinki SŠA. Dosegljivo na: <http://chasforex.info/news/a-9.html> (16. 9. 2008).
73. NIKOLAEV, Igor, MARČENKO, Tatjana, TITOVA, Marina (2008) Rossija i mir protiv finansovogo krizisa. Dosegljivo na: [http://www.fbk.ru/upload/contents/561/anticrisis\\_world.pdf](http://www.fbk.ru/upload/contents/561/anticrisis_world.pdf) (November, 2008).
74. NOVAK, Jurij (2003) Filozofija prava. Dosegljivo na: [http://pravnica.net/static/\\_u/files/2010/02/fca667a03c1719299a26fca58de91f16.doc](http://pravnica.net/static/_u/files/2010/02/fca667a03c1719299a26fca58de91f16.doc) (7. 12. 2003).
75. OECD (2009) Policy Brief. Ekonomski Pregled - Slovenija 2009. Dosegljivo na: [http://www.svrez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/OECD/OECD\\_Economic\\_Survey\\_2009\\_Policy\\_Brief\\_in\\_Slovenian.pdf](http://www.svrez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/OECD/OECD_Economic_Survey_2009_Policy_Brief_in_Slovenian.pdf) (Jilij, 2009).
76. ORLOV, Arkadij (2008) Dlja podderžki ekonomiki SŠA nužni ecshe \$150 mlrd – spiker kongressa. Dosegljivo na: [http://rian.ru/crisis\\_news/20081009/152826184.html](http://rian.ru/crisis_news/20081009/152826184.html) (9. 10. 2008).
77. POREDOŠ, Robi (2009) Propad banke Lehman Brothers poglobil krizo in pospešil njeno reševanje. Dosegljivo na: <http://kr-og.sta.si/2009/09/propad-banke-lehman-brothers-poglobil-krizo-in-pospesil-njeno-resevanje/> (15. 9. 2009).
78. POSEN, Adam S. (2009) Temporary Nationalization Is Needed to Save the US Banking sistem. Dosegljivo na: <http://www.iie.com/publications/opeds/oped.cfm?ResearchID=1129> (23. 2. 2009).
79. PRAVITELJSTVO ROSSIJSKOJ FEDERACII (2009a) Programma antikrizisnih mer Praviteljstva Rossijskoj Federaciji na 2009 god. Dosegljivo na: <http://premier.gov.ru/anticrisis/1.html> (19. 6. 2009).
80. PRAVITELJSTVO ROSSIJSKOJ FEDERACII (2009b) Osnovnie napravljenija antikrizisnih dejstvij Praviteljstva Rossijskoj Federaciji na 2010 god. Dosegljivo na: <http://premier.gov.ru/anticrisis/3.html> (30. 12. 2009).
81. PRIMAKOV, Evgenij (2010) Rossija pered vikorom. Evgenij Primakov: Prežde vsego nam nado ponjatj, čto možet pomešatj nam sozdatj novuju ekonomiku. Dosegljivo na: <http://www.rg.ru/2010/01/14/primakov.html> (14. 1. 2010).
82. PRIME-TASS (2010a) Optovie ceni v Japonii v 2009 g. upali do rekordnogo urovnja -5,3%. Dosegljivo na: <http://www.prime-tass.ru/news/0/%7BB30DC91D-CB2A-46D4-8DE4-CBC9F7A7E28C%7D.uif> (14. 1. 2010a).
83. PRIME-TASS (2010b) Gibrid Toyota Prius 13-j mesjac podrjad lidiruet po prodažam v Japonii. Dosegljivo na: <http://www.prime-tass.ru/news/0/{59CB0612-D029-4F2B-893A-5B52454E8A08}.uif> (6. 7. 2010b).
84. PRIVALOVA, Marija (2010) Kitaj: šansi vijti iz krizisa ranjše drugih ostajutsja visokimi. Dosegljivo na: <http://www.finam.ru/analysis/forecasts00EEC/default.asp> (11. 9. 2009).
85. PROTOPOPOVA, Elena (2010) Krizis projdet bez potrjasenij. Dosegljivo na: [http://www.ekhoplanet.ru/crisis\\_902\\_4986](http://www.ekhoplanet.ru/crisis_902_4986) (7. 4. 2010).



86. RASTELLO, Sandrine, BENEDETTI-VALENTINI, Fabio (2008) BNP, SocGen, Credit Agricole Gain as France Invests. Dosegljivo na: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&refer=home&sid=anDhC PcDTK4E> (21. 10. 2008).
87. RBK-UKRAINA (2010) VVP KNR v I kvartale 2010 g. viros na 11,9%. Dosegljivo na: [http://www.rbc.ua/rus/newsline/show/vvp\\_knr\\_v\\_i\\_kvartale\\_2010\\_g\\_vyros\\_na\\_11\\_9\\_15042010](http://www.rbc.ua/rus/newsline/show/vvp_knr_v_i_kvartale_2010_g_vyros_na_11_9_15042010) (15. 4. 2010).
88. REALESTATE.RU (2008) Praviteljstvo SŠA vzjalo ipoteku pod svoj kontrolj. Dosegljivo na: <http://realestate.ru/new.aspx?id=10626> (8. 9. 2008).
89. REDAKCIJA OKO PLANETI (2009) Medvedev: rublj dolžen statj udobnoj i nadežnoj valjutoj. Dosegljivo na: <http://oko-planet.su/finances/financesnews/12098-medvedev-rubl-dolzhen-stat-udobnoj-i-nadezhnoj.html> (5. 6. 2009).
90. REJTINGOVOE AGENSTVO BANKOVSKOE DELO (2008) Obzor sostojanija bankovskogo sektora Rossii v mae 2008 g. Dosegljivo na: <http://www.bankdelo.ru/articles/obzor.pdf> (1. 7. 2008).
91. ROSBIZNESKONSALTING (2008) Minfin SŠA videlil dopolnitelnie mlrd dlja podderžki bankov. Dosegljivo na: <http://top.rbc.ru/economics/18/11/2008/261373.shtml> (18. 11. 2008).
92. ROSINVEST.COM (2009) Ekonomika Japonii k koncu goda stala menea podveržena riskam, čem v načale vesni – glava centrobanka. Dosegljivo na: <http://www.rosinvest.com/news/615741/> (5. 11. 2009).
93. RUSSIAN.NEWS.CN (2010) V mae vnešnetorgovij oborot KNR viros na 48,4 procenta. Dosegljivo na: [http://russian.news.cn/economic/2010-06/10/c\\_13343343.htm](http://russian.news.cn/economic/2010-06/10/c_13343343.htm) (10. 6. 2010).
94. RUSSKAJA REKLAMA (2008) Spasenie ili otsročka? Dosegljivo na: <http://news.rusrek.com/ru/usa/rynok-nedvizhimosti/4385-spasenie-ili-otsrochka.html> (26. 3. 2008).
95. SAEKI, Yuzo, SANO, Hideyuki, MAEDA, Risa (2009) Factbox-Japan unveils new economic stimulus of 15,4 trln yen. Dosegljivo na: <http://www.reuters.com/article/idUST26081720090410> (10. 4. 2009).
96. SERGEEV, Mihail (2009a) Za krizis otvetjat gubernatori. V svoih antikrizisnih programmah regionii povtorjajut ošibki Centra. Dosegljivo na: <http://www.fbk.ru/media/media/171658/> (20. 5. 2009).
97. SERGEEV, Mihail (2009b) Tretju volnu krizisa podnimaet rastuschaja bezrabotica. Proizvodstvo v promišlennih regionah Rossii upalo boljše, čem na četvertj. Dosegljivo na: <http://www.neftgaz.ru/anticrisis/view/392> (14. 9. 2009).
98. SLOVENSKA TISKOVNA AGENCIJA (2010a) Šibki monsuni oklestili indijsko gospodarstvo. Dosegljivo na: <http://kr-og.sta.si/2010/02/sibki-monsuni-oklestili-indijsko-gospodarstvo/> (26. 2. 2010).
99. SLOVENSKA TISKOVNA AGENCIJA (2010b) Japonski izvoz se je povečal za 40 odstotkov. Dosegljivo na: <http://kr-og.sta.si/2010/05/japonski-izvoz-se-je-aprila-povecal-za-40-odstotkov/> (27. 5. 2010).
100. SLOVENSKA TISKOVNA AGENCIJA (2010c) Zmanjšanje števila zaposlenih v javnem sektorju. Dosegljivo na: <http://kr-og.sta.si/zmanjsanje-stevila-zaposlenih-v-javnem-sektorju/> (20. 6. 2010).
101. SLOVENSKA TISKOVNA AGENCIJA (2010d) Protikrizni ukrepi so prihranili 20 tisoč delovnih mest. Dosegljivo na: <http://www.finance.si/283238/Protikrizni-ukrepi-so-prihranili-20-tiso%E8-delovnih-mest> (24. 6. 2010).
102. STATISTIČNI URAD REPUBLIKE SLOVENIJE (2007) Indeksi cen življenjskih potrebščin, Slovenija, december 2007. Dosegljivo na: [http://www.stat.si/novica\\_prikazi.aspx?id=1371](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1371) (28. 12. 2007).

103. STATISTIČNI URAD REPUBLIKE SLOVENIJE (2008) Indeksi cen življenjskih potrebščin, Slovenija, december 2008. Dosegljivo na: [http://www.stat.si/novica\\_prikazi.aspx?id=2098](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2098) (30. 12. 2008).
104. STATISTIČNI URAD REPUBLIKE SLOVENIJE (2009) Indeksi cen življenjskih potrebščin, Slovenija, november 2009. Dosegljivo na: [http://www.stat.si/novica\\_prikazi.aspx?id=2799](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2799) (30. 11. 2009).
105. STATISTIČNI URAD REPUBLIKE SLOVENIJE (2010) Aktivno prebivalstvo, Slovenija, april 2010 - končni podatki. Dosegljivo na: [http://www.stat.si/novica\\_prikazi.aspx?id=3212](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3212) (16. 6. 2010).
106. STATISTICS BUREAU, DIRECTOR-GENERAL FOR POLICY PLANNING (STATISTICAL STANDARDS) AND STATISTICAL RESEARCH AND TRAINING INSTITUTE (2010). Japan Monthly Statistics, 16 June, 2010. Dosegljivo na: <http://www.stat.go.jp/english/data/getujidb/index.htm> (16. 6. 2010).
107. STIGLITZ, Joseph Eugene (2009) How to Fail to Recover. Dosegljivo na: <http://www.project-syndicate.org/commentary/stiglitz110/English> (6. 3. 2009).
108. TAKAFUMI, Sato (2008) FSA Action in Response to Global Market Turmoil. Preparing for the Post-Subprime World of Finance. Dosegljivo na: <http://www.fsa.go.jp/en/announce/state/20080911-2.html> (11. 9. 2008).
109. TAKASHI Nakamichi (2010) Eksport iz Japonii v aprele +40,4% g/g, prognoz +40,5% g/g. Dosegljivo na: <http://www.fxteam.ru/forex/dow-jones-news/25903.html> (27. 5. 2010).
110. TARASENKO, Pavel (2009). Nacionalizacija vo spasenie. Dosegljivo na: <http://www.rbcdaily.ru/2009/10/20/world/437227> (20.10.2009).
111. THE ST. PETERSBURG INTERNATIONAL ECONOMIC FORUM (2009) Anti-crisis programs: scale and limits of government intervention in the context of market economy. Dosegljivo na: [http://www.forumspb.com/upload/summary/summary\\_14\\_en.pdf](http://www.forumspb.com/upload/summary/summary_14_en.pdf) (5. 6. 2009).
112. THE STRAITS TIMES (2009) Old car trade-in stimulus plan. Dosegljivo na: [http://www.straitstimes.com/Breaking%2BNews/Money/Story/STIStory\\_360997.html](http://www.straitstimes.com/Breaking%2BNews/Money/Story/STIStory_360997.html) (8. 4. 2009).
113. THE WALL STREET JOURNAL (2010) Japan's Exports Jump 40% in April; Trade Surplus Swells. Dosegljivo na: <http://online.wsj.com/article/BT-CO-20100526-717041.html> (26. 5. 2010).
114. THE WHITE HOUSE (2009a) Reforms for American homeowners and consumers. President Obama Signs the Helping Families Save Their Homes Act and the Fraud Enforcement and Recovery Act. Dosegljivo na: [http://www.whitehouse.gov/the\\_press\\_office/reforms-for-american-homeowners-and-consumers-president-obama-signs-the-helping-families-save-their-homes-act-and-the-fraud-enforcement-and-recovery-act/](http://www.whitehouse.gov/the_press_office/reforms-for-american-homeowners-and-consumers-president-obama-signs-the-helping-families-save-their-homes-act-and-the-fraud-enforcement-and-recovery-act/) (20. 5. 2009).
115. THE WHITE HOUSE (2009b) Fact sheet: Reforms to Protect American Credit Card Holders. President Obama signs Credit Card Accountability, Responsibility, and Disclosure Act. Dosegljivo na: [http://www.whitehouse.gov/the\\_press\\_office/Fact-Sheet-Reforms-to-Protect-American-Credit-Card-Holders/](http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Fact-Sheet-Reforms-to-Protect-American-Credit-Card-Holders/) (22. 5. 2009).
116. TORGOVOE PREDSTAVITELJSTVO ROSSIJSKOJ FEDERACII V RESPUBLIKE INDII (2010) Obzor razvitija ekonomiki Indii v 2008-09 fin. godu. Dosegljivo na: [http://www.rustrade.in/rus\\_pages/rus\\_Info\\_Econ.htm](http://www.rustrade.in/rus_pages/rus_Info_Econ.htm) (14. 7. 2010).
117. TRUNIN, Pavel (2009) Rasširen lombardnij spisok Banka Rossii. Dosegljivo na: <http://www.iet.ru/ru/kommentarii/rasshiren-lombardnyi-spisok-banka-rossii.html> (9. 2. 2009).
118. UMAR (2010) Pomladanska napoved gospodarskih gibanj 2010. Dosegljivo na: [http://www.umar.gov.si/fileadmin/user\\_upload/publikacije/analiza/spoml2010/PNG\\_G\\_2010\\_01.pdf](http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/analiza/spoml2010/PNG_G_2010_01.pdf) (2. 4. 2010).

119. UNITED STATES DEPARTMENT OF THE TREASURY (2007) Secretary Paulson Prepared Remarks Before the Housing Town Hall Meeting in Kansas City. Dosegljivo na: <http://www.treasury.gov/press/releases/hp742.htm> (18. 12. 2007).
120. UPRAVLLENIE PRESS-SLUŽBI I INFORMACII PREZIDENTA ROSSII (2010) Vstreča s predsedatelem Vnešekonombanka Vladimirom Dmitrievim. Dosegljivo na: <http://news.kremlin.ru/news/6805> (6. 2. 2010).
121. UTKIN, Anatolij (2009) Posle amerikanskej gegemonii. Dosegljivo na: [http://www.perspektivy.info/oykumena/amerika/posle\\_amerikanskoij\\_gegemonii\\_2009-5-8-15-46.htm](http://www.perspektivy.info/oykumena/amerika/posle_amerikanskoij_gegemonii_2009-5-8-15-46.htm) (20. 5. 2009).
122. VAJDIĆ, Karlo (2009) ECB spašava banke sa 442 milijarde eura likvidnosti. Dosegljivo na: <http://www.poslovni.hr/vijesti/ecb-spasava-banke-sa-442-milijarde-eura-likvidnosti-119789.aspx?id=119789> (26.6.2009).
123. VASHISHT, Pankaj, SRIPARNA, Pathak (2009) The Global Economic Crisis and India: An Analysis (ARI). Dosegljivo na: [http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/riecano\\_eng/Content?WCM\\_GLOBAL\\_CONTEXT=/elcano/elcano\\_in/zonas\\_in/ari129-2009](http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/riecano_eng/Content?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari129-2009) (10. 9. 2009).
124. VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE (2008) Ukrepi države za blažitev posledic finančne krize. Ljubljana. Dosegljivo na: [http://www.mf.gov.si/slov/mediji/2008/2008-12-22\\_Ukrepi.pdf](http://www.mf.gov.si/slov/mediji/2008/2008-12-22_Ukrepi.pdf) (18. 12. 2008).
125. VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE (2009) Drugi paket protikriznih ukrepov. Dosegljivo na: <http://sindikatsmbrknss.si/wp-content/uploads/2009/02/vlada-rs-drugi-paket-protikriznih-ukrepov-1922009.pdf> (19. 2. 2009).
126. VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE (2010a) Program stabilnosti. Dopolnitev 2009. Ljubljana. Dosegljivo na: [http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/Protikrizni\\_ukrepi/izhod\\_iz\\_krize/Program\\_stabilnosti\\_2009.pdf](http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/Protikrizni_ukrepi/izhod_iz_krize/Program_stabilnosti_2009.pdf) (Januar, 2010).
127. VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE (2010b) Slovenska izhodna strategija 2010-2013. Dosegljivo na: [http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/Protikrizni\\_ukrepi/izhod\\_iz\\_krize/IZHODNA\\_STRATEGIJA.pdf](http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/Protikrizni_ukrepi/izhod_iz_krize/IZHODNA_STRATEGIJA.pdf) (4. 2. 2010).
128. VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE (2010c) Ukrepi, namenjeni javnemu sektorju. Dosegljivo na: [http://www.vlada.si/si/teme\\_in\\_projekti/aktivno\\_proti\\_financni\\_in\\_gospodarski\\_krizi/ukrepi\\_namenjeni\\_javnemu\\_sektorju/](http://www.vlada.si/si/teme_in_projekti/aktivno_proti_financni_in_gospodarski_krizi/ukrepi_namenjeni_javnemu_sektorju/) (12. 2. 2010).
129. VOSTOKOVED.RU (2009) Konferencija 19 oktjabrja 2009 g. Vlijanje globaljnogo finansovo-ekologičeskogo krizisa na sistemu međunarodnih otnošenij Vostok-Zapad. Dosegljivo na: <http://www.vostokoved.ru/conf/76-conf19oct2009.html> (19. 10. 2009).
130. WOLF, Martin (2009) Sravniteljnaja politologija: Počemu Amerika ne Rossija. Dosegljivo na: <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article/2009/04/21/192162> (21. 4. 2009).
131. WORSLEY, Ken (2007) Let the regional banks fail, it's Takenaka's fault anyway. Dosegljivo na: <http://www.japaneconomynews.com/2007/10/29/fsa-let-the-regional-banks-fail-its-takenakas-fault-anyway/> (29. 10. 2007).
132. ZINGALES, Luigi (2008) Why Paulson is wrong. Dosegljivo na: <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/1670> (21. 9. 2008).

#### Predpisi

1. American Recovery and Reinvestment Act of 2009. Pub. L. 111-5. February 17, 2009. Dosegljivo na: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-111publ5/content-detail.html> (2009).
2. The Housing and Economic Recovery Act of 2008. Pub. L. 110-289. July 30, 2008. Dosegljivo na: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ289/content-detail.html> (2008).

3. Secure Rural Schools and Community Self-Determination Act of 2000. Pub. L. 110-343. October 3, 2008. Dosegljivo na: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ343/content-detail.html> (2008).
4. Zakon o delnem povračilu nadomestila plač. Ur. list RS, št. 42/2009.
5. Zakon o delnem subvencioniranju polnega delovnega časa. Ur. list RS, št. 5/2009, 40/2009, 57/2009.
6. Zakon o javnih financah. Ur. list RS, št. 79/1999, 124/2000, 79/2001, 30/2002, 56/2002-ZJU, 110/2002-ZDT-B, 127/2006-ZJZP, 14/2007-ZSPDPO, 109/2008, 38/2010-ZUKN.
7. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o davčnem postopku. Ur. list RS, št. 110/2009 (1/2010 popr.).
8. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o dohodnini. Ur. list RS, št. 10/2010.

#### Ostali (anonimni) viri

1. (BBS, 2010) Bilten Banke Slovenije. Letnik XIX št. 5 (2010) Banka Slovenije, Ljubljana.
2. (EP, 2009) Ekonomski pregledi: Slovenija 2009 (2009) OECD, Ljubljana.
3. (ES, 2009) Economic Surveys: France. Volume 2009/5 (2009) OECD, Paris.
4. (PSPS, 2010) Pomembnejši statistični podatki o Sloveniji. Letnik V, št. 5 (2010) Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.

## PRILOGE

Priloga 1: Letne stopnje realne rasti BDP v letih 2007–2009 za izbrane države (v %)

Država \ Leto	2007	2008	2009
EU (27 držav)	3,10	0,90	-4,10
Evro območje (16 držav)	2,80	0,60	-4,10
Avstrija	3,50	2,00	-3,60
Belgija	2,80	0,80	-3,00
Bolgarija	6,20	6,00	-5,00
Češka	6,10	2,50	-4,30
Ciper	5,10	3,60	-1,70
Danska	1,70	-0,90	-5,10
Estonija	7,20	-3,60	-14,10
Finska	4,90	1,20	-7,80
Francija	2,30	0,30	-2,20
Grčija	4,50	2,00	-2,00
Irska	6,00	-3,00	-7,10
Italija	1,50	-1,30	-5,00
Latvija	10,00	-4,60	-18,00
Litva	9,80	2,80	-15,00
Luksemburg	6,50	0,00	-4,20
Madžarska	1,00	0,60	-6,30
Malta	3,80	2,10	-1,90
Nemčija	2,50	1,20	-5,00
Nizozemska	3,60	2,00	-4,00
Poljska	6,80	5,00	1,70
Portugalska	1,90	0,00	-2,70
Romunija	6,30	7,30	-7,10
Slovaška	10,60	6,20	-4,70
Slovenija	6,80	3,50	-7,30
Španija	3,60	0,90	-3,60
Švedska	2,60	-0,20	-4,40
Združeno kraljestvo	2,60	0,50	-4,90
Indija	9,40	7,30	5,70
Japonska	2,40	-1,20	-5,20
Kitajska	13,00	9,60	8,70
Norveška	2,70	1,80	-1,50
Rusija	8,10	5,60	-7,90
ZDA	2,10	0,40	-2,40

Vir: IMF, 2010.

**Priloga 2: Letne stopnje inflacije v letih 2007–2009 za izbrane države (v %)**

<b>Država \ Leto</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
EU (27 držav)	3,03	2,62	1,20
Evro območje (16 držav)	3,07	1,60	0,90
Avstrija	3,48	1,47	1,08
Belgija	3,11	2,71	0,07
Bolgarija	11,58	7,19	1,64
Češka	5,47	3,61	0,98
Ciper	3,74	1,82	1,57
Danska	2,13	2,92	1,24
Estonija	9,57	6,98	-1,71
Finska	1,93	3,39	1,80
Francija	1,61	3,16	0,10
Grčija	3,86	3,06	1,96
Irska	3,18	1,31	-2,58
Italija	2,81	2,35	0,95
Latvija	14,03	10,40	-1,37
Litva	8,20	8,46	1,17
Luksemburg	3,36	1,09	2,51
Madžarska	7,40	3,50	5,60
Malta	3,05	4,98	-0,43
Nemčija	3,12	1,13	0,84
Nizozemska	1,58	2,21	0,97
Poljska	4,00	3,30	3,50
Portugalska	2,43	2,65	-0,90
Romunija	6,57	6,30	4,70
Slovaška	2,34	3,43	0,01
Slovenija	5,64	2,10	1,60
Španija	4,29	1,46	0,87
Švedska	2,52	2,14	3,10
Združeno kraljestvo	2,03	3,88	2,10
Belorusija	12,07	13,30	10,10
Indija	5,50	9,70	15,00
Japonska	0,70	0,40	-1,68
Kitajska	6,63	2,50	0,70
Norveška	2,80	2,10	2,00
Rusija	11,90	13,30	8,80
Ukrajina	16,55	22,34	12,33
ZDA	4,09	0,70	1,97

Vir: IMF, 2010.

Priloga 3: Letne stopnje brezposelnosti za izbrane države v letih 2007–2009 (v %)

Država \ Leto	2007	2008	2009
Avstrija	7,50	7,00	7,98
Belgija	7,50	7,00	7,98
Bolgarija	6,90	5,60	6,90
Češka	5,32	4,39	6,70
Ciper	4,00	3,60	5,30
Danska	2,65	1,73	3,28
Estonija	4,70	5,50	13,80
Finska	6,84	6,36	8,25
Francija	8,33	7,88	9,39
Grčija	8,30	7,65	9,40
Irska	4,53	6,12	11,83
Italija	6,15	6,78	7,75
Latvija	6,00	7,50	17,20
Litva	4,30	5,80	13,70
Luksemburg	4,40	4,40	7,02
Madžarska	7,40	7,80	10,00
Malta	6,43	5,80	7,10
Nemčija	8,33	7,24	7,44
Nizozemska	3,19	2,75	3,52
Poljska	9,70	7,20	8,20
Portugalska	8,00	7,60	9,46
Romunija	4,30	4,00	6,30
Slovaška	11,03	9,58	12,05
Slovenija	4,86	4,40	6,20
Španija	8,26	11,33	18,01
Švedska	6,12	6,17	8,50
Združeno kraljestvo	5,40	5,55	7,46
Belorusija	1,10	1,00	0,90
Japonska	3,85	3,99	5,08
Kitajska	4,00	4,20	4,30
Norveška	2,50	2,50	3,20
Rusija	6,10	6,20	8,40
Ukrajina	6,70	6,40	8,80
ZDA	4,61	5,82	9,28

Vir: IMF, 2010.

**Priloga 4: Letni uvoz blaga za izbrane države v letih 2007–2009 (v mrd. dolarjev)**

<b>Država \ Leto</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
EU (27 držav)	5 488,70	6 134,70	4 611,60
Evro območje (16 držav)	4 082,60	4 595,60	3 490,80
Avstrija	162,80	183,20	142,80
Belgija	411,10	463,60	350,50
Bolgarija	30,10	37,00	23,30
Češka	117,80	140,90	103,90
Ciper	8,70	10,80	7,90
Danska	97,20	109,10	82,10
Estonija	15,10	16,00	10,20
Finska	81,60	91,20	60,40
Francija	618,70	711,20	557,50
Grčija	76,20	89,20	59,50
Irska	83,80	83,50	62,20
Italija	511,10	558,60	408,70
Latvija	15,20	15,80	9,10
Litva	24,40	31,10	18,30
Luksemburg	27,50	31,40	24,20
Madžarska	94,20	107,30	76,90
Malta	4,90	5,00	3,80
Nemčija	1 053,80	1 178,00	934,60
Nizozemska	492,00	577,40	443,80
Poljska	165,20	206,30	145,80
Portugalska	78,10	89,40	69,60
Romunija	69,60	83,00	54,30
Slovaška	54,00	70,80	55,10
Slovenija	29,50	34,00	23,80
Španija	388,80	418,30	286,40
Švedska	153,10	166,40	119,20
Združeno kraljestvo	624,20	626,20	477,70
Belorusija	28,00	39,50	28,60
Indija	228,70	320,80	249,60
Japonska	620,90	762,70	549,50
Kitajska	956,30	1 131,60	1 004,20
Norveška	80,00	89,30	68,80
Rusija	245,80	321,20	211,00
Ukrajina	60,60	85,50	45,40
ZDA	1 957,00	2 103,60	1 558,10

Vir: IMF, 2010.



**Priloga 5: Letni izvoz blaga za izbrane države v letih 2007–2009 (v mrd. dolarjev)**

<b>Država \ Leto</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
EU (27 držav)	5 425,20	6 005,90	4 671,00
Evro območje (16 držav)	4 263,30	4 717,20	3 680,80
Avstrija	163,40	180,20	137,00
Belgija	430,40	469,10	368,40
Bolgarija	18,60	22,50	16,50
Češka	122,20	144,80	111,80
Ciper	1,30	1,70	1,30
Danska	101,50	114,80	91,90
Estonija	11,00	12,40	9,10
Finska	89,90	95,90	62,50
Francija	551,30	612,20	482,80
Grčija	23,50	25,40	19,90
Irska	121,40	124,90	114,20
Italija	499,30	539,50	403,10
Latvija	7,90	9,30	7,00
Litva	17,20	23,80	16,50
Luksemburg	22,30	25,20	20,80
Madžarska	93,70	106,90	82,60
Malta	3,10	3,00	2,20
Nemčija	1 319,80	1 437,60	1 121,80
Nizozemska	550,10	634,10	496,30
Poljska	139,80	168,20	133,70
Portugalska	51,50	55,40	43,20
Romunija	40,00	49,50	40,60
Slovaška	156,40	204,60	167,30
Slovenija	26,60	28,60	22,30
Španija	253,00	279,80	217,70
Švedska	168,60	181,10	130,60
Združeno kraljestvo	441,40	455,40	349,90
Belorusija	24,30	32,90	21,80
Indija	150,00	194,50	162,60
Japonska	712,70	783,70	579,00
Kitajska	1 217,80	1 428,70	1 201,80
Norveška	137,50	169,80	120,40
Rusija	354,40	471,80	303,40
Ukrajina	49,30	67,00	39,70
ZDA	1 148,20	1 287,50	1 056,80

Vir: IMF, 2010.

**Priloga 6: Rast industrijske proizvodnje na letni ravni za izbrane države v letih 2007–2009 (v %)**

<b>Država \ Leto</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
Avstrija	5,70	1,80	-11,80
Belgija	2,60	-0,60	-13,50
Češka	10,60	-1,80	-13,50
Danska	-1,00	-0,50	-16,00
Finska	4,10	0,80	-20,90
Francija	1,20	-2,10	-12,10
Grčija	2,00	-1,70	-8,90
Irska	5,10	-1,50	-4,20
Italija	1,80	-3,50	-18,40
Luksemburg	-0,20	-5,50	-16,40
Madžarska	7,80	0,00	-17,60
Nemčija	6,90	0,30	-17,80
Nizozemska	2,30	1,40	-7,30
Poljska	9,40	2,70	-3,80
Portugalska	-0,10	-4,10	-8,30
Slovaška	15,90	4,90	-12,90
Slovenija	6,90	1,60	-17,50
Španija	2,00	-7,20	-15,90
Švedska	4,10	-3,10	-17,80
Združeno kraljestvo	0,40	-3,00	-10,80
Japonska	2,80	-3,20	-21,30
Norveška	-1,10	0,40	-3,90
ZDA	1,50	-2,20	-9,80

Vir: IMF, 2010.